ISSN: 1307-5020

ŞARKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Edebiyat Fakültesi

Sayı XXXI 2017/2

ANKARA
2018

ISSN 1307-5020

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Edebiyat Fakültesi
ŞARKİYAT MECMUASI

Istanbul University
Faculty of Letters
Journal of Oriental Studies

Sayı/Number XXXI 2017/2

ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR DERGİDİR YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR.
AN INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL PUBLISHED TWICE A YEAR

Asos Index tarafından taranmaktadır:
http://asosindex.com/journal-view?id=176

ANKARA
2018

Şarkiyat mecmuası : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi = Journal of oriental studies : Istanbul University Faculty of Letters.-- İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1956-

c.: resim, şekil, tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 1307-5020

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

http://dergipark.gov.tr/iusarkiyat

1. EDEBİYAT – SÜRELİ YAYINLAR. 2. ORYANTALİZM. 3. DİLBİLİM.

Baskı-Cilt:

Hamdioğulları İç ve Dış Tic. A. Ş.

www.hamdiogullari.com

Sertifika No: 35188

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından bastırılmıştır.

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ali GÜZELYUZ (Dergi Sorumlusu)
Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK
Prof. Dr. Halil TOKER
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ
Prof. Dr. Mehmet ATALAY
Prof. Dr. Sevtap KADIOĞLU
Doç. Dr. Eyüp SARITAŞ

Sorumlu Müdür ve Editör
Responsibe Manager and Editor

Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK

Yayına Hazırlayanlar
Assistants of Editor

Araş. Gör. Leyla Yakupoğlu BORAN
Araş. Gör. Y. Yeşim AMAÇ
Araş. Gör. Onur KILIÇER

İngilizce Editörü/English Language Editor

Araş. Gör. Esra Yakupoğlu ERKET

ŞARKİYAT MECMUASI SAYI/NUMBER XXXI.
İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS

MAKALELER/ARTICLES

Nihat DEĞİRMENCİ	Cafer Müderris Sâdıkî'nin Gavhûnî Romanının Tahlili / Analysis of Cafer Muderris Sâdikî's Novel; Gavhnni 1-13
Abdulsattar ELHAJHAMED	Bir Suudi Prens Gözüyle Medine Müdafaası ve Fahreddin Paşa / Fahreddin Pasha and the Defense of Medina Through the Eyes of Saudi Prince 15-24
Soner İŞİMTEKİN	Karanlığa ve Geceye Takıntılı Bir Şair: Furûğ Ferruhzâd / A Poet Obsessed by Darkness and Night: Forough Farrokhzad 23-58
Ahmet KARATAŞ	Bir Sûfînin Kendi Hakikatiyle Söyleşmesi: Mehmed Emîn Efendi'nin El-Makāmetü's-Sûfiyye Adlı Eseri ve Kemâleddin Harputî'nin Tercümesi / A Sûfis Commune With His Own Truth: Mehmed Emîn Efendi's El-Makāmetu's-Sûfiyye and Its Translation by Kemâleddin Harputî.....59-102
Mohammad RASHID	19. Yüzyılda Urduca ve Hintçe Romanlarda Hindistan Toplumu / Indian Society in 19th Century's Urdu-Hindi Novels..... 103-111
İbrahim ŞABAN Malek Hassan Mahmoud ABDULQADER	Semiyoloji Işığında, Muhyiddin İbn Arabi'nin Yorumları ve Yorumlarının Sınırları / The Principles of Muhyiddin Ibn Arabi's Interpretation and Its Limits in the Light of Semiology.....113-130

BİR SÛFÎNİN KENDİ HAKİKATİYLE SÖYLEŞMESİ: MEHMED EMÎN EFENDİ'NİN *EL-MAKĀMETÜ'S-SÛFİYYE* ADLI ESERİ VE KEMÂLEDDİN HARPUTÎ'NİN TERCÜMESİ

Ahmet KARATAŞ*

Öz: Makāme, İslâm edebiyatının türlerinden olup hayâlî bir kahramanın mâcerâlarının anlatıldığı kısa hikâyelerdir. Bu hikâyelerde dikkat çeken en önemli özellik müellifin metni başta secî, tenmîk ve cinâs olmak üzere bir çok edebî sanatla süslemesi, telaffuzu zor ve az kullanılan kelimeleri tercih ederek gâyet süslü bir üslubu benimsemesidir. Lafzın mânâdan üstün tutulması müellifin dile hâkimiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Arap dünyasında Hemedânî ve Harîrî bu türde çığır açmışlardır. Ancak bazı makāmelerde şekil hususiyetleri yerini korumasına rağmen öğretme, nasihat etme, güzel ahlâka teşvik gibi hususlar esas gâye hâline getirilmiştir. XIX. asrın sonlarında Mamuretü'l-azîz'de (Elazığ) müddeî-i umûmîlik (savcılık) yapan Mehmed Emîn Efendi'nin yazdığı ve makalemizin ana konusunu teşkil eden Arapça tasavvufî makāme de şekil özelliklerinden ziyâde muhtevâsı yönüyle önem arzeden bir metindir. Elazığ'ın önde gelen müderris ve müftülerinden Mehmed Kemâleddin Harputî Efendi bu makāmeyi tercüme etmiş ve aslıyla beraber *Cerîde-i Sûfiyye* dergisinde tefrikalar hâlinde yayımlamıştır. Bu makalede türünün Osmanlı'daki son örneği olan söz konusu makāme, konusu, muhtevâsı ve kaynakları bakımından ele alınmış, Kemâleddin Efendi'nin tercümede gözettiği unsurlar belirlenmiş ve metnin aslı harekelenip çeşitli dipnotlarla zenginleştirilerek tercümesiyle birlikte ilim dünyasının dikkatlerine sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makāme, Mehmed Emîn Efendi, Mehmed Kemâleddin Harputî, *Cerîde-i Sûfiyye*, Maʿmûretü'l-azîz (Elazığ)

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (karatasahmed@gmail.com).

A SÛFIS COMMUNE WITH HIS OWN TRUTH: MEHMED EMÎN EFENDI'S *EL-MAKĀMETU'S-SÛFIYYE* AND ITS TRANSLATION BY KEMÂLEDDIN HARPUTÎ

Abstract: Makāme is a genre of the Islamic literature in which an imaginary hero's short stories are told. The most significant feature of those stories is the authors style. The author decorates his work with many arts mostly by secî, tenmîk and cinâs and chooses phonetically different and less used words to create a flowery style. In this style words are preffered over meanings and that is also important to show the author's language dominance. In Arabic world Hemedânî and Harîrî opened a new era in this style. But also in some makāmes even thought the style protected its place some topics such as teaching, to advise, encouragement to the good manners became the purpose of the genre. This article focus on the makāme written in Arabic by Mehmed Emîn Efendi who was the attorney general in Elazığ at the end of the 19th century. The text is important according to its context rather than its style. Mehmed Kemâledddîn Harputî one of the foremost müderris and the müfti of Elazığ translated this makāme and serialized it with its original in *Cerîde-i Sûfiyye* journal. In this article the uppermentioned makāme -being the last of its kind in Ottoman Era- is presented to the attention of the scholars by taking up its topic, content and sources and also Kemâleddin Efendi's way of translation is determined, the original text is enriched with footnes, vowelized and presented with its translation.

Keywords: Maqāma, Mehmed Emîn Efendi, Mehmed Kemâleddin Harputî, *Cerîde-i Sûfiyye*, Maʿmûretü'l-azîz (Elazığ)

Giriş

İslâm edebiyâtının türlerinden olan makāme, çoğunlukla hayâlî bir kahramanın başından geçen hâdiselerin yine hayâlî bir râvi tarafından aktarıldığı kısa hikâyelere denmektedir. Makāme'nin çoğulu olan makāmât hem bu hikâyeler serisine hem de bu konuda yazılan eserlere isim olmuştur.[1] Ülkemizde ve yurt dışında makāme ile ilgili kāhir ekseriyeti birbirini tekrar eden onlarca çalışma yapılmış, kelimenin lugat ve ıstılâh mânâsı, hikâye, kıssa, roman, tiyatro vb. edebî

[1] Erol Ayyıldız, "Makāme", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 417.

türlerle mukāyesesi, diğer milletlerin edebiyatıyla irtibatı, bu tarz eserlerin yazılış sebep ve gâyesi, ana unsurları, şekil, muhtevâ ve üslûp hususiyetleri, konularındaki çeşitlilik, tarihî seyri bütün teferruatıyla ele alınmış, *Makāmât* müellifleri Ahmed b. Hüseyin b. Yahyâ b. Saîd el-Hemedânî (v. 398/1008) ve Ebû Muhammed Kāsım b. Alî b. Muhammed el-Harîrî (v. 516/1122) başta olmak üzere bu edebî türde eserleri bulunan edîblerin hayatı ve eserleri etraflıca incelenmiştir.[2] Tekrardan öteye geçmeyeceği için burada makāme türü hakkında teferruatlı bilgi verilmeyecek, makalenin ana konusu olan Mehmed Emîn Efendi'nin *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'si ve müderris-müftü Mehmed Kemâleddin Harputî Efendi'nin tercümesi üzerinde durulacaktır.

Hemedânî ve Harîrî'nin *Makāmât*'ının şöhreti Arap edebiyatının sınırlarını aşmış, başta Türkler olmak üzere bir çok milletin edebiyatına tesir etmiştir. Harîrî'nin eseri Osmanlı medreselerinde asırlarca okutulmuş, hattâ resmî ders programlarında yer almıştır.[3] Binâenaleyh, devrinin münevverleri arasında yer alan Mehmed Emîn ve Kemâleddin Efendilerin umûmî olarak makāmât türünden, husûsen de Hemedânî, Harîrî, İbn Nâkıyâ (v. 485/1092), Zemahşerî (v. 538/1144) gibi zevâtın *Makāmât*'ından haberdâr olmamaları mümkün değildir. Bu metin farklı coğrafyalarda bazen isim değiştirerek de olsa devam eden bir edebî geleneğin Osmanlı'da tespit edebildiğimiz son numûnesi olması bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

---

[2] Bu çalışmaların önde gelenlerinden bir kısmı için bk. Şevkī Dayf, *el-Makāme*, Kahire: Dâru'l-Maʿârif, 1987, s. 7 vd.; Yûsuf Nûr Avad, *Fennü'l-makāme beyne'l-meşrık ve'l-mağrib*, Beyrut-Lübnan: Dâru'l-kalem, 1979, s. 5 vd.; Sıtkı Gülle, *el-Harîrî: Hayatı, Arap Dili ve Edebiyâtına Dâir Çalışmaları,* (doktora tezi, 1995), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [SBE], s. 1 vd.; Ahmet Cevdet Karaca, *Arap Edebiyâtında Makāme ve Bazı Makāmât Örnekleri,* yüksek lisans tezi, 2005, Uludağ Üniversitesi SBE, s. 6-30; Bülent Korkmaz, *Edebî-Tıbbî Makāmeleri Işığında Suyûtî ve Makāme Sanatına Katkıları,* yüksek lisans tezi, 2011, Ankara Üniversitesi SBE, s. 8-17; Gülyaşar Demirci, *Mısır Edebiyâtında Kısa Hikâye,* yüksek lisans tezi 2014, Atatürk Üniversitesi SBE, s. 47-53; Ömer b. Kīnne, "Fennü'l-makāme fi'l-edebi'l-Arabî'l-Cezâirî hilâle'l-karneyni't-tâsiʿ ʿaşer ve'l-ʿışrîn", *Mecelletü Külliyeti'l-insâniyyât ve'l-'ulûmü'l-ictimâ'iyye,* sy. 23 (Katar 2000), s. 279-332; Nevzat Âşık, "el-Hemezânî ve *Makāmât*'ı, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 1 (İzmir 1983), s. 67-96; a.mlf., "Hicrî IV. Asırdan Sonra Makāmât Yazanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 2 (İzmir 1985), s. 55-74; Sıtkı Gülle, "Arap Edebiyâtında Makāme ve el-Harîrî'nin Osmanlı Medreselerinde Yüksek Arapça Öğretimi Çerçevesinde Okutulan *el-Makāmât*'ı", *İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 2 (İstanbul 2000), s. 179-201; M. Edip Çağmar, "ez-Zemahşerî ve *el-Makāmât* Adlı Eseri", *Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* IV/1 (Diyarbakır 2002), s. 77-98; Muhammet Selim İpek, "Arap Edebiyâtında Makāme Sanatı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* X/51 (yy 2017), s. 109-118; A.F.L. Beeston, Makāmât Türünün Kökeni (trc. Ömer Kara), *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 1 (Kars 2014), s. 211-223; Carl Brockelmann, "Makāme", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, VII, 197-201; Erol Ayyıldız, "Makāme", *DİA,* XXVII, 417-419.

[3] bk. Hüseyin Atay, *Osmanlı'da Yüksek Din Öğretimi,* İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983, s. 80; Sıtkı Gülle, "Arap Edebiyatında Makāme…", s. 180.

el-Makāmetü's-Sûfiyye, tercümesiyle birlikte, devrin en uzun soluklu ve önde gelen tasavvufî mecmûası *Cerîde-i Sûfiyye*'nin 13 Şubat 1913-11 Ağustos 1913 tarihleri arasında yayımlanan on altı sayısında tefrika edilmiştir. Bu makāmeden, daha sonra Maʿmuretül-azîz (Elazığ) müftüsü de olan Harput ulemâsından müderris Mehmed Kemâleddin Efendi'nin (v. 1936) tercümesi sâyesinde haberdârız. Kemâleddin Efendi ilk tefrikada, tercüme ettiği *el-Makāmetü's-Sûfiyye'*nin "sâhib ü kāili"nin "Hayâlî Siyâlkûtî'si muhaşşîsi İbn Resûlzâdelerden esbak Maʿmûretü'l-ʿazîz müddeʿî-i ʿumûmîsi Mehmed Emîn Efendi" olduğunu belirtmektedir.4

İbn Resûlzâde, Süleymâniyeli (Irak) kelâm ve matematik âlimi Mehmed b. Resûl b. Mehmed b. Resûl'dür. 1181/1767'de Süleymâniye civârındaki köylerden Çârtâ'da doğmuş, 1246/1830'da İran'ın Savukbulak (Soğukbulak/ Savuçbulak/ Sablah) kasabasında vebâdan vefât etmiştir.[5] Irak'ın bu tanınmış ulemâ sülâlesinden gelen Mehmed Emîn Efendi, Mehmed İbn Resûlzâde'nin torunudur. Dedesinin en önemli eseri olan *Ta'lîku İbn Resûl 'alâ Siyâlkûtî: Ta'lîk 'alâ Ta'lîkāti Siyâlkûtî 'alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî 'alâ şerhi Sa'düddîn Teftâzânî 'ale'l'Akāidi'n-Nesefiyye*'yi ilâve ettiği derkenâr notlarıyla neşretmiş, kitabın giriş kısmında dedesi ve soyu hakkında bilgi vermiş, onun ilmî icâzet silsilesini sıralamıştır.[6] Buradaki bilgilerden Mehmed Emîn Efendi'nin "Neclü'z-zekî" nâmıyla anıldığını ve babasının adının da Abdullah olduğunu öğrenmekteyiz.[7] Esâsında bu sülâle büyük dede "Resûlü'z-zekî"den dolayı o bölgede öteden beri "ez-Zekiyye" olarak tanınmıştır.[8] İbn Resûlzâde'nin itikādda Eşʿarî, amelde Şâfiî olmasından hareketle[9] torununun da aynı mezhepleri tercih ettiğini söylemek mümkündür. Mehmed Emîn Efendi, *Ta'lîku İbn Resûl*'e kaydettiği bilgiye göre soyunu ashâbtan Saîd b. Zeyd'e dayandırmaktadır.[10] Kitap 1302'te İstanbul Civelkiyan Matbaası'nda basılmıştır.[11] Emîn Efendi kitabın iç kapağına "[Kitabın] her hukûku imtiyâz sâhibi müellifin hafîdi Neclü'z-zekî ʿizzetlü Emîn Efendi'ye ʿâiddir." ibâresini koydurtmuştur.

Maʿmûretü'l-azîz Sâlnâmeleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve mahallî

4 bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/16 (6 Rebîü'l-evvel 1331), s. 3.

5 Mehmed İbn Resûlzâde, *Ta'lîku İbn Resûl 'alâ Siyâlkûtî,* İstanbul: Civelkiyan Matbaası, 1302, s. 6.

6 *a.g.e.,* s. 5-8.

7 *a.g.e.*, s. 5.

8 bk. Mehmed Emîn Zeki Bey, *Târîhu's-Süleymâniye* (Kürtçe'den Arapça'ya trc. ve nşr. Muhammed Cemîl Bendî er-Rûzbeyânî), Bağdad: Şeriketü'n-neşr ve't-tıbâʿati'l-ʿIrâkıyyeti'l-mahdûde, 1951, s. 281.

9 Mehmed İbn Resûlzâde, Taʿlîku İbn Resûl ʿalâ Siyâlkûtî, s. 6.

10 *a.g.e.,* s. 6-7.

11 Kitabın ilk sayfasında yukarıdaki bilgi yer alırken son sayfasında Karabet ve Kasbar Matbaasında 1303'te basıldığı yazmaktadır. bk. *a.g.e.*, s. 654.

kaynaklar başta olmak üzere araştırmalarımıza rağmen Mehmed Emîn Efendi hakkında daha fazla bilgi bulamadık.[12] Müddeî-i umûmilik vazifesiyle ilgili ulaştığımız bazı malumâtı ise tevsîk edemediğimiz için makaleye dâhil etmedik. *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'nin son kısmında bulunan nasihatleri ve metinde geçen "فَإِنَّهَا طَرِيقَةٌ وَاضِحَةٌ قَادِرِيَّةٌ" şeklindeki ibâre[13] onun Kādirî tarîkatine mensup olduğunu göstermektedir. *Makāme*'nin ilhâm kaynağının Muhyiddin İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'i ve diğer eserleri olması Mehmed Emîn Efendi'nin iyi bir İbn Arabî muakkibi olduğuna işârettir.

Makāmenin mütercim ve nâşiri Mehmed Kemâleddin Efendi ise çok yönlü bir âlim, şöhreti Elazığ'ın sınırlarını aşmış bir müderris, velûd bir müellif, Muhyiddin İbn Arabî ve Mevlânâ Celâleddin Rûmî'den de beslenmiş olan Nakşî-Hâlidî bir sûfî ve şâirdir. Aynı zamanda Osmanlı'nın Elazığ'daki son, Cumhuriyet'in de ilk müftüsüdür.[14]

el-Makāmetü's-Sûfiyye'nin Tefrika Edildiği Sayılar

Metnin aslı, çeşitli notlarla zenginleştirilmiş tercümesiyle birlikte Cerîde-i Sûfiyye'de on altı bölüm hâlinde yayımlanmıştır. Mecmûada yazıları neşredilen zevât arasında İzmirli İsmâil Hakkı, Bursalı Mehmed Tahir, Tâhirü'l-Mevlevî [Olgun], Hüseyin Vassâf, Rızâ Tevfîk [Bölükbaşı], Ferîd [Kam], İbnülemin Mahmud Kemâl [İnal], Ahmed Remzî [Akyürek], Veled Çelebî [İzbudak] gibi devrin mühim ilim, fikir ve sanat erbâbının bulunması, buradaki yazıların merakla takip edilmesi hem bir taşra âlimi olan Kemâleddin Efendi'nin İstanbul ulemâsı

[12] Kemâleddin Efendi'nin hayatıyla ilgili yayımladığımız makaledeki bir dipnotta Mehmed Emîn Efendi'yi İshak Sunguroğlu'nun *Harput Yollarında* adlı eserinde verdiği bilgilere atfen Nakībü'l-eşrâf Mehmed Emîn Efendi ile karıştırmış ve İbn Resûlzâde'nin eserini sehven ona atfetmişiz. Bu makale vesilesiyle konuyu daha teferruatlı ele alınca hatamızın farkına varıp düzelttik. Söz konusu kısım için bk. Ahmet Karataş, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 49 (İstanbul 2015), s. 85.

[13] bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 57 (8 Ramazân 1331), s. 100.

[14] Kemâleddin Efendi'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleriyle ilgili teferruatlı bilgi için bk. Ahmet Karataş, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 49 (İstanbul 2015), s. 29-125. Kemâleddin Efendi'nin yayımlayabildiğimiz eserleriyle ilgili ayrıca bk. Ahmet Karataş, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi'nin *Rekāik: Hadîs-i Erbaîn* Risâlesi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 48 (İstanbul 2015), s. 57-94; a.mlf., "Kemâleddin Harputî Efendi'nin Şiirleri", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 50 (İstanbul 2016), s. 71-136; a.mlf., "Kemâleddin Harputî'nin *Tesbîtü'l-mefhûm fî tahkîki't-tebe'iyye beyne'l-'ilmi ve'l-ma'lûm* İsimli Kelâm Risâlesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi,* sy. 36 (İstanbul 2016), s. 63-137; a.mlf., "Aliyyü'l-Kārî'nin el-Mülemmaʿ Şerhu'n-Naʿti'l-Murassaʿ Adlı Arapça Risâlesinin Tercüme ve Şerhi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* sy. 37 (İstanbul 2016), s. 147-197; a.mlf., "Abdurrahmân Câmî'nin 'Kasîde-i Ferîde'sinin Tercüme ve Şerhi", *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* sy. 18 (İstanbul 2017), s. 137-212; a.mlf., "Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Harputî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 12 (Rize 2017), s. 49-96.

ve urefâsı tarafından tanınmasına hem de tefrikanın birçok kişiye ulaşmasına vesîle olmuştur.

el-Makāmetü's-Sûfiyye ve tercümesi *Cerîde-i Sûfiyye*'nin aşağıdaki sayılarında tefrika edilmiştir:

nr. 24/16 (6 Rebîü'l-evvel 1331/ 13 Şubat 1913), s. 3.

nr. 24/18 (4 Rebîü'l-âhir 1331/ 13 Mart 1913), s. 3-4.

nr. 24/19 (18 Rebîü'l-âhir 1331/ 27 Mart 1913), s. 2.

nr. 24/20 (3 Cemâziye'l-evvel 1331/ 10 Nisan 1913), s. 2-3.

nr. 24/21 (17 Cemâziye'l-evvel 1331/ 24 Nisan 1913), s. 4-5.

nr. 24/22 (1 Cemâziye'l-âhir 1331/ 8 Mayıs 1913), s. 3-5.

nr. 24/23 (15 Cemâziye'l-âhir 1331/ 22 Mayıs 1913), s. 3-4.

nr. 24/24 (29 Cemâziye'l-âhir 1331/ 5 Haziran 1913), s. 4-5.

nr. 49 (11 Receb 1331/ 16 Haziran 1913), s. 3-4.

nr. 50 (18 Receb 1331/ 23 Haziran 1913), s. 14-15.

nr. 51 (25 Receb 1331/ 30 Haziran 1913), s. 26-27.

nr. 52 (1 Şa'bân 1331/ 6 Temmuz 1913), s. 39-40.

nr. 54 (17 Şa'bân 1331/ 22 Temmuz 1913), s. 63-65.

nr. 55 (24 Şa'bân 1331/ 29 Temmuz 1913), s. 76-77.

nr. 56 (1 Ramazân 1331/ 4 Ağustos 1913),[15] s. 87-88.

nr. 57 (8 Ramazân 1331/ 11 Ağustos 1913), s. 100.

el-Makāmetü's-Sûfiyye'nin Konusu ve Muhtevâsı

Erbâbının malûmu olduğu üzere makāmelerin hayâlî bir râvîsi ve kahramânı bulunur, konular bir yolculuk mihverinde anlatılır. Müellif, çoğu zaman kendini metnin dışında bırakır, metni başta secî ve tenmîk olmak üzere birçok

[15] Mecmûanın bu sayısı 1 Ramazân 1331 tarihinde çıkmış olmasına rağmen kapakta sehven bir önceki haftanın tarihi olan 24 Şa'bân 1331 bulunmaktadır.

edebî sanatla bezenmiş şekilde, telaffuzu zor ve çok kullanılmayan (garip) kelimeleri tercih ederek gâyet süslü bir üslupla inşâ eder, zaman zaman karşılıklı konuşmalara yer verir. Mümkün olduğunca cümlelerini kısa ve anlaşılır tutar, vecîz, ezberlenebilecek ölçüde akıcı ve kulağa hitab eden bir tarzı uygun görür. Müellifin metinde edebî sanatlardaki maharetini sergilemesi, kelime oyunlarını öne çıkarması, lafzı mânâdan üstün tutması makāmeleri bu hususlarla anılır hâle getirmişse de çoğu zaman bunların yazılmasındaki esas gâye vaʿz u nasîhat, talim ü tedrîs, okuyanı ve dinleyeni güzel ahlâka teşvîktir.[16]

Yukarıdaki bilgileri göz önünde bulundurarak *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'yi incelediğimizde bunların çoğunun metinde sergilendiğini söyleyebiliriz. Burada dikkat çeken hususların başında Emîn Efendi'nin kendisini metne dâhil etmesi gelmektedir. *el-Makāmetü's-Sûfiyye*, müellifin esas kahramân olduğu bir hayâlî sergüzeşt mâhiyetindedir. Emîn Efendi bu hikâyede kendi hakikatiyle yüzleşmiş, onunla bağ kurmuş ve konuşmuştur. Metni yazmadaki ana gâyesi de İbn Arabî'nin eserlerinden geniş ölçüde istifâde ettiği tasavvufî bakış açısını muhâtablarına aktarmak ve bu sûretle onlara öğüt vermektir. Bu makāme bir cuma hutbesi metni çerçevesinde oluşturulmuş, zaman zaman muhâvere üslûbu da kullanılarak metin yeknesaklıktan kurtarılmıştır.

Eser ana hatlarıyla şu şekilde kurgulanmıştır:

Mehmed Emîn Efendi aynanın karşısına geçtiği bir gün aynada beli bükülmüş, yüzünün derisi kurumuş, tıpkı kendisine benzeyen bir ihtiyâr görür. Ona "Sen benden ibâret değil misin?" diye sorar. O da "Evet, sen de benden ibâretsin." cevabını verir. Emîn Efendi ona geçmişi sormayı arzular. İhtiyâr ise dünyâ işleriyle ilgili konuşmayacağını âhirete taalluk eden hususları anlatacağını ve kendisini iyi dinleyip söyleyeceklerini ezberlemesini ondan ister. Makāmenin bundan sonraki kısmı aynadaki sûretin (timsâl), karşısındaki sûrete "başından geçenler"i hikâye etmesinden ibârettir. Buna göre ihtiyâr, İstanbul'dan Kuzey Afrika'nın batı kısmında bulunan bir beldeye doğru gemiyle yola çıkar. Yolda şiddetli bir fırtınaya yakalanırlar. Çok zahmetli bir yolculuk sonrası ulaşabildiği şehirde zekî bir edip ve âlim aramaya koyulur. Cuma günü rastladığı bir zâviyede sûfîleri tefekkür hâlinde bulur. Evrâd ü ezkâr faslından sonra zâviyenin mürşid-i kâmili, cemaate "*tarîk-i sülûk u hidâyeti bildirmek üzere*" minbere çıkıp hutbe irâd eder.

[16] Makāmelerin husûsiyet ve gâyeleri ile ilgili teferruatlı bilgi için bk. Nevzat Âşık, "Hicrî IV. Asırdan Sonra Makāmât Yazanlar", s. 55; Muhammet Selim İpek, "Arap Edebiyâtında Makāme Sanatı", s. s. 111-112.

Hutbenin ana konusu vahdet-i vücûd nazariyesidir. Allah çeşitli esmâ ve sıfâtına rağmen "vâhid"dir, bütün aʿyân-ı sâbiteyi ilm-i ezelîsi ile bilendir, ezelden ebede her şeye kādir, her şeyi "kün" emriyle var eden, gören ve işitendir. Cisim kalıbına giren rûh beşerî bağların esîri olup "âlem-i mülk ve şühûd"a meyletmiş, hakikatle arasına birtakım perdeler girmiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona peygamber göndermiş, bu sâyede rûh aslî vatanını hatırlayarak "mebde-i hakīki"sini tanımış ve O'na yalvarmıştır. Hutbe duâ metniyle ve beşer kisvesindeki rûhun pişmanlık terennümleriyle devâm eder. Bu iniltilerden, duâ ve niyâzlardan sonra rûh rahmet-i İlâhiyyeye mazhar olur. Bir mürşide bağlanarak ondan talim ve terbiye alır. Kıllet-i kelâm, kıllet-i taâm ve kıllet-i menâmla birlikte gece gündüz zikir ve kıyâmla meşgul olur. Her tür belâya ve ıztırâba tahammül eder. Nihâyet ilâhî lutfa mazhariyetle Allah Teâlâ'yı kālen değil "müşâhedeten" her şeyin menbaʿ ve sâhibi olarak görür. Güzel ahlâk ve şerîat âdâbıyla kendini donatır. Kalbi ikāmetgâh edinir, nefs-i levvâmeye ilticâ eder, hakkı hak, bâtılı bâtıl bilir. İnsanlardan uzaklaşır, dâima zikr-i Hak ile vakit geçirir, O'na hamd ve şükreder, "sâliklerin tarîkine sülûk" eder. Bu cehd ü gayreti sâyesinde manevî makāmlar kat ederek kalbin sırlarına vâkıf olur. Metnin bundan sonraki kısmında seyr ü sülûk, fenâ ve nefsin mertebeleri, Allah'ın bazı esmâ ve sıfâtının tecellîleri anlatılır; beşer kisvesinin ve rûhun ölümle karşılaşma anı tasvir edilir.

Rûh ölümü sevinçle karşılar. Kısa bir müddet sonra kabir suâlleri faslı başlar. Kirâmen kâtibîn meleklerinden birisi ile rûh arasında "kırât, dînâr, kıtmîr, kantâr, fitîl, nakīr, zarûret, servet, az, çok" ile ilgili soru cevap şeklinde ilerleyen konuşma gerçekleşir. Sorular "ahd, vaʿd, Hak, enbiyâ, Kur'an, dîn, şerîʿat, tarîkat, tasavvuf, meşâyıh, murâkabe, dünyâ, ahvâl-i dünyâ, ilim, ulûm-ı ʿâliyye (عالية) ve âliyye (آلية), mantık, ilm-i münâzara, cidâl, âdâb, ilm-i hikmet, ulûm-ı hey'et, geçen yılların muâhsebesi" gibi konularla alâkalıdır. Bu fasılda rûhun bazı suâllere verdiği cevaplarda aslında metnin müellifinin kanaâtini görmek mümkündür. Meselâ müellif meleğe "tefsir, usûl-ı fıkıh" hakkında ne düşündüğünü sordurtmakta, rûha da "Bunlar peygamberânın ʿulûmundan olarak dîn-i mübînin esâsıdır." cevâbını verdirmektedir. Yine rûh, âlet ilimlerini "şerîʿat-ı nebeviyyenin hâdimi" olarak makbûl sayarken meleğin "Mantık okuyan kimsenin hakkındaki re'yin nedir?" sorusuna "O hemen hemen zındık olmaya yaklaşmış olur." cevâbını vermektedir. Rûha göre "münâzara, cidâl ve âdâb" da "kīl ü kāl" olup katʿî olarak nehyedilen ilimlerdendir.

Sorgu suâl faslının sonunda melek rûha amel defterini takdim eder. Rûh defteri okuyunca ibâdât ü tâatının kendisini kurtarmaya yetmeyeceğini anlar, yeniden

feryâd ü figânlar içinde yakararak merhamet dilenir. Nihâyet Allah Teâlâ'dan bir nidâ erişir, "Kulumun hesâbını tedkīk etmeyiniz! Onun muhâsebesi benim nezd-i ulûhiyyetimdedir. Günâhlarını izhâr u ikrâr eden o kulum da ferahnâk olsun. Çünkü ben kullarıma karîb ve duʿâ edenlerin duʿâsına da mücîbim." diyerek onu cennetle müjdeler. Kendisine cennetteki makāmı gösterilir, "Selâmetle giriniz!" cümlesiyle cennete ve ebedî sürûra ulaşır.

Mehmed Emîn Efendi hutbenin burada bittiğini, aynadaki ihtiyârın kendisine mürşid-i kâmilin bu hutbesini dinleyen cemâatin İlâhî cezbenin tesiriyle çığlıklar kopardığını kaydeder. İhtiyâr, aynanın karşısındaki sûrete "Ben bu kıssayı ezberleyip ondan ders aldım. Sen de bunu yaz, ezberle, gizleme, etrafa yay, neşret! Ağzında geveleme, bu anlatılanlara inan, çünkü bunlar Kādirî tarikatının esaslarıdır ve Muhyiddin İbn Arabî'nin *Füsûs*'unda bahsi geçen hakikatlerdir. Bu makāme sâyesinde esrâr-ı hakīkiyye keşf olacak, seni laftan ve vehimden ibâret hikâyelerden de müstağnî kılacaktır." der. Emîn Efendi bundan sonra hamd ve salât ü selâm ile makāmeyi tamamlamaktadır.

Kemâleddin Efendi'nin Tercümesinin Husûsiyetleri

Mehmed Kemâleddin Efendi *Cerîde-i Sûfiyye*'de *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'nin aslından birer paragraf koyup altına onun tercümesini yazmak sûretiyle metni tefrika etmiştir. Ancak, metnin birebir tercümesiyle yetinmemiş, onu çeşitli notlarla zenginleştirerek bir bakıma şerhini de yapmıştır. Metinde geçen ehadiyyet-i mutlaka, aʿyân-ı sâbite, ʿavâlim-i mülkiyye, ʿilm-i huzûrî, ʿavâlim-i kevniyye, ʿavâlim-i ceberûtiyye, ʿukūl-ı mücerrede, nüfûs-ı mücerrede, ʿavâlim-i ʿulviyye, ʿanâsır-ı mücerrede, ʿavâlim-i nâsûtiyye, mevâlîd-i selâse, ʿâlem-i emr, rûh, ebrâr, mukarrebîn, halʿu'l-izâr, fenâ gibi tasavvufî tabirleri dipnotlarda izâh etmiş, yeri geldikçe nefis mertebelerini (etvâr-ı sebʿa) makām, seyir, âlem, vârid, hicâb, sıfât, alâmet gibi husûsiyetleriyle ayrı ayrı zikretmiştir. Bu tabirleri izâh ederken umûmiyetle Seyyid Şerîf Cürcânî'nin *et-Taʿrîfât* ve Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinden faydalanmıştır.[17] Kemâleddin Efendi gerekli gördüğü yerlerde de şevâhid getirmiştir. Tercümesinde mânâyı doğru bir şekilde aktarmayı esas aldığı için secî, cinâs vb. edebî sanatlar *Makāme*'nin Arapçasında olduğu kadar ön planda değildir.

[17] Gerek mevzûbahis tabirler gerekse etvâr-ı sebʿa ile ilgili bilgiler temel tasavvufî ve kelâmî eserler dışında günümüzde de birçok tez, makale, tebliğ vs. akademik çalışmada yaygın bir şekilde ele alındığından makalemizde bunlarla ilgili yeniden tek tek kaynaklandırma yoluna gitmedik.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son döneminde neşredilen *Beyânü'l-Hak*, *Hazîne-i Fünûn*, *Sırât-ı Müstakīm*, *Sebîlü'r-reşâd*, *Cerîde-i Sûfiyye* gibi mecmualarda büyük ehemmiyet ve kıymete sahip tefrikalar yer almış, buralarda birbirini takip eden önemli fikir tartışmaları cereyân etmiştir. Ancak bu neşirlerin bir kısmı ehemmiyetlerine rağmen sözkonusu mecmuaların sayfaları arasında müellifleriyle birlikte unutulmuştur. Maʿmûretü'l-azîz (Elaziz/ Elazığ) müddeî-i umûmîsi Mehmed Emîn Efendi'nin Arapça kaleme aldığı *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'si ve müderris-müftü Mehmed Kemâleddin Harputî Efendi'nin dipnotlarla zenginleştirerek neşrettiği Türkçe tercümesi de bu unutulan tefrikalardan biridir. *el-Makāmetü's-Sûfiyye* Osmanlı telif geleneği içerisinde türünün son örneği olması bakımından kayda değer bir metindir. Metnin mütercim ve nâşiri Mehmed Kemâleddin Efendi ise velûd bir âlim, kıymetli bir müderris ve müftü, Elaziz'in en önde gelen âlim ve müftülerini yetiştiren Efendigil sülâlesinin ferdi olarak üzerinde durulması gereken bir şahsiyettir. Ne yazık ki o da bütün kıymetine rağmen unutulmaktan kurtulamamıştır.

Bu makale ile hem Emîn Efendi'nin *el-Makāmetü's-Sûfiyye*'si çeşitli hatalardan arındırılıp harekelenerek ilâhiyat ve edebiyat câmiasının istifâdesine sunulmaya çalışılmış, hem de bir süredir hayatı ve eserleri ile ilgili birtakım akademik çalışmalar yaptığımız Kemâleddin Efendi'nin eserlerinden birinin daha gün yüzüne çıkarılması hedeflenmiştir.

المقَامَةُ الصُّوفِيَّةُ[18]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ[19]

قَالَ صَاحِبُ الْمَقَامَةِ وَقَائِلُ الْمَقَالَةِ نَجْلُ الذَّكِيِّ مُحَمَّد أمِين غُفِرَ لَهُ وَلِمَشَايِخِهِ آمين. أَقْبَلْتُ وَقْتاً مِنَ الأَوْقَاتِ عَلَى صَحِيفَةِ الْمِرْآةِ، فَرَأَيْتُ شَيْخاً مُحْدَوْدِفاً يُقَابِلُنِي وَشَيْخاً مُقْفِفاً يُمَاثِلُنِي قَدْ أَغْبَرَنِي مِثَالُهُ، وَأَعْجَبَنِي تِمْثَالُهُ. قُلْتُ لَهُ هَلْ أَنْتَ أَنَا؟ قَالَ أَيْ وَأَنْتَ أَنَا. قُلْتُ أَرَاكَ قَدْ أَسْرَعَكَ الْمَشِيبُ، فَذَرَفَتْ[20] عَيْنَاهُ وَعَلاهُ النَّحِيبُ، وَتَقَرْغَرَ جَفْنَاهُ وَقَالَ بِصَوْتٍ عَجِيبٍ: لَيْسَ ذَلِكَ بِغَرِيبٍ

[18] e*l-Makāmetü's-sûfiyye, Cerîde-i Sûfiyye*'de birbirini takip eden Arapça-Türkçe paragraflar hâlinde neşredilmiştir. Ancak biz metinlerin bütünlüğünü sağlamak amacıyla bunları ayrı ayrı düzenledik. *Cerîde-i Sûfiyye* neşrinde çok fazla mürettib ve baskı hatası mevcuttur. Bunları düzeltmekle beraber metnin anlamını bozmayanlara dipnotlarda ayrıca işâret etmedik. Mecbûrî sebeplerle metinlere yaptığımız harf ve hece ilâvelerini köşeli parantez içine aldık. Kemâleddin Efendi'nin metnini bugünkü harflere aktarırken transkripsiyon harflerini kullanmadık. Ama anlam karışıklığına yol açmamak için "ق" harfinden sonra gelen "â"yı "ā"; "î"yi (ī) şeklinde yazdık. Yine bu sebeple "ع" harfini ters kesme işâretiyle (ʿ) gösterdik.

[19] Bu kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/16 (6 Rebîü'l-evvel 1331), s. 3.

[20] "فَذَرَفَتْ" kelimesi metinde "فَذَرَفَتْ" şeklinde çıkmıştır.

لِمَنْ فَارَقَ الأَهْلَ وَالْحَبِيبَ. فَجَاشَتْ نَفْسِي لِحَيَاشِهِ وَهَاسَتْ هَوِيسِي لاسْتِجَاشِهِ، فَأَمْعَنْتُهُ بِأَطْرَافِ الطَّوَارِفِ كَيْ أَسْئَلَهُ عَنْ بَعْضِ السَّوَالِفِ، فَكَأَنَّهُ هَجَسَ فِكْرِي الْمَنْوِيَّةَ وَقَالَ دَعِ اللَّوَاغِيَ الدُّنْيَوِيَّةَ وَاسْمَعْ دَعْ مَقَالَةَ أُخْرَوِيَّةً.[21]

فَلَمَّا أَجَبْتُ بِالامْتِثَالِ أَخْبَرَنِي ذَلِكَ التِّمْثَالُ. قَالَ عَزَمْتُ بَلْدَةً غَرِيبَةً مِنْ قِطْعَةِ الْبَرْبَرِيَّةِ، فَظَعَنْتُ مِنَ الْمَحْمِيَّةِ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ. فَاخْتَرْتُ مِنَ الْمُنْشَآتِ جَارِيَةً بُخَارِيَّةً فَدَفَعْتُ النَّوْلَ وَكِرَاهَا وقُلْتُ ''بِسْمِ اللهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسَاهَا.''[22] فَاسْتَبْطَنْتُ وَسَطَهَا واسْتَمْكَنْتُ أَوْسَطَهَا، فَجَرَتْ بِنَا وَالْمِيَاهُ رَاكِدَةٌ وَالْهَوَاءُ سَاكِنَةٌ وَالرِّيَاحُ مُسْتَمِرَّةٌ وَالْفُلْوبُ مُسْتَقِرَّةٌ إِلى أَنْ رَاجَعَتِ الرِّيَاحُ وَهَاجَتِ الْمِيَاهُ وَلَعِبَ بِالْأَلْوَاحِ. فَقُلْقِلَ الْبَحْرُ وَقَلْقَلَتْ وَاسْتَقَلَّتْنَا عَلَى فِلَالِ الْأَمْوَاجِ فَأَتْرَلَتْ فَظَنَنَّا أَنَّ الْأَرْضَ زُلْزِلَتْ زِلْزَالَهَا أَوْ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا وَقَالَ الرَّاكِبُونَ مَالَهَا! فَتَمَرَتْ مَسَرَّتَهُمْ واصْفَرَّتْ أَسِرَّتُهُمْ بِحَيْثُ تَرَى الْفُلْكَ كِفَانًا وَمَنْ فِيهَا أَمْوَاتًا فَصَارَتِ الرَّقَةُ أَشْتَانًا فَمِنْهُمْ مَنْ تَسَاهَلَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَغَافَلَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَلَهَّى وَمِنْهُمْ مَن انْتَهَى.[23]

فَلَمَّا عَصَفَ الْجَنُوبُ وَنَصَفَ الْهُبُوبُ وَاشْتَدَّ الْبَحْرُ أَمْوَاجاً وَتَرَادَفَ الْمَوْجُ أَقْوَاجاً وَتَشَقَّقَ[24] الْبَحْرُ فِجَاجاً وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَسُلِبَ الْقَرَارُ وَالْأَمَانُ اسْتَحْفَظَ الْمُتَغَافِلُ وَاسْتَيْقَظَ الْمُتَسَاهِلُ فَقَامُوا تَائِبِينَ نَائِبِينَ ''وَدَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ.''[25] وَنَادُوا بِقَلْبٍ حَزِينٍ ''رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ.''[26] فَوَقَاناً مِنْ أَنْيَابِ الماضِغِينَ[27] وحَمانَا مِنْ الْيَقَامِ الْمُلْتَقِمِينَ وَنَجَّانَا أَجْمَعِينَ وَجَعَلَنَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ.[28] فَلَمَّا وَضَعَنَا السَّاحِلَ وَتَفَرَّقَ النَّبِيهُ وَالخَامِلُ، اِستَأْجَرْتُ كِنَانًا واتَّخَذْتُهُ مَكَانًا وَخُضْتُ أَتَرَدَّدُ فِي الْبَلْدَةِ تَرَدُّدَ الْغَرِيبِ وَاَتَفَقَّدُ[29] الأَدِيبَ الأَرِيبَ وَأَتَفَحَّصُ الْعَالِمَ اللَّبِيبَ لِأَسْتَأْنِسَ بِمُؤَانَسَتِهِ وَأَسْتَفِيدَ مِنْ مُنَافَثَتِهِ.[30]

وَبَيْنَمَا كُنْتُ أُصْبِحُ مَسَاجِدَهَا وَأُمْسِي مَعَابِدَهَا رَأَيْتُ فِي زَاوِيَةٍ مَخْرُوبَةٍ آخِرَ يَوْمٍ عَرُوبَةٍ جَمَاعَةً مِنَ أَهْلِ الحَالِ، مُنْزَوِيَةً عَنِ القِيلِ وَالقَالِ، مُخَلَّفِينَ، مُتَوَكِّئِينَ فِي القُعُودِ ''سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ.''[31] مُطْرِقاً كُلٌّ بِرَأْسِهِ، مُتَفَكِّراً، مُتَصَعِّداً بِأَنْفَاسِهِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُمْ جَمَاعَةٌ صُوفِيَّةٌ لَهُمْ نِسْبَةٌ إِلى طَرِيقَةٍ عَلِيَّةٍ، فَبَرَكْتُ وَرَاتَهُمْ أَتَنَظَّرُ مَا وَرَاتَهُمْ. فَعِنْدَ خِتَامِ الأَوْرَادِ والأَذْكَارِ قَامَ رَئِيسُ هَؤُلَاءِ الأَبْرَارِ خَطِيبًا[32] فِي الجَمَاعَةِ رَاقِياً مِنْبَرَ الخِطَابَةِ مُعَلِّمًا طَرِيقَ السُّلُوكِ والهِدَايَةِ قَائِلًا بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ...

الحَمْدُللهِ الَّذِي عَجَزَ الْمَعْرِفُ عَنْ بَيَانِ حَقِيقَتِهِ بِلِسَانِ الْبَشَرِيَّةِ الْمُتَّصِفِ بِالأَحَدِيَّةِ الْمُطْلَقَةِ الَّتِي هِيَ مَبْدَءُ كَثْرَةِ الأَسْمَاءِ الصِّفَاتِيَّةِ. فَهُوَ وَاحِدٌ بِالْوَحْدَةِ الْحَقِيقِيَّةِ الذَّاتِيَّةِ، وَوَجَدَ فِي عِلْمِهِ الأَزَلِيِّ جَمِيعَ الأَعْيَانِ الثَّابِتَةِ بِصُورَةِ الْعِلْمِيَّةِ، فَهُوَ عَلَيْهِمْ بِعِلْمِهِ الذَّاتِيِّ بِجَمِيعِ مَا فِي الْعَوَالِمِ الْمُلْكِيَّةِ وَمُقْتَضَى حِكْمَتِهِ رَجَّحَ وُجُودَ الأَعْيَانِ عَلَى عَدَمِهَا فَهُوَ مُرِيدٌ بِالإِرَادَةِ الأَزَلِيَّةِ وَاسْتَوَى عِلْمُهُ الأَزَلِيُّ عَلَى جَمِيعِ الْمَاهِيَّاتِ. فَهُوَ قَدِيرٌ بِالْقُدْرَةِ الْقَاهِرَةِ الأَزَلِيَّةِ الأَبَدِيَّةِ وَشَهِدَت الأَعْيَانُ الْمُمْكِنَةُ فِي عِلْمِهِ الْحُضُورِيِّ قَبْلَ وُجُودِهَا بِالْوُجُودِ الْخَارِجِيِّ.

---

21 Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/18 (4 Rebîü'l-âhir 1331), s. 3.

22 *"(Geminin) yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır."* (Hûd 11/41)

23 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/19 (18 Rebîü'l-âhir 1331), s. 2.

24 Metinde "yarılıp ayrılmak" mânâsına gelen bu kelime yerine "تشقّب" kelimesi bulunmaktadır. Ancak sözlüklerde bu kelimeye rastlayamadık.

25 *"Ve Allah'ın dinine sarılarak, 'Bizi bu tehlikeden kurtarırsan and olsun ki şükredenlerden oluruz' diye O'na yalvarırlar."* (Yûnus 10/22)

26 *"Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın."* (el-Mü'minûn 23/29)

27 Bu ibare metinde "أنياب الماضغين" şeklindedir.

28 Bu cümle "وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ" şeklindeki âyetten kısmen muktebestir. Hz. Meryem'le ilgili olan bu âyetin ilgili kısmının meâli şöyledir: "*Onu ve oğlunu cümle âlem için ibret kıldık.*" (el-Enbiyâ 21/91)

29 Neşirde bu kelime yerine "اتفق" kelimesi bulunmaktadır.

30 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/20 (3 Cemâziye'l-evvel 1331), s. 2.

31 *"Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir."* (el-Feth 48/29)

32 Bu kelime neşirde "خطبا" şeklinde çıkmıştır.

فَهُوَ بَصِيرٌ بِمَا فِي الْعَوَالِمِ الْكَوْنِيَّةِ وَاطَّلَعَ عَلَى مُلْتَمَسَاتِهَا فَقَبْلَ مَاشَاءَ مِنْهَا. فَهُوَ سَمِيعٌ بِسَمْعٍ مُغَايِرٍ لِسَمْعِ الْبَشَرِيَّةِ.[33]

وَضَمَّ إِلى ذَلِكَ أَمْرَهُ المَكْنُون بَيْنَ الكَافِ والنُّونِ. فَهُوَ مُتَكَلِّمٌ بِكَلامٍ أَزَلِيّ وَمُخَاطَبٌ بِمُخَاطَبَةٍ جَرَسِيَّةٍ، فَكَوَّنَ الأَشْيَاءَ إِظْهَاراً لِنُورِهِ الَّذِي لا تُدْرِكُهُ الحَاسَّةُ البَصَرِيَّةُ تَحْتَ حِجَابِ ذَرَّاتِ الإِمْكَانِيَّةِ. فَهُوَ مُكَوِّنٌ لِلْعُقُولِ المُجَرَّدَةِ مِنَ العَوَالِمِ الجَبَرُوتِيَّةِ والنُّفُوسِ المُجَرَّدَةِ مِنَ العَوَالِمِ المَلَكُوتِيَّةِ وَالأَرْوَاحِ المُجَرَّدَةِ مِنَ العَوَالِمِ العُلْوِيَّةِ والعَنَاصِرِ المُجَرَّدَةِ مِنَ العَوَالِمِ السُّفْلِيَّةِ والمَوَالِيدِ مِنَ العَوَالِمِ النَّاسُوتِيَّةِ. وحَكِيمٌ أَهْبَطَ بِحِكْمَةِ سِرِّهِ الَّذِي هُوَ مِنْ أَمْرِهِ مِنْ أَوَجِّ سَمَاءِ العُلْوِيَّةِ المَلَكِيَّةِ إِلى حَضِيضِ أَرْضِ الطَّبِيعَةِ الحَيْوَانِيَّةِ وَإِظْهَاراً لِقُدْرَتِهِ أَوْدَعَهُ فِي صَدَفِ البَشَرِيَّةِ وهَيْكَلِ الإِنْسَانِيَّةِ.[34] فَصَارَ مَسْجُوناً فِي سِجْنِ قَفَصِ قَالِبِ الجِسْمَانِيَّةِ مُقَيَّداً وَمَغْلُولاً بِسَلاسِلِ حَوَاسِّ الظَّاهِرِيَّةِ والبَاطِنِيَّةِ ومَحْصُوراً بِعَلائِقِ البَشَرِيَّةِ مِنَ القُوَى البَهِيمِيَّةِ والغَضَبِيَّةِ والشَّهَوَانِيَّةِ. فَمِنْ هَذَا نَسِيَ كَمَالاتِهِ الأَصْلِيَّةَ ومَبَادِيهِ العُلْوِيَّةَ فَمَالَ إِلى عَالَمِ الشُّهُودِ والمُلْكِيَّةِ وصَارَ أَلِيفاً لِعَلائِقِ البَشَرِيَّةِ ومُنْقَاداً لِعَوَائِقِ الجِسْمَانِيَّةِ. فَحَجَبَ بِحُجُبٍ مِنْهَا نُورَانِيَّةٌ رُوحَانِيَّةٌ وَمِنْهَا ظُلْمَانِيَّةٌ نَفْسَانِيَّةٌ، فَرَحِمَهُ المَوْلَى بِلُطْفِهِ الأَعْلَى. [s. 4] وأَرْسَلَ إِلَيْهِ رُسُلاً وَخَتَمَهُمْ بِحَبِيبِهِ مُحَمَّدٍ خَيْرِ البَرِيَّةِ الَّذِي هُوَ مَهْدُ الدِّينِ وآكِدُ شَرَائِعِ المُرْسَلِينَ صَلَّى اللهُ وسَلَّمَ عَلَيْهِ وعَلَيْهِمْ وآلِهِمْ وَأَصْحَابِهِمْ أَجْمَعِينَ. فَأَوْقَدُوا فِي ظُلُمَاتِهِ قَنَادِيلاً[35] نُورَانِيَّةً سُبْحَانِيَّةً وعَلَّمُوهُ الخَوَاصَّ المَوْدُوعَةَ فِي الأَسْمَاءِ الذَّاتِيَّةِ والصِّفَاتِيَّةِ إِرْجَاعاً إِلى حَالَتِهِ الأَصْلِيَّةِ. فَانْتَبَهَ مِنَ الغَفَلاتِ وعَرَفَ مَا فِيهِ مِنَ الخَبَائِثِ النَّفْسَانِيَّةِ وتَذَكَّرَ مَا كَانَ مَوْدُوعاً فِي فِطْرَتِهِ مِنَ الكَمَالاتِ الأَوَّلِيَّةِ والاسْتِعْدَادِ لِلْوُصُولِ إِلى الدَّرَجَاتِ العَالِيَاتِ القُدْسِيَّةِ فَاسْتَعَانَ مِنْ بِدَايَةِ الحَقِيقِيَّةِ رَافِعاً أَيَادِيَ العُبُودِيَّةِ، وقَالَ:

اللَّهُمَّ يَا رَافِعَ العَرْشِ دِباءِ[36] ويَا مُمَهِّدَ الغَبْرَاءِ عَلَى مَائِعِ المَاءِ فِي الجَوِّ وفِي الهَوَاءِ ويَا خَالِقَ الأَشْيَاءِ ويَا وَاجِبَ الحَمْدِ والثَّنَاءِ عَلَى السَّرَّاءِ وَعَلَى الضَّرَّاءِ ويَا مَمْدُوحَ الأَسْمَاءِ ويَا مَحْمُودَ الآلاءِ ويَا مَحْبُوبَ السَّخَاءِ ويَا وَسِيعَ العَطَاءِ ويَا سَمِيعَ الدُّعَاءِ ويَا مُزِيلَ اللَّأْوَاءِ ويَا دَافِعَ الأَسْوَاءِ ويَا رَادِعَ البَلاءِ ويَا رَاحِمَ الضُّعَفَاءِ ويَا مُبْدِعَ الأَرْوَاحِ ويَا مُنْشِئَ الأَشْبَاحِ ويَا مُرْسِلَ الرِّيَاحِ ويَا مُجِبَّ العَفْوِ والسَّمَاحِ ويَا شَافِيَ الصُّدُورِ ويَا عَافِيَ المَنْظُورِ ويَا جَابِرَ العَظْمِ المَكْسُورِ ويَا صَاحِبَ المَنِّ المَوْفُورِ ويَا وَاهِبَ الأَجْرِ المَبْرُورِ ويَا مُجِيبَ المُضْطَرِّ ويَا كَاشِفَ السُّوءِ والضُّرِّ ويَا مَانِحَ العَطَاءِ والبِرِّ ويَا وَاقِيَ القَرِّ والحَرِّ ويَا حَامِيَ البَحْرِ والبَرِّ ويَا مَنْ أَلْهَمَ النَّحْلَ ويَا مَنْ أَطْلَعَ النَّخْلَ ويَا عِزَّةَ مَنْ ذَلَّ ويا عَوْفَ مَنْ زَلَّ ويا هَادِيَ مَنْ ضَلَّ ويَا مَنْ تُمَدُّ إِلى بَابِهِ الأَيَادِي ويَا مَنْ تُسْأَلُ عَنْ بَابِهِ الأَيَادِي ويَا مَنْ بِهِ تُسْتَغْفَرُ المَعَاصِي ويَا مَنْ تَسْجُدُ لِعَظَمَتِهِ النَّوَاصِي ويَا مَنْ يَلُوذُ بِهِ الدَّانِي والقَاصِي ويَا مَنْ يَرْجِعُ إِلَيْهِ الطَّائِعُ والعَاصِي ويَا مَلْجَأَ العُفَاةِ ويَا مُنْجِداً العُصَاةِ ويَا نَاشِرَ الرُّفَاةِ ويَا حَاشِرَ الأَمْوَاتِ ويَا قَاضِيَ الحَاجَاتِ و يَا سَامِعَ المُنَاجَاةِ ويَا مَنْ بِهِ يُسْتَقَالُ لِكُلِّ هَوْلٍ مِنَ الأَهْوَالِ ويَا مَنْ هُوَ مُقَلِّبٌ لِكُلِّ حَالٍ مِنَ الأَحْوَالِ.[37]

قُدَّامُ بَابِكَ وَهْمُ جَنَابِكَ عَبْدٌ آبِقٌ عَنْ مَوْلاهُ وقِيلَ فِيهِ يَا وَيْلاهُ كَأَنَّمَا وُجُوهُ البِرِّ هَاتِكاً سُتُورَ السَّتْرِ، قَدْ شَقَّ عَصَا الأَمْرِ وأَلْغَى رِعَايَةَ الشُّكْرِ، مَاضِياً فِي هَوَى الغَمْرِ، تَبَاهَى بِاللَّهْوِ وتَنَاهَى بِالسَّهْوِ، لَائِغاً بِالكِذْبِ وَالِغًا فِي الذَّنْبِ، اغْتَدَى بِالبَلايَا واخْتَذَى بِالخَطَايَا، اِجْتَرَأَ عَلَى القَبَاحَةِ اِرْتَدَأَ بِالوَقَاحَةِ، تَجَلْبَبَ بِالرَّيْبِ، تَحَبَّبَ بِالعَيْبِ، تَسَرْبَلَ بِالزُّورِ، تَسَرْوَلَ بِالجَوْرِ، تَقَلَّسَ بِالغُرُورِ، تَطَلَّسَ بِالفُجُورِ. اِتَّزَرَ بِالمَلاهِي، تَعَمَّمَ بِالمَنَاهِي، تَخَزَّمَ بِطُولِ الإِصْرَارِ، اِدَّرَعَ بِدِرْعِ الآصَارِ حَتَّى اِحْدَوْدَبَ ظَهْرُهُ مِنْ حَمْلِ الأَوْزَارِ. واقْعَنْسَسَ صَدْرُهُ مِنَ الأَكْدَارِ، فَأَضْحَى مَبْطُوناً مَوْزُوراً، وأَمْسَى مَعْطُوناً مَصْدُوراً، فَأَصْبَحَ فِي دَارِ الهَوَانِ قَرِيناً بِالامْتِهَانِ، لَائِذاً بِبَابِ مَوْلاهُ، عَائِذاً مِمَّا اكْتَسَبَتْ يَدَاهُ، يَسْتَغِيثُ بِوَارَبَّاهُ، نَادِماً سَادِماً خَاشِعاً خَاضِعاً بَاكِياً دَامِعاً بَاسِطاً كَفَّ السُّؤَالِ لِلْعَفْوِ والنَّوَالِ، يَدْعُو بِالوَيْلِ والنَّحِيبِ يَنْتَظِرُ نِدَاءَ "إِنِّي قَرِيبٌ."[38] فَجَاشَتِ الرَّحْمَةُ السُّبْحَانِيَّةُ وهَبَّتِ النَّفَسُ الرَّحْمَانِيَّةُ، فَارْتَقَى ثُمَّ الرَّحْمَةِ ورَعَدَ غَيْمُ الرَّأْفَةِ فَصَبَّ عَلَيْهِ مِنْ

[33] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/21 (17 Cemâziye'l-evvel 1331), s.4.

[34] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/22 (1 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 3-4.

[35] Neşirde "فَنَدِيلاً" kelimesi yerine "فَنَدِيلاً" vardır .Ancak Kemâleddin Efendi tercümeyi çoğula göre yaptığı için biz de kelimeyi o şekilde yazdık.

[36] Bu ibâre metinde "رافع العر دباء" şeklindedir. Kemâleddin Efendi burayı "felek-i sâbi'i ref' eden" şeklinde tercüme etmiştir.

[37] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/23 (15 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 3.

[38] "*Ben (kullarıma) yakınım!*" (el-Bakara 2/186)

مُزْنَةِ الْغُفْرَانِ ذَنُوباً فَمَحَى عَنْهُ مِنْ دَنَسِ الْكُفْرَانِ ذُنُوباً فَعِنْدَ ذَلِكَ هَلْهَلَ وهَلَّلَ واسْتَرْجَعَ وحَمْدَلَ وصَلْوَلَ وحَوْقَلَ وشَكَرَ واسْتَغْفَرَ وسَبَّحَ واسْتَكْبَرَ.[39]

فَلَمَّا ذَهَبَتْ عَشِيَّتُهُ وَسَكَنَتْ خَشْيَتُهُ رَأَى نَفْسَهُ أَمَّارَةً بَهِيمِيَّةً نَارِيَّةً سَائِرَةً إِلَى اللهِ فِى عَالَمِ الشُّهُودِ والمُلْكِيَّةِ قَائِمَةً فِى الصَّدْرِ، وَارِدَةً عَلَى الشَّرِيعَةِ النَّبَوِيَّةِ. لَكِنَّهَا مَحْجُوبَةٌ بِحُجُبِ ظُلُمَاتِ النَّفْسَانِيَّةِ جَامِعَةٌ لِلصِّفَاتِ الذَّمِيمَةِ الشَّهَوَانِيَّةِ جَانِحَةٌ إِلى الدُّنْيَا الدَّنِيَّةِ جَامِحَةٌ فِى الخِصَالِ الرَّدِيَّةِ، فَاسْتَعَاذَ بِالرَّحْمٰنِ مِنْ شُرُورِ الشَّيْطَانِ وَاسْتَعَانَ بِرَبِّهِ عَلَى عَدُوِّهِ الَّذِي بَيْنَ جَنْبِهِ. فَحَضَرَهُ الشَّيْخُ الفَقِيهُ والمُرْشِدُ النَّبِيهُ فَأَمَرَ لَهُ بِالوَضُوءِ، فَأَمَرَهُ بِالغُسْلِ والوُضُوءِ، فَأَذَّنَهُ بِالفَلَاحِ وَأَقَامَهُ عَلَى الصَّلَاحِ، فَصَلَّى بِهِ بِسُورَةِ التِّينِ، فَلَمَّا قَرَأَ ''ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ''[40] وأَفْهَمَهُ أَنَّ كِتَابَهُ فِى سِجِّينٍ رَثَى عَلَى حَالِهِ وَبَكَى فِعَالَهُ وقَامَ لِلْجِهَادِ الْأَكْبَرِ فَوْزاً بِالحَظِّ الْأَوْفَرِ فِعْلًا رَاحِلَةَ الهِمَّةِ والعَزْمِ بِخُلُوصِ النِّيَّةِ والجَزْمِ وتَزَوَّدَ بِزَادِ التَّقْوَى[41] لِتِلْكَ السَّفْرَةِ الْقُصْوَى وَتَجَهَّزَ جَيْشَ الدُّعَاءِ بِسُيُوفِ الحَمْدِ والثَّنَاءِ وبِأَسِنَّةِ الْأَسْمَاءِ، واقْتَدَى بِالمُرْشِدِ العَارِفِ واسْتَهْدَى بِالدَّلِيلِ الوَاقِفِ وشَمَّرَ لِتَهْذِيبِ الصِّفَاتِ ونَهَضَ لِمُحَاسَبَةِ النَّفْسِ وخَوَّفَهَا بِالعُقُوبَاتِ فَأَذْلَلَ هَوَاهَا وقَلَّلَ قُوَاهَا بِتَقْلِيلِ الطَّعَامِ والشَّرَابِ وتَزْيِيدِ الهُجُوعِ والقِيَامِ وذِكْرِ التَّوْحِيدِ طُولَ اللَّيَالِي والأَيَّامِ. فَاحْتَمَلَ المِحَنَ والبَلَاءَ واسْتَعَانَ بِفُرُوعِ الأَسْمَاءِ حَتَّى شَاهَدَ مُشَاهَدَةً حَالِيَّةً ذَوْقِيَّةً لَا قَالِيَّةً والِاعْتِقَادِيَّةَ. إِنَّ اللهَ تَعَالَى هُوَ المُسَكِّنُ المُعْطِي المَانِعُ وإِنَّهُ المُحَرِّكُ الضَّارُّ النَّافِعُ، فَعِنْدَ ذَلِكَ المالِ سَرَى فِى قَلْبِهِ زُلَالُ كَلِمَةِ الجَلَالِ، فَأَلْطَفَ بِرَفْعِ الأَوْجَالِ وفَازَ بِنَوَالِ تَوْحِيدِ الأَعْمَالِ وحَصَلَتْ لَهُ ذِلَّةٌ مَعَ بَشَاشَةٍ قَلْبِيَّةٍ وتَخَلَّقَ بِمَحَاسِنِ الأَخْلَاقِ والآدَابِ الشَّرْعِيَّةِ.[42]

فَنَجَا مِنَ الأَمَّارَةِ النَّارِيَّةِ وَ الْتَجَأَ إِلَى اللَّوَّامَةِ السَّبْعِيَّةِ الهَوَائِيَّةِ سَائِرَةً فِى عَالَمِ الْبَرْزَخِ لله خَالِصاً مُقِيمَةً فِى الْقَلْبِ وَارِدَةً عَلَى شَرِيعَةِ الطَّرِيقَةِ مُخْلِصًا فَرَأَى الْحَقَّ حَقّاً مَعَ الْمَمْدُوحِيَّةِ وَالْبَاطِلَ بَاطِلاً مَعَ الْمَقْدُوحِيَّةِ وَوَجَدَ الأَحْشَاءَ مَشْحُونَةً بِالْقَبَائِحِ الْخَفِيَّةِ. فَتَرَكَ طِيبَ الْمَنَامِ وَهَجَرَ عَذْبَ الْكَلَامِ وَاعْتَزَلَ عَنِ الأَنَامِ وَبَكَى بُكَاءَ الأَيْتَامِ وَرَثَى عَلَى الآثَامِ. فَمَا زَالَ حَامِداً شَاكِراً لله وَمَا بَرِحَ قَائِماً قَاعِداً ذَاكِراً الله وَنَهَجَ مَنْهَجَ السَّالِكِينَ حَتَّىَ دَخَلَ فِى سِلْكِ الْأَبْرَارِ مِنَ الْمُخْلِصِينَ وَظَنَّ أَنَّ الْعَوَائِدَ فِى الْعِبَادَةِ كَالْفَوَائِدِ فِى التِّجَارَةِ فَاعْتَضَدَ الرَّجَاءَ وَاعْتَمَدَ عَلَى الأَمَلِ فَحُجِبَ بِحِجَابِ الاعْتِمَادِ عَلَى الْعَمَلِ فَلَمَّا عَلِمَ أَنَّ الْعَوَائِدَ هِيَ مَحْضُ الْفَضْلِ وَالْكَرَمِ وَأَنَّهَا لاتُقَاسُ بِفَوَائِدِ الْبَيْعِ وَالسَّلَمِ وَفَهِمَ أَنَّهُ ظَلَّ فِى صَفْقَةِ ظَنِّهِ خَاسِراً وَبَقِيَ فِى فَنِّهِ حَائِراً حَاسِراً نَابَ عَنْ اعْتِمَادِهِ وَتَابَ عَنْ اعْتِقَادِهِ فَلازَمَ الشُّكْرَ وَدَاوَمَ الذِّكْرَ حَتَّى فَطَنَ أَنَّ حَسَنَاتِ الأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ. فَنَادَى بِصَوْتٍ خَاشِعٍ وَلِسَانٍ خَاضِعٍ كُلَّ صَبَاحٍ وَكُلَّ عَشِيَّةٍ: يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ! صَرِّفْ قَلْبِي إلى طَاعَتِكَ! وَيَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ! ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ! وَجَاهَدَ مُجَاهَدَةً نَتِيجَتُهَا مَشَاهَدَةٌ وَتَقَلَّبَ مِنْ حَالٍ إلى حَالٍ حَتَّىَ تَحَوَّلَ إلى عَالَمِ الْمِثَالِ.[43]

فَاشْتَعَلَتْ فِى قَلْبِهِ نَارُ الْمَحَبَّةِ الرُّوحَانِيَّةِ وَانْقَطَعَ عَنْ جَمِيعِ الشَّهَوَاتِ النَّفْسَانِيَّةِ وَانْكَشَفَ عَلَيْهِ الأَسْرَارُ الْقَلْبِيَّةُ فَانْقَصَّ مِنْ أَبْرَارِ الْمُخْلِصِينَ وَاتَّصَلَ بِالْمُخْلَصِينَ الْمُقَرَّبِينَ فَظَهَرَتْ مِنْهُ الْوَاقِعَةُ وَتَبَيَّنَتْ[44] لَهُ الْمُشَافَهَةُ فَرَأَى الرُّوحَانِيَّاتِ بِالْبَصِيرَةِ الْقَلْبِيَّةِ فَظَنَّ أَنَّهَا مَرْأِيَّتُهُ بِالْقُوَّةِ النَّظَرِيَّةِ كَمَا دَخَلَ الرُّوحُ الأَمِينُ مَجْلِسَ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ فَرَآهُ[45] الأَصْحَابُ بِعُيُونِ الأَرْوَاحِ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ رَأَوْهُ بِنَاظِرَةِ الأَشْبَاحِ وَأَنَّهُ هُوَ دِحْيَةُ مِنَ الأَصْحَابِ وَذُهِلُوا عَنْ أَنَّهُ مَلَكٌ نَازِلٌ لِتَعْلِيمِ الأَصْحَابِ وَالْحَالُ أَنَّهُ ''مَاكَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى، أَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى.''[46]

---

[39] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/24 (29 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 4.

[40] *"Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik."* (et-Tîn 95/5)

[41] Bu ibâre Bakara sûresinin (2) 197. âyetinde geçen ''وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى'' *"[Ey mü'minler! Ahiret için] azık edinin! Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır."* şeklindeki cümleleri hatırlatmaktadır

[42] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 49 (11 Receb 1331), s. 3.

[43] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 50 (18 Receb 1331), s. 14.

[44] Bu kelime yerine ''وَتَبَيَّتْ'' yazılıdır

[45] Neşirde bunun yerine ''فرآنه'' kelimesi bulunmaktadır.

[46] *"Gözün gördüğünü gönül yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız?"* (en-Necm 53/11-12)

فَقَيَّدَ الْقُوَّةَ الْغَضَبِيَّةَ وَالشَّهَوِيَّةَ الْمُشَارَ إِلَيْهِمَا بِالظَّلُومِيَّةِ وَالْجَهُولِيَّةِ بِسِلْسِلَةِ الشَّرِيعَةِ وَرَوَابِطِ الْعَقْلِيَّةِ. فَصَارَ أَهْلاً لِحَمْلِ الأَمَانَاتِ الرَّبَّانِيَّةِ، فَخُوطِبَ بِالخِطَابِ الفَهْوَانِيَّةِ بِطَرِيقِ المكَافَحَةِ مِنْ جِهاتِ الغَيْبِيَّةِ. فَازْدَادَ شَوْقاً وَعَرَفَ ذَوْقاً أَنَّهُ لا مَانِعَ لِقُدْرَتِهِ وَأَنَّ كُلَّ شَيْءٍ فِي قَبْضَتِهِ. وَدَخَلَ مَقَامَ الرِّضَاءِ وَالتَّوَكُّلِ وَمَحَبَّتِهِ. فَتَخَطَّى مِنَ اللَّوَّامَةِ الهَوَائِيَّةِ وَتَخَطَّى بِالْمُلْهِمَةِ الْمَائِيَّةِ. فَقَفَهَ مَبْدَأَ النَّفْسِ وَمَثْوَاهَا "فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا."[47] فَسَرِحَ فِي نُورِ رِيَاضِ الإِيقَانِ، فَبَرِحَ فِي بَاطِنِهِ نُورُ حَقِيقَةِ الإِيمَانِ، فَأَقْضَى النَّظَرَ فِي مَوْلاهُ وأَغْضَى الْبَصَرَ عَمّا سِوَاهُ، حَتَّى اتَّصَفَ بِالْحِلْمِ وَالْجُودِ وَالسَّخَاوَةِ وَالتَّوَاضُعِ وَالصَّبْرِ وَالقَنَاعَة[48] وَتَحَمُّلِ الأَذَى وَقَبُولِ الْعُذْرِ وَالسَّمَاحَةِ. فَهَجَمَ عَلَيْهِ الْعِشْقُ وَهَاجَ بِهِ الشَّوْقُ، فَاقْلَقَهُ الإِضْطِرَابُ وَالْبُكَاءُ وَحُبِّبَ إِلَيْهِ الإِنْزِوَاءُ. فَخَاضَ فِي أُمُورِهِ حَوْضَ الأَحْيَارِ، فَحَصَلَ لَهُ خَلْعُ الْعِذَارِ. فَبِذَلِكَ أَهَانَ النَّفْسَ الشَّيْطَانِيَّةَ وأَكْرَمَ قُوَّةَ الرَّحْمَانِيَّةَ، فَدَرَجَ فِي أَوَّلِ دَرَجَاتِ الْفَنَاءِ مِنَ الْمَقَامَاتِ وَحَصَلَ لَهُ الذُّهُولُ عَنِ الْمَحْسُوسَاتِ مَعَ سَلاَمَةِ الْحَوَاسِّ عَنْ جَمِيعِ الآفَاتِ. فَسَمِعَ مَا لَيْسَ مِنْ جِنْسِ سَمْعِهِ وَلا عَرَفَ مَعْنَاهُ حِينَ وَعْيِهِ.[49]

فَلَمَّا رَجَعَ النَّفْسُ وَآلَ طَائِرُ الرُّوحِ إِلَى وَكْرِالْقَفَصِ رَأَى الْقَلْبَ مُحَلَّقَةً بِحَلْقَةِ الْجَرَسِ، فَتَبَدَّلَتْ قَبْضَةٌ[50] بِالْهَيْبَةِ وَبَسْطَةٌ[51] بِالْأُنْسِ. فَقَالَ لا هُوَ إِلا هُوَ! بَعْدَمَا كَانَ ذِكْرُهُ يَاهُو هُو، فَصَارَ سَابِحاً فِي الْجَنَّةِ بِحَارِ الْهُوِيَّةِ السَّارِيَةِ فِي الْمَوْجُودَاتِ الإِمْكَانِيَّةِ. فَرُفِعَتِ الْحُجُبُ والأَسْتَارُ وَحُصِّلَ الاطْمِئْنَانُ وَالاسْتِقْرَارُ، فَتَبَدَّلَ التَّلْوِينُ بِالتَّمْكِينِ وَعِلْمُ الْيَقِينِ بِعَيْنِ الْيَقِينِ. فَدَخَلَ فِي أَوَّلِ دَرَجَاتِ الْكَمَالِيَّةِ، وَهِيَ النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةِ الثَّابِتَةِ الرَّابِيَةِ السَّائِرَةِ مَعَ اللهِ إِلَى عَالَمِ الْحَقِيقَةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ الْمُفَسَّرَةِ بِالسِّرِّ الْوَارِدَةِ عَلَى بَعْضِ أَسْرَارِ الشَّرِيعَةِ. فَمَا فَارَقَ الأَوَامِرَ التَّكْلِيفِيَّةَ، فَتَخَلَّقَ بِالرِّضَا بِالْقَضَاءِ وَالصَّبْرِ عَلَى الْبَلاءِ. وَقَالَ يَاحَقُّ بِصُورَةِ الدُّعَاءِ، أَوْ حَقُّ بِحَذْفِ كَلِمَةِ النِّدَاءِ. وَدَامَ عَلَى ذِكْرِ الْحَقِّ وَصَامَ عَنِ النُّطْقِ مَعَ الْخَلْقِ وَكَتَمَ إِظْهَارَ الْكَرَامَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ خَوْفاً مِنْ تَبْعِيدِهِ مِنْ مَنْزِلَةِ الْقُرْبِيَّةِ وَزَادَ مَيْلُهُ إِلَى ذِكْرِ الأَذْكَارِ وَإِلَى مَحَبَّةِ الحَضْرَةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ.

فَاسْتَحْسَنَ الْخَلْقُ مَرْآهُ وَتَلَذَّذَ الأَنَامُ بِمَلْقَاهُ، فَقَامَ بِأَمْرِ اللهِ رِفْقاً وَشَفَقَةً عَلَى عِبَادِ اللهِ وَتَرْجَمَ بِلِسَانِهِ مَا أُلْقِيَ مِنَ الْغَيْبِ فِي جَنَانِهِ وأَحْسَنَ إِلَى الإِخْوَانِ مِنْ غَيْرِ امْتِنَانٍ، حَتَّى اطْمَئَنَّتْ نَفْسُهُ بِالإِطْمِئْنَانِ الرَّحْمَانِيِّ وامْتَزَجَتْ بِالشَّرِيعَةِ الرَّبَّانِيِّ وَاشْتَعَلَتْ بِشُهُودِ الْجَمَالِ وَذُهِلَتْ عَنْ جَمِيعِ الأَحْوَالِ. [s. 27] فَتُودِيَتْ بِلِسَانِ سِرِّ السِّرِّ بِالنَّفْسِ الرَّاضِيَةِ، فَدَخَلَتْ مِنَ الْفَنَاءِ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ، فَسَارَ فِي اللهِ مُتَّصِفاً بِالإِخْلاَصِ وَالرِّضَاءِ وَالزُّهْدِ وَالْوَرَعِ عَنِ الْمَاسِوَاءِ، فَصَارَ مُسْتَجِيبَ النِّدَاءِ، وَلَكِنْ تَأَدَّبَ عَنِ السُّؤَالِ وَالدُّعَاءِ، فَحَصَلَ لَهُ الرِّضَاءُ الطَّبِيعَةُ الْخُلْقِيَّةُ وأَظْهَرَ السُّرُورَ عَلَى جَمِيعِ الْوَقَائِعِ الْكَوْنِيَّةِ.[52]

فَغَاصَ فِي بَحْرِ الشُّهُودِ وَالْيَقِينِ حَتَّى خُوطِبَ بِأَنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ.[53] فَعَزَّ عِنْدَ الْحَقِّ وَعَظُمَ لَدَى الْخَلْقِ، فَأَكْثَرَ مِنْ ذِكْرِ الْحَيِّ حَتَّى زَالَ عَنْهُ الْفَنَاءُ المعَدُّ لِلْبَقَاءِ بِالْحَيِّ. فَاسْتَعَدَّ لِلارْتِقَاءِ مِنَ الرَّاضِيَّةِ وَالإِسْتِوَاءِ فِي مَقَامِ الْمَرْضِيَّةِ. وَرَجَعَ مِنَ الْغَيْبِ إِلَى الشَّهَادَةِ لإِخْرَاجِ الْعِبَادِ مِنْ ظُلُمَاتِ الطَّبِيعِيَّةِ النَّفْسَانِيَّةِ وإِيصَالِهِمْ إِلَى أَنْوَارِ الرُّوحَانِيَّةِ. فَأُكْرِمَ بِالْفَرْقِ الثَّانِي مِنْ مَنْزِلِ السَّبْعِ الْمَثَانِي. فَصَارَ مَعْدِنَ الأَسْرَارِ وإِمَامَ الأَخْيَارِ بِحَيْثُ ظَلَّ مَعْدِنَ الْعُلُومِ الْخَالِيَّةِ لَا مُخْزَنَ الرُّسُومِ الْقَالِيَّةِ. فَفَازَ فِي الأَوَائِلِ بِقُرْبِ النَّوَافِلِ، وَهُوَ تَبْدِيلُ الأَخْلاَقِ الذَّمِيمَةِ الشَّيْطَانِيَّةِ بِالأَخْلاَقِ الْمَمْدُوحَةِ الرَّحْمَانِيَّةِ وَتَشَرَّفَ فِي النِّهَايَةِ بِالْوُصُولِ إِلَى دَرَجَةِ الآدَمِيَّةِ الَّتِي هِيَ حَقِيقَةُ المحَمَّدِيَّةِ وَعَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ وَالإِفْتِقَارِ وَالْعُبُودِيَّةِ وَعَرَفَ رَبَّهُ بِالْعِزَّةِ وَالْقُدْرَةِ وَالصِّفَاتِ الرُّبُوبِيَّةِ وَقَابَلَ ذُلَّهُ وَفَنَاءَهُ بِعِزَّةِ رَبِّهِ وَبَقَائِهِ فَاطَّلَعَ عَلَى الأَسْرَارِ الْمَوْدُوعَةِ[54] فِي الأَشْيَاءِ الْمُشَارِ إِلَيْهَا بِقَوْلِهِ جَلَّ وَعَلَا "وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ كُلَّهَا"[55] وَأَفَاضَ عَلَيْهِ الْخَالِقُ الْمُهَيْمِنُ خِلْعَةَ "مَا وَسِعَنِي

---

47 *"Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene (and olsun ki!)"* (eş-Şems 91/8)

48 Bu kelime yerine "والنَّقَاعَة" bulunmaktadır.

49 Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 51 (25 Receb 1331), s. 26-27.

50 Neşirde bu kelime "قبصة" şeklinde yazılıdır.

51 Bu kelime "بسطه" şeklinde yazılıdır.

52 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 52 (1 Şa'bân 1331), s. 39-40.

53 Aslı "إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ" şeklinde olan bu cümle Yûsuf Sûresinin (12) 54. âyetinde geçmektedir. Âyetin meâli şöyledir: "*Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.*"

54 Bu kelime neşirde "المود عته" şeklinde çıkmıştır.

55 *"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti."* (el-Bakara 2/31)

أَرْضِي ولا سَمَائِي وَوَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ.''[56] [s. 40]

فَنَادَى: يَاقَيُّومُ! حَيَّ جُذِبَ بِالْجَذْبَةِ الْقُرْبِيَّةِ وَتَطَبَّعَ بِالطَّبِيعَةِ الأَصْلِيَّةِ وَاسْتَهْلَكَتْ صِفَاتُهُ الْحَادِثَةُ فِي الصِّفَاتِ الْقَدِيمَةِ الأَزَلِيَّةِ وَاتَّصَفَ بِكَمَالِ الْعُبُودِيَّةِ فَنَادَاهُ مَوْلاهُ: ''يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً.''[57] وَأَكْرَمَهُ بِإِغْدَادِهِ مِنْ عِبَادِهِ وبِإِدْخَالِهِ فِي النِّعْمَةِ الأَبَدِيَّةِ، فَرَفَعَهُ عَالَمَ السِّرِّ وَأَخْفَى، فَوَضَعَهُ فِي دَرَجَةِ الأَخْفَى وَهِيَ النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ الرُّوحَانِيَّةُ. فَرَأَى الْوَحْدَةَ فِي الْكَثْرَةِ وَالْكَثْرَةَ فِي الْوَحْدَةِ وَازْدَادَتِ الْعُبُودِيَّة وَعَظُمَتْ عَلَيْهِ الْغَفْلَةُ الْقَلْبِيَّةُ فَمَا بَقِيَ لَهُ تِيْلٌ مُنِيْرٍ وَلَاوَصْلٌ بُغْيَةٍ غَيْرَ الرِّضَاءِ فَعُدَّ مِنْ[58] أَكْمَلِ خَوَاصِّ خَوَاصِّ الْأَوْلِيَاءِ. فَوَافَقَتْ حَرَكَاتُهُ قُدْرَتاً وَطَابَقَتْ سَكَنَاتُهُ حِكْمَتاً وَرَافَقَتْ أَنْفَاسُهُ عِبَادَتاً، فَقَامَ رَاكِعاً سَاجِداً وَنَامَ شَاكِراً حَامِداً فَمَا طَرَتْهُ الْغَفْلَةُ آناً وَاحِداً. فَسَاحَ فِي الْبَرَارِي وَهُوَ فِي الْبَيْتِ جَالِسٌ وَسَكَنَ فِي السَّكَنِ[59] وَهُوَ فِي الْبِحَارِ قَامِسٌ.[60]

فَظَلَّ يَنْتَظِرُ الْوَقْتَ الْمَعْلُومَ إِلى أَنْ فَاجَأَهُ الْيَوْمُ الْمَحْتُومُ، فَبَشَّ بِتَسْلِيمِ النَّفْسِ ابْتِشَاشَ النَّاجِي مِنَ الْقَفْصِ فَجِيءَ مِنَ الْجَنَّةِ بِبُرْدَةٍ وَوَرْدَةٍ فَأَرْوَهُ الْبُرْدَةَ وَشَمَّمُوهُ الْوَرْدَةَ وَامْتَزَجَ الرُّوحُ بِرَوْحِهَا وَخَرَجَ مَعَ فَوْحِهَا فَأَخَذَهُ أَبُو يَحْيَى[61] بِأَمْرِ مَنْ ''أَمَاتَ وَ أَحْيَا.''[62] فَأَصْبَحَتِ الأَرْوَاحُ ضَاحِكَةً مُسْتَبْشِرَةً[63] بِقُدُومِ لَاهُوتِهِ وَأَمْسَتِ الأَشْبَاحُ بَاكِيَةً مُفَزَّعَةَ الْعُيُونِ[64] عَلَى نَاسُوتِهِ وَهُوَ رَاغِبٌ عَنْ فَنَاءِ الْجَسَدِ وَرَاغِبٌ فِي بَقَاءِ الأَبَدِ وَمُتَوَجِّهٌ إِلى عَالَمِ الْغَيْبِ تَفْيأً مِنَ الرَّيْبِ وَالْعَيْبِ. فَمَا كَانَ إِلَّا كَسِنَةِ نِيَامٍ إِذْ غَشِيَهُ أَحَدُ الْكِرَامِ فَأَلْحَفَهُ بِالسَّلَامِ، وَقِفْ مَكَانَكَ وَادْرِ بَالَكَ وَتَبَصَّرْ شَانَكَ وَتَدَبَّرْ حَالَكَ كَيْ أَسْئَلَكَ مَاعَلَيْكَ وَمَالَكَ! قَالَ: بِأَيِّ أَمْرٍ تُسَائِلُنِي وَعَلَى أَيِّ أَمْرٍ تُجَادِلُنِي؟ قَالَ: أَنَا الْمَأْمُورُ عَلَيْكَ وَالْمُرْسَلُ إِلَيْكَ. اَسْئَلُ عَنْ قِيرَاطٍ وَدِينَارٍ وَعَنْ قِطْمِيرٍ وَقِنْطَارٍ وَعَنْ قَلِيلٍ وَكَثِيرٍ وَعَنْ فَتِيلٍ وَنَقِيرٍ وَعَنْ فَقِيرٍ وَقِيرٍ وَعَنْ وَفِيرٍ وَفِيرٍ! فَبَيْنَهُمَا فِي الْخِصَامِ وَتَدَاوُلِ الْكَلامِ تَرَلَّتْ الأَمْلاكُ حَافِّينَ طَائِرِينَ حَوْلَهُمَا وَالأَرْوَاحُ صَافِّينَ نَاظِرِينَ قَوْلَهُمَا. وَقَالُوا اللَّهُمَّ ثَبِّتْ عَبْدَكَ عَلَى الْجَوَابِ وَالنُّطْقِ بِالصِّدْقِ وَالصَّوَابِ! فَعِنْدَ ذَلِكَ اجْتَلَى قَلْبُهُ وَانْجَلَى كَرْبُهُ فَقَالَ يَا أَخِي! اتْرُكْ جِدَالَكَ وَسَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ! [s. 64]

قَالَ: هَلْ تَذْكُرُ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، أَذْكُرُ عَهْدِي وَوَعْدِي وَأَشْهَدُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللهُ وأَنَّ مُحَمَّدً رَسُولُ اللهِ.

قَالَ: مِنْ أَيْنَ إِيَابُكَ وَإِلى أَيْنَ ذَهَابُكَ؟

قَالَ: مِنَ الْحَقِّ إِلى الْخَلْقِ وَمِنَ الْخَلْقِ إِلَى الْحَقِّ.

قَالَ: مَنِ الْحَقُّ؟

قَالَ: هُوَ اللهُ الْوَاحِدُ الأَحَدُ الْفَرْدُ الصَّمَدُ الَّذِي ''لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ.''[65] الْمُبْدِئُ الْهَادِي الْخَالِقُ الْمُحْيِ الْمُمِيتُ الرَّازِقُ.

---

[56] "Yarattığım yeryüzüne ve göğe sığmadım da mü'min kulumun kalbine sığdım." Kudsî hadis olarak rivâyet edilen bu söz için bk. Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammâ 'ştehara mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs* (thk. Yûsuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed)*,* Dımaşk: Mektebetü'l-'ilmi'l-hadîs, 1421, II, 229, (hadis nr. 2256).

[57] *"Ey huzûra ermiş nefîs! Sen O'ndan, O da senden razı olarak Rabbine dön!"* (el-Fecr 89/27-28)

[58] Neşirde "منى" şeklindedir.

[59] Bu kelime neşirde "الكَن" şeklindedir.

[60] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfîyye,* nr. 54 (17 Şa'bân 1331), s. 63-64.

[61] "Ebû Yahyâ" Azrâil için kullanılan bir tabirdir.

[62] *"Öldüren de dirilten de O'dur."* (en-Necm 53/44)

[63] "مُسْتَبْشِرَةٌ" kelimesi metinde "مشبشرة" şeklinde çıkmıştır. "ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ" cümlesi Abese Sûresinin (80) 39. âyeti olup "Gülerler, sevinirler." anlamına gelmektedir.

[64] "مُفَزَّعَة" kelimesi neşirde "مفر عزة" şeklinde çıkmıştır.

[65] *"O doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur."* (el-İhlâs 112/3-4)

قَالَ: مَا تقُولُ فِي الأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ هُمْ مُبَلِّغُ الأَنبَاءِ؟[66]

قَالَ: هُمُ الْمُخْبِرُ الصَّادِقُ وأَخْبَارُهُمْ لِلْحَقِّ مُطَابِقٌ.

قَالَ: مَا قَوْلُكَ فِي الْكَلَامِ؟

قَالَ: هُوَ الذِّكْرُ وَالنُّورُ وَالإِمَامُ.

قَالَ: فَمَا دِينُ الأَنَامِ؟

قَالَ: ''إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الإِسْلامُ.''[67]

قَالَ: فَمَا الشَّرِيعَةُ؟

قَالَ: تَرْكُ الزَّوَاجِرِ وَفِعْلُ الأَوَامِرِ التَّكْلِيفِيَّةِ.

قَالَ: فَمَا الطَّرِيقَةُ؟

قَالَ: التَّخَلُّقُ بِالأَخْلَاقِ النَّبَوِيَّةِ.

قَالَ: مَا التَّصَوُّفُ؟

قَالَ: الْوُقُوفُ عَلَى آدَابِ الشَّرِيعَةِ ظَهْراً وَبَطْناً وَحُصُولُ الْمَحْصُولِ بِالتَّوَافُقِ بَيْنَهُمَا لَفْظاً وَمَعْناً.

قَالَ: مَا تقُولُ فِي الْمَشَايِخِ؟

قَالَ: يَاهَا مِنْ مَشَائِخِ! هُمُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ وَنَاسِخُوا نُسَخِ الْفَهْمِ، مِنْهُمُ الْمُرْشِدُ الصَّمَدَانِيُّ الْعَالِمُ بِالطِّبِّ الرُّوحَانِيِّ وَمِنْهُمْ قُطْبُ الإِرْشَادِ الْمُقْتَدِرُ عَلَى دَلَالَةِ الْعِبَادِ إِلى طَرِيقِ الرَّشَادِ وَالسَّدَادِ.

قَالَ: كَيْفَ مُرَاقَبَتُكَ مَعَ مَوْلاكَ؟

قَالَ: هِيَ ''أَنْ تعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لم تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.''[68]

قَالَ: وَمَا حَقُّ الْعُبُودِيَّةِ؟

قَالَ: الْوَفَاءُ بِالْعُهُودِ وَالْمُحَافَظَةُ عَلَى الْحُدُودِ وَالرِّضَاءُ بِالْمَوْجُودِ وَالصَّبْرُ عَلَى الْمَفْقُودِ.[69]

قَالَ: قَدْ أَوْفَيْتَ حَقَّ الْعُبُودِيَّةِ وَعَرَفْتَ عَظَمَةَ الرُّبُوبِيَّةِ! طُوبَى لَكَ يَا أَبَا الْفَلاحِ وَوَاهاً لَكَ يَا أَخَا الصَّلاحِ! أَخْبِرْنِي عَنْ سَفْرَتِكَ

---

[66] Bu kelime neşirde ''الانبياء'' şeklindedir.

[67] *''Allah katında din, şüphesiz İslam'dır.''* (Âl-i İmrân 3/19)

[68] Bu cümle meşhur "Cibrîl hadisi"nden muktebestir. Hadisin ilgili kısmına göre Cebrâil Aleyhisselâm Peygamberimize "İhsân nedir?" diye sormuş, o da cevâben "Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibâdet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görür." mânâsına gelen yukarıdaki cümleyi söylemiştir. (bk. Buhârî, *es-Sahîh*, Riyâd: Dârü's-selâm, 1999, s. 12 [hadis nr. 50]; Müslim, *es-Sahîh* [nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî], Riyâd: Dârü't-taybe, 2006, s. 23 [hadis nr. 1/8])

[69] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfîyye,* nr. 55 (24 Şa'bân 1331), s. 76.

وَأَطْرِفْنِي بَعْضَ طُرْفَتِكَ كَيْفَ رَأَيْتَ الدُّنْيَا وَحَالَهَا وَعَرِّفْنِي مَا عَلَيْهَا وَمَا لَهَا.

قَالَ: مَا أَقُولُ فِي رَدِيَّةِ حُبِّهَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ[70] فَهِيَ[71] دَارُ ذِلَّةٍ وَفَنَاءٍ وَغَارُ مِحْنَةٍ وَعَنَاءٍ، مُقْبِلَةٌ فِي الْغَدَاءِ مُدْبِرَةٌ فِي الْمَسَاءِ مَجْبُولَةٌ عَلَى عَدَمِ الْوَفَاءِ، لَيْسَتْ لَهَا ذِمَّةٌ وَلاعَهْدٌ وَلا لَهَا خُلَّةٌ وَلا وُدٌّ. كَمْ أَقْبَلَتْ ثُمَّ أَهْمَلَتْ، كَمْ أَغْفَلَتْ ثُمَّ أَجْفَلَتْ، كَمْ أَحْلَفَتْ ثُمَّ أَخْلَفَتْ، كَمْ خَدَعَتْ ثُمَّ لَسَعَتْ،[72] كَمْ وَافَقَتْ ثُمَّ نَافَقَتْ، كَمْ رَافَقَتْ[73] ثُمَّ فَارَقَتْ، كَمْ أَضْحَكَتْ ثُمَّ أَبْكَتْ، كَمْ أَمْلَكَتْ ثُمَّ أَهْلَكَتْ، كَمْ أَمَّرَتْ ثُمَّ أَسَرَتْ، كَمْ عَمَّرَتْ ثُمَّ دَمَّرَتْ، كَمْ دَبَّرَتْ ثُمَّ أَدْبَرَتْ، كَمْ أَعْمَرَتْ ثُمَّ أَدْمَرَتْ، كَمْ أَكْرَمَتْ ثُمَّ أَجْرَمَتْ، كَمْ غَرَّتْ ثُمَّ غَارَتْ، كَمْ جَاوَرَتْ ثُمَّ جَارَتْ، كَمْ وَاصَلَتْ ثُمَّ صَالَتْ، كَمْ خَالَطَتْ ثُمَّ احْتَلَطَتْ، كَمْ قَارَبَتْ ثُمَّ حَارَبَتْ، وَحَالُهَا مَعَ أَبْنَائِهَا تَحْكِيكَ الْجِيفَةُ عَنْ أَنْبَائِهَا،[74] وَحَيَاتُهَا كَالْمَنَامِ وَلَذَائِذُهَا كَالِاحْتِلامِ وَعَيْشُهَا كَأَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا هِيَ إِلّا كَخَيَالِ طَيْفٍ أَوْ كَسَحَابِ صَيْفٍ. وَاهاً لِمَنْ نَحَاهَا وَبَحّ لِمَنْ حَمَاهَا وأَحّ لِمَنْ حَوَاهَا! تَبّاً لِكَهْفِ خِدَاعٍ وَغُرُورٍ، وَكَنَفِ ذَنْبٍ وَفُجُورٍ، وَكِنِّ كَذِبٍ وَزُورٍ. وَبُعْداً لِقَرَارَةِ الأَحْدَاثِ وَسُحْقاً لِفَارُورَةِ الاحْدَاثِ.

قَالَ: لَقَدْ قُلْتَ بِالإِنْصَافِ وَجِئْتَ بِمَا حَوَتْهَا مِنَ الأَوْصَافِ. هَلْ دَرَسْتَ عُلُومَهَا؟

قَالَ: وَأَيُّ عِلْمٍ تَرُومُهَا؟

قَالَ: التَّفْسِيرَ وَأُصُولَ الْفِقْهِ وَالدِّينِ.

قَالَ: إِنَّهُ مِنْ عُلُومِ الْمُرْسَلِينَ وَأَسَاسِ الدِّينِ الْمُبِينِ وَدِرَاسَتُهَا شِنْشِنَةُ الصَّالِحِينَ.

قَالَ: فَالْعُلُومُ الآلِيَةُ.[75]

قَالَ إِنَّهَا خَادِمَةٌ لِلشَّرِيعَةِ النَّبَوِيَّةِ.

قَالَ: مَا رَأْيُكَ فِيمَنْ تَمَنْطَقَ؟

قَالَ: إِنَّهُ كَادَ أَنْ تَزَنْدَقَ!

قَالَ: مَا قَوْلُكَ فِي الْمُنَاظَرَةِ وَالْجِدَالِ؟

قَالَ: نُهِيَ عَنِ الْقِيلِ وَالْقَالِ.

قَالَ: مَا تَقُولُ فِي حِكْمَةِ الْحُكَمَاءِ؟

قَالَ: "رَأْسُ كُلِّ حِكْمَةٍ مَخَافَةُ اللهِ".[76]

قَالَ: مَا قَوْلُكَ فِي عُلُومِ الْهَيْئَاتِ؟

---

[70] Bu cümle "Dünya sevgisi bütün günâhların başıdır." anlamına gelen "حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ" şeklindeki hadisten hareketle oluşturulmuştur. (bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I, 392 [hadis nr. 1099])

[71] Bu kelime neşirde "منهى" şeklindedir.

[72] Bu kelime neşirde "نسعت" şeklindedir.

[73] Bu kelime neşirde "وافقتْ" şeklindedir.

[74] Bu kelime neşirde "أبنائها" şeklindedir.

[75] Bu kelime neşirde "الاوليه" şeklindedir.

[76] "Her hikmetin başı Allah korkusudur." mânâsına gelen bu hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I, 477 (hadis nr. 1350).

قَالَ: هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ أَنْ يَعْلَمَ الْجَاهِلُ أَسْرَارَ السَّمَاوَاتِ!

قَالَ: مَا تَقُولُ فِي مُحَاسَبَةِ الإِنْسَانِ؟

قَالَ: إِنَّهَا مِنْ مُقْتَضَى الْمِيزَانِ.

قَالَ: كَمْ عِشْتَ فِي الدُّنْيَا مِنَ السِّنِينِ؟

قَالَ: نَيِّفاً وَتِسْعِينَ.

قَالَ: عُفِيتَ عَنِ الزَّائِدِ فَاعْطِ حِسَابَ الثَّمَانِينَ!

قَالَ: مَا أَتَذَكَّرُ ذَهَابِي وَإِيَابِي وَمَا عِنْدِي كِتَابِي، فَكَيْفَ أَدْرِي حِسَابِي؟

قَالَ: آتِيكَ كِتَابَكَ فَهَاتِ جَوَابَكَ. أَمَا تَذْكُرُ مَا أَكَلْتَ أَوْ مَا تَذْكُرُ مَا فَعَلْتَ؟

قَالَ: بَلَى أَتَذَكَّرُ أَنَّ الدِّينَارَ أَوَدَّتْنِي فَرَدَدْتُهَا، وَهَمَّتْنِي فَدَفَعْتُهَا، وَعَمَّدَتْنِي فَتَرَكْتُهَا. مَا قَبَضْتُ مِنْهَا قَبْضَةً وَلَا قَبْصَةً، وَلَا أَخَذْتُ مِنْهَا حِصَّةً، وَلَا تَجَرَّعْتُ فِيهَا إِلَّا غُصَّةً. وَمَاخُلِقْتُ إِلَّا مَالَهُ خُلِقْتُ، وَلَا تَذَوَّقْتُ إِلَّا مِمَّا رُزِقْتُ. بِمَاذَا تُطَالِبُنِي، وَعَلَى مَا تُحَاسِبُنِي؟

قَالَ: أَرَاكَ كَأَنَّكَ مَا دَخَلْتَهَا وَلَا فَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَهَا.[77]

قَالَ: نَعَمْ، وَلَجْتُهَا بِلَا اخْتِيَارٍ، وَخَرَجْتُ عَنْهَا مَعَ اضْطِرَارٍ، وَعِشْتُ عَيْناً بِغَيْرِ قَرَارٍ، وَتَقَلَّبْتُ الْفِرَارَ فِي النَّارِ، وَكُنْتُ مَسْلُوبَ الرَّاحَةِ صِفْرَ الْيَدِ نَقِيَّ الرَّاحَةِ. مَا أَفْرَحَتْنِي حَيَاتُهَا وَلَا أَحْزَنَتْنِي مَمَاتُهَا.[78] فَعَلَى أَيِّ جَرِيمَةٍ تُبَاطِشُنِي، وَبِأَيِّ جَرِيمَةٍ تُنَازِلُنِي،[79] وَعَلَى أَيِّ جَرِيرَةٍ[80] تُنَاقِشُنِي؟ هَلْ يُؤْخَذُ الْأَوْلَادُ وَالإِبْنَاءُ بِلَذَّةٍ نَالَهَا الْأُمَّهَاتُ وَالْآبَاءُ؟ أَوْ هَلْ عَلَى الْمُفْلِسِ مِنْ حِسَابٍ، أَوْ عَلَى الْمُلْجِىءِ[81] مِنْ عِتَابٍ؟ أَوْ هَلْ[82] عَلَى مَنْ لَاذَنْبَ لَهُ مِنْ عَذَابٍ؟

قَالَ: أَمَا فَهِلْمْتَ أَنَّهُ يَجِبُ الشُّكْرُ عَلَى الْآلَاءِ وَالثَّنَاءُ عَلَى النَّعْمَاءِ، وَأَوْ فَقِهْتَ أَنَّ الدُّنْيَا حَلَالُهَا حِسَابٌ وَحَرَامُهَا عَذَابٌ. فَمَا أَقْبَلَ هَذَا الْجَوَابَ، إِمَّا أَنْ تُعْطِيَ الْحِسَابَ أَوْ تَتَهَيَّأَ لِلْعَذَابِ! وَهَذَا كِتَابُكَ، فَمَاذَا جَوَابُكَ؟[83]

فَلَمَّا قَرَأَ كِتَابَهُ وَحَاسَبَ حِسَابَهُ وَرَأَى سَعَةَ الرَّحْمَةِ وَوُسْعَةَ النِّعْمَةِ وَكَثْرَةَ الآلاءِ وَوَفْرَةَ الْعَطَاءِ وَوَازَنَ النَّوَالَ بِالأَعْمَالِ وَعَلِمَ أَنَّ طَاعَةَ سَنَةٍ لاتُقَابِلُ نِعْمَةَ سِنَةٍ، تَغَيَّرَ حَالُهُ وَتَطَيَّرَ بَالُهُ وَقَالَ: يَاوَيْلَ رَهْطِي وَقَوْمِي وَيَاحَسَارَةَ خَالِي وَعَمِّي وَ وَا حُزْنِي وَ وَا هَمِّي وَ وَا كَرْبِي وَ وَا غَمِّي وَلَيْتَنِي لم تَلِدْنِي أُمِّي! هَلْ يُعْبَدُ الْخَالِقَ حَقَّ عِبَادَتِهِ أو هَلْ يُطَاعُ حَقَّ طَاعَةٍ أو هَلْ يَقْدِرُ الْعَبْدُ الْعَاجِزُ عَلَى إِحْصَاءِ النَّعْمَاءِ أَوْ هَلْ يُمْكِنُ اسْتِقْصَاءُ الثَّنَاءِ أَوْ هَلْ يُؤَدِّي بِشُكْرِ جَمِيعِ الآلَاءِ؟! وَقَالَ: حَسْبُنَا اللهُ وَلاقُوَّةَ إِلَّابِاللهِ و"إِنَّا لِلّٰهِ"[84] "وأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللهِ."[85] وَتَأَوَّهَ تَأَوُّهَ الْأَوَّاهِ، فَصَبَّ الْعَبَرَاتِ وَتَصَعَّدَ الزَّفَرَاتِ حَتَّى رَثَتْ لَهُ الأَمْلاكُ فِي الأَفْلاكِ وَبَكَتْ لِبُكَائِهِ الأَرْوَاحُ وَرَفَعَتِ الأَصْوَاتُ

---

[77] Bu kısım Şuarâ Sûresinin (26) 19. âyetinden kısmen iktibâs edilmiştir. İlgili kısım "*Sonunda yapacağını yaptın!*" anlamına gelmektedir.

[78] Bu kelime neşirde "فَمَاتُهَا" şeklindedir.

[79] Bu cümle neşirde "دبای جریحة تنار لشي" şeklindedir.

[80] Bu kelime neşirde "جریدة" şeklindedir.

[81] Bu kelime neşirde "ملجاء" şeklindedir.

[82] Bu kelime neşirde "ادهل" şeklindedir.

[83] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 56 (1 Ramazân 1331), s. 87.

[84] *"Biz Allah'a aitiz."* (el-Bakara 2/156)

[85] *"Ve ben işimi Allah'a havale ediyorum."* (el-Mü'min 40/44)

بِالنِّيَاحِ. فَقَامُوا لَهُ شَفِيعاً وَقَالُوا جَمِيعاً: اللَّهُمَّ يَا مَنْ سَتَرَ الْعِبَادَ بِالنَّوَالِ وَيَا مَنْ أَمَرَ الْعِبَادَ بِالسُّؤَالِ وَيَا مَنْ هُوَ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْلُ! صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَالآلِ! اصْرِفْ عَنْ عَبْدِكَ أَهْوَالَهُ وَسَكِّنْ عَنْهُ أَوْجَالَهُ وَلاتُخَيِّبْ آمَالَهُ وَيَا مَنْ لاتُحْصَى نَعْمَائُهُ وَيَا مَنْ لاتُسْتَقْصَى ثَنَائُهُ وَيَامَنْ لايُعَدُّ آلائُهُ وَيَا مَنْ لايَنْفَدُ عَطَائُهُ أَلْطُفْ بِعَبْدِكَ وَارْحَمْ بُكَائَهُ وَاسْتَجِبْ بِفَضْلِكَ عَنْهُ دُعَائَهُ وَيَامَنْ هُوَ أَرْحَمُ بِعَبْدِهِ مِنْ غَيْرِهِ وَيَامَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِخَيْرِهِ وَبِشَرِّهِ اِرْحَمْ عَبْدَكَ الْحَائِرَ فِي أَمْرِهِ الْمُعْتَرِفَ بِالْعَجْزِ عَنْ أَدَاءِ شُكْرِهِ وَيَا وَاهِبَ الْحَسَنَاتِ وَيَا دَافِعَ السَّيِّئَاتِ وَيَا مَاحِيَ الْخَطِيئَاتِ إِنْ كَانَ عَبْدُكَ مُحْسِناً فَزِدْهُ فِي حَسَنَاتِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئاً فَاعْفُ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَيَا مَنْ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ خَبِيراً وَيَا مَنْ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا حَاسِبْ عَبْدَكَ حِسَاباً يَسِيرًا وَسَامِحْهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا! فَنَزَلَ الْخِطَابُ مِنَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ أَنْ لَاتُنَاقِشُوا عَبْدِي! فَإِنَّمَا حِسابُهُ عِنْدِي وَلْيَفْرَحِ الْعَبْدُ النَّاعِي ''فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ!''[86]

قَالَ التِّمْثَالُ فَتَبَاشَرُوا بِبُشْرَاهُ وَسَكَرُوا لِإِجَابَتِهِ دَعْوَاهُ وَلِإِزَالَةِ شَكْوَاهُ، فَكُفَّ عَنْهُ الْكِرَامُ وَأُلْطِفَ بِإِكْرَامٍ وَأَرَوْهُ الْمَقَامَ، وَقَالُوا ''ادْخُلُوهَا بِسَلامٍ!''[87] فَشَكَرَ وَحَمِدَ وَرَكَعَ وَسَجَدَ ثُمَّ قَامَ فَجَرَّعُوهُ شَرْبَةً أَبَدِيَّةً فَأَخَذَ نَشْئَةً سَرْمَدِيَّةً. تَفَهَّمُوا أَيُّهَا السَّالِكُونَ! وَتَفَقَّهُوا أَيُّهَا الطَّالِبُونَ! هَكَذَا تَزُولُ الأَرْوَاحِ وَهَكَذَا لُحُوقُهَا بِالأَرْوَاحِ. قَالَ التِّمْثَالُ فَاضْطَرَبَتِ الْجَمَاعَةُ وَنَاحُوا وَحَلَّتْ عَلَيْهِمِ الْجَذْبَةُ وَصَاحُوا وَأَنَا وَعَيْتُ الْقِصَّةَ وَأَخَذْتُ الْحِصَّةَ وَتَلَقَّفْتُهَا وَأَتْقَنْتُهَا وَدَارَسْتُهَا وَمَارَسْتُهَا. فَاكْتُبْهَا وَلَاتَكْتُمْهَا وَهَافِتْهَا وَلا تُخَافِتْهَا وَاحْفَظْهَا وَلَاتَلْفَظْهَا وَاجْهَرْهَا وَلَاتَهْجُرْهَا! فَإِنَّهَا طَرِيقَةٌ وَاضِحَةٌ قَادِرِيَّةٌ تُوَضِّحُ نُصُوصُهَا عَنْ أَكْبَرِيَّةٍ، فَحَسْبُكَ الْعِبَارَاتُ عَنِ الإِشَارَتِ وَنَاهِيكَ بِالصَّرَاحَةِ عَنِ الْكِنَايَاتِ، وَمَقَامَةٌ حَالِيَّةٌ ذَوْقِيَّةٌ تَكْشِفُ عَنْ خَبَايَا حَقِيقَةٍ، تُغْنِيكَ عَنْ كُلِّ مَقَامَةٍ قَالِيَّةٍ وَهْمِيَّةٍ.

الحَمْدُ للهِ الْمُتَّصِفِ بِصِفَاتِ الْكَمَالِيَّةِ وَالصَّلَوةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأُمَّتِهِ كُلَّ صَبَاحٍ وَكُلَّ عَشِيَّةٍ...

Makāme-i Sûfiyye

Bismillâhirrahmânirrahîm[88]

Bu makāme ve makāle-i sûfiyyenin sâhib ü kāili Neclü'z-zekî Mehmed Emîn Efendi[89] diyor ki -Cenâb-ı Allah mûmâileyhi ve bi'l-cümle esâtize-i kirâmını mağfûr etsin-:

Vakitlerden bir vakitde mukābeleye aldığım bir âyînenin sathına bi't-teveccüh mukābelemde ihtiyârlık belâsıyla beli bükülmüş ve çehresinin derisi kurumuş ve tıpkı kendime benzer bir şahıs gördüm. Sûret ü sıfatı hakīkaten ʿacîb ve son derece şâyân-ı garâbet idi. Hemân ona "Sen benden ʿibâret değil misin?" tarzında [suâl eyleyip] bilmukābele "Evet, sen [de] benden ʿibâretsin." cevâbını aldıkdan sonra "Cânım! Sen pek tez ihtiyârlamışsın!" tarzında idâre-i kelâm etdim. Ve

---

[86] *"Gerçekten ben (kullarıma) çok yakınım. Bana duâ edenin duâsına icâbet ederim."* (el-Bakara 2/186) Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 57 (8 Ramazân 1331), s. 100.

[87] *"Oraya esenlikle girin."* (el-Hicr 15/46)

[88] Bu kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/16 (6 Rebîü'l-evvel 1331), s. 3.
[Kemâleddin Efendi:] Muhyiddîn 'Arabî Hazretlerinin kelâmından müstahrecdir.

[89] **[Kemâleddin Efendi:]** Hayâlî Siyâlkûtî'si muhaşşîsi İbn Resûlzâdelerden esbak Maʿmûretü'l-ʿazîz müddeʿî-i ʿumûmîsi Mehmed Emîn Efendi'dir.

derʿakab gözleri sulanarak inledi. Ve göz kapaklarından sirişk-i hasret dökerek ʿacîb bir sûret-i hüzn ü keder ile "Ehl ü ʿıyâlinden, dostundan ayrılan kimsenin bu gibi[90] tahavvülâta maʿrûz kalması pek ziyâde şâyân-ı taʿaccüb değildir." dedi. Tıpkı nefsim de onun giryenâk olan hâl-i felâket-iştimâlinden muztarib oldu. Tevahhuş etmesinden dolayı fikr ü endîşem faʿâlâne harekete başladı. Müahharen ona ahvâl-i mâziyyeden sormak üzere gözlerimin etrâfıyla bir kere imʿân etdim. Güyâ o hafâyâ-yı kalbiyyeme kesb-i ıttılâʿ etmiş gibi bana "Umûr-ı dünyâya ʿâid ve âhirete müteʿallık lâf ü güzâfı söyleme! Umûr-ı uhreviyyeye müteʿallık söyleyeceğim kelimât-ı kudsiyyeyi cân kulağıyla dinle ve hıfz et!" dedi.[91]

Vaktâ ki ben aldığım bu emre imtisâl etdim; o timsâl-i ʿacîbü'l-ahvâl şu sûretle sevk-i makāl ederek dedi ki:

Ben Berberiyye kıtʿasının garb cihetinde bulunan bir beldeyi ʿazm ederek İstanbul'dan seferbend-i ʿazîmet oldum. Mevcûd gemilerden bir vapur beğenip nevlini,[92] kirâsını da verdim ve sefînenin "بِسْمِ اللهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَا"[93] diyerek dâhiline vâsıl olup vasatındaki bir mevkiʿi kendime mekân ittihâz etdim.

Sefîne bizi sular râkid, hava sâkin, râhatımız dâim, kalplerimizde sükûnet kāim olduğu hâlde yürütdü. Nihâyet rüzgârlar karışık bir sûretde esti. Sular heyecâna gelip sefînenin tahtalarını oynatdı. Deniz müdhiş bir ses peydâ etdi. Sefîne bizi sallayarak dalgaların tepesi üstüne kaldırdı, indirdi. Zannettik ki küre-i ʿarz mevʿûd olan sonunu zelzele-i "إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا" sırr-ı celîli üzere getirmeğe ve künûz u defâin u emvâtdan içinde bulunan ağırlıklarını dışarıya atmağa ibtidâr etdi. Râkiblerin "Bu gemiye ne oldu?!" diyerek sürûrları zâil olup yüzlerindeki hazlar korkularından sarardı. Sefîne ʿâdetâ eşyâ-i hâzıranın cemʿ u zammı içün tehyie edilen bir terâkimgâh olmuş ve içindekiler de bi'l-külliye ölmüş olduğu hâlde göreceğin bir râddeye geldi. Rüfekā-yı kirâm dağınık bir sûretde kimi cidden gâfil, kimi sathî bir hâlde mütegâfil, kimisi meşgûl bulunmakda, kimisi oynamakda olmak üzere birkaç kısma inkısâm etdi.[94]

Vaktâ ki cenûb rüzgârı şiddetle esdi ve esmesi de kesb-i sürʿat etdi. Deniz dahi dalgaların fevc fevc gelerek yekdîgerini taʿkīb etmesinden şiddet gösterip geniş geniş yollar hâsıl eyledi. Ve gemide bulunanlara her yerden dalga gelerek artık karâr ve emniyet büsbütün meslûb oldu. Hemân gâfil, mütegâfil olanlar

[90] Bu kelime metinde "bunu" şeklinde çıkmıştır.
[91] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/18 (4 Rebîü'l-âhir 1331), s. 4.
[92] "Yolcuların verdiği vapur parası, gemi kirâsı" mânâsındaki bu kelime metinde "nâvel" olarak çıkmıştır.
[93] *"Onun (geminin) yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır."* (Hûd 11/41)
[94] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/19 (18 Rebîü'l-âhir 1331), s. 2.

müteyakkız oldular. Tevbe ve rücûʿ edip kalkdılar. Cenâb-ı Allah'a dîni ihlâs ederek "Vallâhi eğer bu varta-i helâkden bizi kurtarırsan elbette şâkirlerden oluruz."[95] diye duʿâ ve kalb-i hazîn ile "Yâ Rabbî! Beni menfaʿatli, hayırlı bir menzile indir! Sen menzil-bahş olanların hayırlısısın!"[96] diyerek nidâ etdiler. Bu cihetle Cenâb-ı Allah bizi hayvânât-ı bahriyyeden, çiğneyecek balıkların dişlerinden, yutacak kısımlarının da yutmasından hıfz etti. Cümleten kurtardı. ʿÂlemlere büyük bir ʿalâmet kıldı. Muahharen sâhil-i bahre bizi yanaştırıp alarak refîklerimizin şürefâsı cühelâsından ayrılınca bir oda kirâlayıp kendime mekân ittihâz etdim. Ve memleketde garîbâne, mütehayyirâne bir hâlde gezmeye ve sohbet ü ülfetiyle mücerred vahşetimi defʿ etmek, sırdaşlığından da istifâde eylemek içün zekî bir edîb, ʿâlim bir lebîb aramaya başladım.[97]

Ben memleketin mesâcid ü meʿâbidini sabâh akşam dolaşırken nâgâh bir cumʿa günü akşamüzeri idi ki harâba yüz tutmuş bir zâviyede ehl-i hâlden bir cemâʿat gördüm. Kīl ü kāli terk ederek kûşe-i vahdete çekilmişler ve bir hâl-i vakūrânede oturarak halka tutmuşlar idi. ʿAlâmet-i fârikaları da yüzlerinde Cenâb-ı Allah'a karşı îfâ etmekde bulundukları secdelerin meşhûd olan âsârından ʿibâret idi. Onlardan her biri başını önüne eğmiş ve yalnız eser-i hayât olmak üzere ara sıra nefes alıp çıkararak mütefekkirâne bir hâlde bulunmuşdu. Bu cihetle müşârün ileyhimin turuk-ı ʿaliyyeden birisine müntesib cemâʿat-i sûfiyyeden olduğunu bi't-teyakkun hâlât-ı maʿneviyye-i mürşidânelerinden ahz-ı feyz etmek ümîdiyle pâk-nihâd kudsiyânın saff-ı niʿâlinde oturdum.

Sonra müdâvimi bulundukları evrâd ü ezkâr hitâm-pezîr olunca hemân o berere-i kirâma riyâset eden mürşid-i kâmil, mücerred cemâʿat-i hâzıraya tarîk-i sülûk u hidâyeti bildirmek üzere minber-i hitâbete çıkarak besmele-i şerîfeyi tilâvetle hutbe-i âtiyeyi kırâate başladı:

Bütün hamd ü sitâyişler ol Zât-ı Ecell ü Aʿlâya inhisâr etmişdir ki künh ü hakīkatini lisân-ı beşerî ile taʿrîf etmek isteyenler büsbütün ʿâciz kalmışlar ve kendileri de kesretü'l-esmâ ve's-sıfâtın mebdei olan ehadiyyet-i mutlaka[98] ile

[95] Yûnus 10/22.

[96] el-Mü'minûn 23/29.

[97] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/20 (3 Cemâziye'l-evvel 1331), s. 2-3.

[98] **[Kemâleddin Efendi:]** Bilinmelidir ki mir'ât-ı mükevvenâtda, merâtib-i tenezzülâtda nûrunun taʿayyünâtı, zuhûrunun tenevvüʿâtı iʿtibâriyle matlûbu'l-idrâk olan *hakīkat-i ilâhiyye* eğer ʿadem-i iʿtibârât şartıyla me'hûz olursa sûfiyye ıṣṭılâhında ona cemîʿ-i esmâ ve sıfât kendisinde müṣtehlek olan *mertebe-i ehadiyyet* ve *cem'ü'l-cem'* ve *hakīkatü'l-hakāyık* ve *'amâ* nâmları veriliyor ki bu kesret-i nisbiyye-i vücûdiyyenin ehadiyyet-i zâtda inkıtâʿ ve iṣṭihlâki makāmıdır. Eğer sübût-ı iʿtibârât-ı gayr-ı mütenâhiye şartıyla me'hûz olursa o da ʿindlerinde *mertebe-i vâhidiyyet* ve *makāmü'l-cem'* nâmlarıyla meşhûr ve müteʿârif olan *mertebe-i ilâhiyye*dir. Vâkıʿa bu sûretde de kesret-i vücûdiyye müntefî ise de kesret-i nisbiyye-i müteʿakkılü't-tahakkukdur. Hâsılı ehadiyyet-i

ezelen ebeden ittisâf buyurmuşlardır. Binâenʿaleyh o Zât-ı Muhterem sıfât-ı ʿaliyyelerinde de aslâ müşâriki bulunmayarak vahdet-i hakīkiyye-i zâtiyye ile vâhiddir.[99] Ve cemîʿi aʿyân-ı sâbiteyi[100] ʿilm-i ezelîsinde sûret-i ʿilmiyyesiyle bularak ʿavâlim-i mülkiyyedeki[101] [s. 3] eşyânın kâffesine ʿilm-i ezelîsiyle ʿalîmdir. Ve aʿyân-ı hâzıranın mücerred hikmet-i ʿaliyye-i ilâhiyyeleri muktezâsından olmak üzere vücûdunu ʿademine tercîh buyurarak irâde-i ezeliyyesiyle mürîddir. ʿİlm-i ezelîleri cemîʿ-i mâhiyyât üzerine gâlib olmağla ezelen ebeden kudret-i kāhire ile kadîrdir. Aʿyân-ı mümkine daha vücûd-ı hârici ile mevcûd olmazdan evvel zât-ı akdes-i ilâhîlerinin ʿilm-i huzûrîlerinde[102] hâzır olduğundan ʿavâlim-i kevniyyedeki[103] eşyânın hepsini basîrdir. Ve ʿavâlim-i mükevvenâtın kâmilen mültemes ve müstedʿâlarına[104] vâkıf ve muttaliʿ olmağla semîʿdir. Fakat semʿ-i ʿâlîleri beşerdeki kuvve-i sâmiʿaya bi'l-külliye mugâyirdir.[105]

Ve bu sıfât-ı ʿaliyyeye kâf u nûn arasında yaʿnî "kün"[106] emrinde mestûr olan emr-i ʿâlîlerini de zamm u ʿilâve etdiğinden kelâm-ı ezelî ile mütekellim ve muhâtaba-i ceresiyye[107] ile vahy u hitâb edicidir ki mücerred hâssa-i basar ile

---

kesret nisbiyye-i vücûdiyyenin ehadiyyet-i zâtda bi'l-külliye müstehlek olması üzere cemîʿ-i enhâ-i teʿaddüdden -ʿadedî ve terkîbî ve tahlîlî olsun- hâlî olan besâtet-i sırfadan ʿibâretdir. *Vâhidiyyet* ise teʿaddüd-i ʿadedînin intifâsından ʿibâretdir ki bu sûretde kesret-i ʿayniyye müntefî olduğu hâlde kesret-i nisbiyye tahakkuku hasebiyle müteʿakkıl olmaz değildir. Hakīkat-ı ilâhiyye eğer lâ bi-şart-ı şey, lâ bi-şart-ı lâ bi-şart-ı şey ahz olunursa o da cemîʿ-i mevcûdâta sârî olan *hüviyet-i mutlaka*dır.
(Bu kısımlar için bk. Seyyid Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, Mısır: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1306, s. 5.)

99 **[Kemâleddin Efendi:]** *Vâhid,* sıfâtında aslâ müşâriki olmayan, *ehad,* zâtında hiç terkîb bulunmayandır.

100 **[Kemâleddin Efendi:]** *A'yân-ı sâbite,* mümkinâtın ʿilm-i ilâhîdeki hakāyıkıdır ki esmâ-ı ilâhiyyenin hazret-i ʿilmiyyedeki sûretinden ʿibâretdir. (bk. Cürcânî, *et-Ta'rîfât,* s. 13, 69. الأَعْيَانُ الثَّابِتَةُ: هِيَ حَقَائِقُ المُمْكِنَاتِ فِي العِلْمِ الحَقِّ تَعَالَى، وَهِيَ صُوَرُ حَقَائِقِ الأَسْمَاءِ الإِلٰهِيَّةِ فِي الحَضْرَةِ العِلْمِيَّةِ

101 **[Kemâleddin Efendi:]** *'Avâlim*in müfredi olan ʿâlem, vâcibü'l-vücûdun gayrı olan her bir mevcûd-ı mümkinden ʿibâretdir. Cemʿlenmesi de esnâf ve envâʿı iʿtibâriyledir. Mevcûdât-ı mümkinenin basar ile idrâk olunan ve tekevvünü mâdde ve müddete muhtâc olan kısmına *'âlemü'l-mülk* ve basîret ile idrâk olunan ve tekevvünü mâdde ve müddete muhtâc olmayan kısmına da *'âlemü'l-melekût* denilir ki taʿbîr-i diğer ile evvelkisi *'âlemü'l-halk* denilen *'âlemü'l-ecsâd ve'l-cismâniyyât,* ikincisi de *'âlemü'l-emr* denilen *'âlemü'l-ervâh ve'r-rûhâniyyât*dır.

102 **[Kemâleddin Efendi:]** *'İlm-i huzûrî,* vâcibü'l-vücûd ve mücerred ve ʿukūlün ʿilimleri gibi ʿâlimin ʿindinde maʿlûmunun zâtı hâzır olan ʿilimdir. Mukābili bulunan *'ilm-i husûlî* de sâir mevcûdun, mütehayyizâtın, zevi'l-ʿukūlün ʿilimleri gibi ʿâliminin ʿindinde maʿlûmunun sûreti hâsıl olan ʿilimdir.

103 **[Kemâleddin Efendi:]** ʿAvâlim-i kevniyye, zikr olunan ʿâlemü'l-mülkün ednâ olan kısmından ʿibâretdir ki buna ʿâlem-i kevn ü fesâd denildiği gibi ʿâlem-i süflî ve ʿâlem-i ʿanâsır ve ʿâlem-i dünyâ dahi denilir.

104 Metinde bu kelime yerine "duʿâlarına" lafzı varsa da "mültemes" kelimesi "müstedʿâ" ile eşanlamlı olduğu ve umûmiyetle bununla birlikte kullanıldığı için "duʿâ"nın mürettib hatası olduğu kanaatine vardık.

105 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/21 (17 Cemâziye'l-evvel 1331), s. 4-5.

106 "*Ol!*" mânâsına gelen bu kelime Kur'an'da birkaç yerde "*O (Allah) 'ol!' der, o şey de oluverir!*" cümlesi içinde geçmektedir. bk. el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47; el-Enʿâm 6/73; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsîn 36/82; el-Mü'min 40/68.

107 **[Kemâleddin Efendi:]** *Muhâtaba-i ceresiyye,* muhâtaba-i hafiyye-i icmâliyye demekdir. Çünkü ceres, kalbe bir nevʿ şiddetle vârid olan icmâl-i hitâb-ı ilâhîdir. Bu cihetle Resûl-i Ekrem sallallâhu Teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri vahyi çıngırak âvâzına ve düz bir taş üzerinde yürütülen zencîrin sesine teşbîh

idrâk olunamayan nûr-ı ilâhîlerini izhâr içün zerrât-ı imkâniyye perdeleri altında bulunan eşyâyı halk ederek ʿavâlim-i ceberûtiyyeden[108] ʿukūl-ı mücerredeyi,[109] ʿavâlim-i melekûtiyyeden nüfûs-ı mücerredeyi,[110] ʿavâlim-i ʿulviyyeden[111] ervâh-ı mücerredeyi, ʿavâlim-i süfliyyeden [s. 5] ʿanâsır-ı mücerredeyi,[112] ʿavâlim-i nâsûtiyyeden[113] mevâlîd-i selâseyi[114] îcâd eden, ʿademden vücûda getiren O'dur.

O bir hakîmdir ki ʿâlem-i emrden[115] olmağla mücerred "kün" emriyle zînetyâb-ı vücûd olan ve hakīkat ü mâhiyet-i mahsûsası maʿlûm-ı beşer olamayarak esrâr-ı hafiyye-i ilâhiyyesi cümlesinden bulunan gevher-i rûhu da[116] mücerred hikmet-i

---

buyurmuşlardır. İşte sûfiyyenin yenbûʿ-ı hikmetden galeyân eden kelâm-ı rûhânîye "salsaletü'l-ceres" demeleri bundan me'hûz ve muktebesdir.

108 **[Kemâleddin Efendi:]** ʿAvâlim-i ceberûtiyye, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye ʿâlemleridir.

109 **[Kemâleddin Efendi:]** *ʿUkūl-ı mücerrede,* tekevvünü mâdde ve müddete muhtâc olmayan ʿukūl-ı ʿaşere ve melâike-i müheyyimeden ʿibâretdir. Çünkü mevcûdât-ı mücerredenin birtakımı tedbîr-i ecsâmdan bi'l-külliye mukaddes ve ʿâlîdir ki bunlar melâike-i mukarrebîndir. Birinci mertebede bulunan bu ervâh-ı ʿâliyyeyi tedbîr-i ecsâma müteʿallık olan ervâh-ı latîfe taʿkīb eder ki bu ikinci mertebede bulunanların eşrefi hamele-i ʿarşdır. Üçüncü mertebe melâike-i kürsî, dördüncü mertebe melâike-i semâvât, beşinci mertebe melâike-i küre-i esîr, altıncı mertebe melâike-i küre-i havâ (nesîm), yedinci mertebe melâike-i küre-i zemherîr, sekizinci mertebe denizlere müekkel olan ervâh, dokuzuncu mertebe cibâle müteʿallık olan melâike, onuncu mertebe iş bu ʿâlemde mevcûd olan ecsâm-ı hayvâniyyede, nebâtiyyede tasarruf eden ervâh-ı süfliyye[dir]. *ʿAkl-ı mücerred* de zâten cism ü cismâniyyetden âzâde olan ve fâʿiliyyetinde âlât-ı cismâniyyeden müstağnî bulunan bir cevher-i mümkin-i mevcûddan ʿibâretdir.

110 **[Kemâleddin Efendi:]** *Nüfûs-ı mücerrede* nefs-i insânî, nefs-i hayvânî, nefs-i nebâtî, nefs-i tabîʿîden ʿibâretdir.

111 **[Kemâleddin Efendi:]** ʿÂlem-i ʿulvî, ʿâlemü'l-mülkün aʿlâ olan kısmından ʿibâretdir ki buna ʿâlem-i bekā, ʿâlem-i âhiret de denilir. Bu ʿâlem-i mezkûrun evsat kısmına da ʿâlem-i mütevassıt, ʿâlem-i ecrâm-ı esîriyye, ʿâlem-i eflâk, ʿâlem-i semâvât ıtlâk olunur. ʿÂlemü'l-mülk ve taʿbîr-i dîger ile ʿâlemü'ş-şehâde on beş nevʿ ecsâmdan ʿibâretdir ki şunlardır: ʿArş, kürs, cennet, cehennem, semâvât-ı sebʿa, ʿanâsır-ı erbaʿa.

112 **[Kemâleddin Efendi:]** Buradaki mücerrededen basîta maʿnâsı irâde edilmiş olmalıdır. Çünkü vâcibü'l-vücûdun gayrı olan mevcûdât, mütehayyizât, müfârakāt, sıfâtdan ʿibâret olmak üzere üç nevʿa inhisâr etmişdir. Mütehayyizât ya besâitdir, ya mürekkebâtdır. Besâit, eflâk, kevâkib, ʿanâsır ve ümmehâtdan ʿibâretdir. Müfârakāt, cismânî ve mâddî olmayan mücerredâtdır.

113 **[Kemâleddin Efendi:]** *ʿÂlem-i nâsût,* ʿâlemü'l-ebdândır ki mukābili ʿâlemü'l-ervâh denilen ʿâlemü'l-lâhûtdur.

114 **[Kemâleddin Efendi:]** *Mevâlîd-i selâse,* mütehayyizât-ı mezkûrenin mürekkebât kısmından olarak meʿâdin, nebâtât, hayvânâtdan ʿibâretdir ki müfredât-ı ʿâlemü'l-melekûtun müfredât-ı ʿâlemü'l-mülk ile imtizâc ve terekkübünden tevellüd eden üç kısım ecsâm-ı mürekkebedir.

115 **[Kemâleddin Efendi:]** *ʿÂlem-i emr,* ʿâlem-i melekûtun aksâmındandır. Çünkü ʿâlem-i melekût evvel mahlûk olan nûr-ı Muhammedî ile nefs-i küll, ervâh-ı melâike, ervâh-ı enbiyâ, ervâh-ı evliyâ, ervâh-ı ʿârifîn, ervâh-ı ʿâbidîn, ervâh-ı mü'minîn, ervâh-ı kâfirîn, ervâh-ı cin, ervâh-ı şeyâtîn, ervâh-ı hayvânât, ervâh-ı nebâtât, ervâh-ı tabâyıʿdan ʿibâret olmak üzere on dört nevʿ ervâhdan mürekkebdir ki pek ʿâlî ve latîf olan kısmına ʿâlem-i gayb, ʿâlem-i lâhût, ʿâlem-i ceberût ve pek ʿâdî ve kesîf olan kısmına da ʿâlem-i berzah, ʿâlem-i misâl denildiği gibi letâfet ve kesâfet husûsunda mütevassıt bir hâlde bulunan kısmına da ʿâlem-i emr, ʿâlem-i ervâh, ʿâlem-i meʿânî denir.

116 **[Kemâleddin Efendi:]** Rûh ikidir. Biri rûh-ı hayvânîdir ki hukemâ-yı İslâmiyye bunu "hayâtı, bi'l-irâde hiss ü hareketi hâmil olan bir buhâr-ı latîf-i cevherîdir" tarzında taʿrîf etmişlerdir. Sûfiyye buna *nefs-i şehevâniyye* ve *nefs-i behîmiyye* derler ki bu *ʿâlem-i halk*dandır. Hayât denilen şuʿle-i Rabbânîyenin devâmı o buhâr-ı latîf-i müşerrefin beden-i insâna pertev-bâr-ı taʿalluk olmasına menût olduğundan beden-i zâhir ü bâtınına işrâkı

ʿacîbesiyle tâ semâ-ı ʿulviyye-i melekiyyenin bâlâsından arz-ı tabîʿat-ı hayvâniyyeye indirmiş ve mahzâ kudret-i bâhirelerini izhâr içün sadef-i beşeriyyete, heykel-i insâniyyete ibdâʿ eylemişdir.[117]

Bu cihetle o da kālıb-ı cismâniyyet kafesi zindânında havâss-ı zâhire ve bâtına[118] zencîrleriyle bağlı olduğu hâlde mahbûs ve kuvâ-yı behîmiyye-i gadabiyye, şehevâniyyeden[119] ʿibâret olan ʿalâik-i beşeriyye ile mahsûr olduğundan kemâlât-ı asliyyesini, mebâdî-i ʿulviyyesini unutdu. ʿÂlem-i mülk ve şuhûda meyl etdi. Beşeriyyetin ʿalâıkıyla me'lûf olup ʿavâık-ı cismâniyyeye münkād oldu. Bu sebeble baʿzısı rûhânî-i nûrânî, baʿzısı da nefsânî-i zulmânî olmak üzere birtakım perdeler ile mahcûb u mesṯûr kaldı.[120]

---

hâlinde *yakaza,* yalınız bâtınına işrâkı sûretinde *nevm* hâsıl olduğu gibi bedenin bâtınından işrâkı bi'l-külliye kesilirse *mevt* hâli zuhûr eder. Dîgeri *rûh-ı insânî*dir ki zâtında tekevvününde mâddeden mücerred, efʿâlinde mâddeye mukārin olan cevher-i nefs-i nâtıkadan ʿibâretdir. İşte emânât-ı Rabbâniyyeyi hâmil ve evâmir-i şerʿiyye ile muhâtab, maʿrifet ve ʿibâdetle metâlib olan cevher-i mücerred-i mezkûr ʿâlem-i emrden olmağla hakīkati maʿlûm-ı beşer olamayan bir emr-i Rabbânîdir. Ve bu nefs-i mezkûrun emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râzıyye, marzıyye, kâmile olmak üzere yedi tabakası vardır ki menâzil-i ehl-i sülûk u ʿirfân işte o tabakāt-ı sebʿa-i mezkûre üzere ibtinâ etmişdir. Ve bu cevher-i nefsin ki ona *kalb* dahi denilir, letâfet ü kesâfeti hasebiyle ıstılâh-ı sûfiyyede bâtınına *rûh*, rûhun bâtınına **sır**, sırrın bâtınına *sırru's-sır*, sırru's-sırrın bâtınına *hafî*, hafînin bâtınına *ahfâ* denilir.

[117] **[Kemâleddin Efendi:]** Hutbe-i mesrûdenin yukarıdan buraya kadar olan parçası beyne's-sûfiyye hazerât-ı hams-ı İlâhiyye nâmıyla maʿrûf olan hazerât-ı külliyye-i İlâhiyye'ye işâreti mütezammın olmuşdur ki şunlardır: **1)** Hazret-i gayb-ı mutlak. Bu aʿyân-ı sâbiteden ʿibâretdir. **2)** Gayb-ı mutlaka akreb olan hazret-i gayb-ı muzâf. Bu da ʿukūl ve nüfûs-ı mücerrededir. **3)** Şehâdet-i mutlaka akreb olan hazret-i gayb-ı muzâf. Bu da ʿâlem-i melekût ve ʿâlem-i misâldir. **4)** Hazret-i şehâdet-i mutlakadır ki merkez-i arzdan ʿarşa kadar[dır]. **5)** Hazerât-ı erbaʿa-i mezkûreyi câmiʿ olan hazret-i câmiʿadır. Bu da tafsîlen hakīkat-i ʿâlemden ve icmâlen sûret-i ʿunsuriyye-i insândan ʿibâretdir.

Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/22 (1 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 4-5.

[118] **[Kemâleddin Efendi:]** Kuvâ-yı nefsâniyye-i müdrikeden havâss-ı zâhire *sem', basar, şemm, zevk, lems*dir. Havâss-ı bâtına da *hiss-i müşterek, hayâl, kuvve-i vâhime, hâfıza ve mütehayyile*, taʿbîr-i dîger ile *müfekkire*dir.

[119] **[Kemâleddin Efendi:]** Kuvve-i gadabiyye, kuvâ-yı muharrikeden insânı zuʿmca defʿ-i mazarrata hâmil olan ve kuvve-i şehevâniyye de insânı yine zuʿmca celb-i menfaʿate sevk eden kuvve-i mahsûsadır. Kuvâ-yı behîmiyye de yalınız ifrât ve tefrît hâllerine nazaran yine o iki kuvve-i mahsûsadan ʿibâretdir.

[120] **[Kemâleddin Efendi:]** Bilinmelidir ki hicâb ve perdeden mücerred baʿzı* münâsebet irâde edilmiştir ki o da mâsivânın ve mâniʿ-i tecelliyât-ı ilâhiyye olan suver-i kevniyyenin sâlikin kalbine intikāşından ʿibâretdir. Binâenʿaleyh, hucub-i mezkûrenin zulmânîsi mahzâ zünûb ve meyl-i şehevâtdan ʿibâret olup nûrânîsi de sâlik-i tarîk-i ʿurefânın lezâiz-i cennâta iltifâtı ve ahvâl ü makāmâta, tecelliyât ü kerâmete iʿtibârı, kendi aʿmâl-ı sâlihasına iʿtimâdı gibi şeylerdir. Çünkü nefs–i nâtıka ** "إِنَّ لِلَّهِ سَبْعِينَ حِجَابًا مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ" (el-hadîs) kavl-i şerîfinin delâlet-i sarîhasıyla Cenâb-ı Hak'dan nûrânî ve zulmânî olmak üzere yetmiş hicâb ile mahcûb kalmış idüginden sülûk-ı tarîk-i Hak mücerred o yetmiş hicâbı temzîk içün vazʿ olunmuşdur.

Şöyle ki, sâlikin tabakāt-ı sebʿa-i nefs-i nâtıkaya nazaran yedi makāmı vardır ki nefs-i nâtıka o makāmların her birinde -müteselsilen evvelkisi ikincisinden ve her makāmın hucubı mâ baʿdındaki makāmın hucubundan daha kesîf olmak üzere- onar hicâb ile Perverdigârından mahcûb u mestûr kalmışdır.

Makāmât-ı sebʿa şunlardır: **1)** Makām-ı zulümât-ı ağyâr **2)** Makām-ı envâr **3)** Makām-ı esrâr **4)** Makām-ı kemâl **5)** Makām-ı visâl **6)** Makām-ı tecelliyât-ı efʿâl **7)** Makām-ı tecelliyât-ı esmâ ve sıfâtdır ki sâlik evvelki makāmda ağyâr ile şühûd-ı envârdan, ikincisinde envâr ile esrârdan, üçüncüsünde esrâr ile kemâlden, dördüncüsünde kemâl ile visâlden, beşincisinde visâl ile tecelliyât-ı efʿâlden, altıncısında tecelliyât-ı efʿâl ile tecelliyât-ı

Muahharen Hak celle ve ʿalâ mahzâ kendi lutf-ı celîl ü iʿlâsı ile ona rahmet edip peygamberler gönderdi. Ve o rusül-i fihâmı da efdal-i mahlûkāt, mümehhid-i usûl-ı dîn, müekkid-i şerâiʿ-i mürselîn olan habîb-i edîbi Hazret-i Muhammed sallallâhu Teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem ile hatm eyledi. Cenâb-ı Allah'ın tahiyyât u teslîmâtı bi'l-cümle âl ü ashâbıyla berâber müşârün ileyhin ve mûmâ ileyhimin üzerine şeref-nâzil olsun. İşte o rusül-i kirâm, gevher-i rûhun uğradığı zulmetler arasında nûrânî, sübhânî birtakım kandiller yakdılar ve kendisine de -mücerred hâlet-i asliyyesine ircâʿ içün- esmâ-ı zâtiyye ve sıfâtiyyede mevdûʿ olan havâss-ı celîleyi öğretdiler. Bu cihetle mübtelâsı bulunduğu gafletlerden ayılarak kendisindeki habâset-i nefsâniyyeyi bildi. Ve fıtrat-ı asliyyesine ibdâʿ edilmiş olan kemâlât-ı asliyyeyi ve derecât-ı ʿâliyyât-ı kudsiyyeye vüsûl içün hâiz bulunduğu istiʿdâdât-ı fıtriyyeyi düşünüp hemân dest-i ʿubûdiyyeti kaldırarak mebde'-i hakīkīsinden istiʿâne edip dedi:

Yâ Allâh! Ey felek-i sâbiʿi refʿ eden! Ey arzı cevv ü hevâda mâyiʿ su üstüne bast eyleyen! Ey kâffe-i eşyâyı halk eden! Ey şâdlık, genişlik, mahzûnluk, darlık hâlleri üzerine de hamd ü senâsı vâcib olan! Ey isimleri memdûh, ihsânları mahmûd, niʿmetleri mahbûb, ʿatâsı vâsiʿ olan! Ey duʿâları işiden! Ey şiddetleri izâle, hüzünleri defʿ, belâları refʿ eden! Ey zuʿafânın râhimi! Ey ervâhı îcâd, ecsâdı inşâ eyleyen! Ey rüzgârları irsâl eyleyen! Ey ʿafv ü semâhati seven! Ey sadrlara, [s. 5] kalblere şifâ veren! Ey hastalara ʿâfiyet ihsân eyleyen! Ey kırılmış kemikleri cebr eden! Ey ihsân-ı kesîr sâhibi! Ey ecr-i sâdık vâhibi! Ey darda kalanlara icâbet eden! Ey hüzn ü darlığı keşf ü izâle eyleyen! Ey ʿatâ-bahş! Ey soğukdan sıcakdan hıfz eden! Ey berr ü bahrin hâmîsi! Ey arılara ilhâm eyleyen! Ey hurma ağacının tomurcuğunu çıkartan! Ey zilletde kalanların ʿizzeti! Ey ayağı kayanların yardımcısı! Ey azgınların hâdîsi! Ey bâb-ı merhamet-meâbına eller uzatılan! Ey kapısından niʿmet ü ihsânlar istenilen! Ey günâhlara kendisiyle mağfiret istenilen! Ey ʿazametine nâsıyeler secde-güzâr olan! Ey karîb ü baʿîd kendisine ilticâ eden! Ey mutîʿ u ʿâsîlerin merciʿi! Ey fukarânın melcei! Ey günahkârânın halâsgâhı! Ey çürümüş kemikleri neşr, emvâtı haşr eyleyen! Ey hâcâtı kazâ eden! Ey münâcâtı işiden! Ey şiddetlerin her birisine kendisinden istiʿâne olunan! Ey ahvâlden her bir hâli taklîb eden![121]

---

esmâ ve sıfâtdan, yedincisinde tecelliyât-ı esmâ ve sıfât ile tecelliyât-ı zâtdan bihasebi'l-makāmi müretteben: Emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râzıyye, marzıyye, kâmile nâmlarıyla el-ân nefs-i nâtıkası hasebiyle mahcûb kalmışdır.

* "baʿzı" yerine "buʿd-ı" kelimesi bulunmaktadır.

** Bu hadîsin tamamı şu şekildedir" "إِنَّ لِلَّهِ سَبْعِينَ حِجَابًا مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ لَوْ كَشَفَهَا لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ مَا أَدْرَكَ بَصَرُهُ": Allah'ın nûrdan ve zulmetten yetmiş perdesi vardır .Onlar açılacak olsa O'nun Zâtının nûru basarının ulaştığı yere kadar olan her şeyi yakardı ".Bazı lafız farklılıklarıyla bk .Müslim ,*es-Sahîh*, s. 96, hadis nr. 293/179; İbn Mâce, *Sünen* [taʿlîk: Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî], Riyâd: Mektebetü'l-Maʿârif li'n-neşri ve't-tevzîʿ, [1417], s. 51-52, hadis nr. 195-196.) İmâm Gazzâlî *Mişkâtü'l-envâr* adlı eserinin üçüncü bölümünü bu hadisin izâhına ayırmıştır. (bk. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr ve mısfâtü'l-esrâr* [thk. Abdülazîz İz-zeddîn Seyrevân], Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1986, s. 116, 175-186.)

[121] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/23 (15 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 3-4.

İşte Mevlâsından kaçmış ve vücûh-ı birr ü ihsânı ketm ve perde-i hayâyı hetk ederek hakkında "Vay hâline! Helâk olsun!" denilecek bir râddeye gelmiş olan kul, bâb-ı merhamet-meâbını, cenâb-ı mağfiret-nisâbını kasd ederek gelmişdir. Maʿa hâzâ kendisi de evâmir-i ilâhiyyeye muhâlif bulunup hevâ-yı nefs-i emmâre girdâbına geçip giderek lâzıme-i şükr ü hamde riʿâyeti mahv u ibtâl etmişdir. Ve luʿb u lehv ile mübâhât edip yalan atarak günâh kâsesini yalayarak sehv ü gafletin son mertebesinde bulunmuşdur. Belâları kendisine gıdâ, hatâları çarık ittihâz etmişdir. Kabâhatlere cür'et ederek her türlü rüsvâlıkları ʿâdetâ ridâ gibi giyinmişdir. Reyb ü şek ile yaşmaklanmış, meʿâyibi kendisine yaka ittihâz eylemişdir. Yalanı gömlek, cevri don, gurûru baş örtüsü, fısk u fücûru taylasân, luʿb u lehv âlâtını izâr, menhiyyâtı sarık, uzun uzadı ısrâr etmeyi kuşak ittihâz ederek günâhlar zırhlarıyla zırhlanmışdır. Hattâ bir derecede ki hâmil olduğu vizr yüklerinin sıkletinden artık arkası kanburlaşdı. Göğsü de kederlerden dışarı çıkdı. Batın ağrısına mübtelâ, maʿsiyetleri mürtekib olarak sabahladı. Teʿaffün edip çürüyecek bir râddede olduğu, göğüs ağrısına uğradığı hâlde akşamladı. Dâr-ı zilletde mukārin-i hakāret olarak dâhil-i sabâh oldu. Ve kesb etdiği şeylerden Mevlâsına sığınıp bâb-ı merhamet-meâbına ilticâ etdi. Ve Cenâb-ı Mevlâ'dan "Yâ Rabbâh!" deyip nâdim, mahzûn, [s. 4] mütezellil, mütevâzıʿ, giryân olarak ʿafv u ihsân isteyecek dest-i sâilâneyi açıp vâveylâ ve feryâd ile duʿâ ederek ve Hak Teʿâlâ'nın "Ben kullarıma karîbim, akvâl ü efʿâline muttaliʿim, duʿâlarına icâbet ederim!"[122] diye nidâ-yı beşâret ihtivâsını gözleyerek muʿâvenet ve nusret istedi. Hemân rahmet-i Sübhâniyye cûşa geldi. Enfâs-ı Rahmâniyye hübûb etdi, rahmet denizi deprendi. Re'fet bulutu seslendi. Üstüne mağfiret bulutundan birkaç koğa dökdü ve kendisinden küfr ü ʿisyân kirlerini mahv u izâle etdi. İşte vakt-i mezkûrda idi ki o rûh "lâilâhe illallâh" dedi. Sürûrundan ağladı. "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" dedi.[123] Hamd etdi. Salavât-ı şerîfe getirdi. "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" dedi. Şükr ü istiğfâr eyledi. Tesbîh etdi. Kibriyâ ve ʿazamet-i İlâhiyyeyi takdîr eyledi.[124]

Vaktâ ki baygınlığı, hayreti gitdi, haşyeti[125] sâkin oldu. Hemân nefsini kötü şeyler ile âmir, behîmî, nârî, şühûd ve mülk ʿâleminde seyr ilallâh edici ve sadrında kāim olarak şerîʿat-i Nebeviyye üzerine vârid[126] olduğu birtakım zulümât-ı nefsâniyye perdeleriyle mestûr ve [s. 5] sıfât-ı zemîme-i şehevâniyyeyi câmiʿ olarak dünyâ-yı denîye meyl ü rağbet ve kötü hasletlere müsâraʿat etmekde

---

122 el-Bakara 2/186.

123 *"Şüphesiz Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz!"* (el-Bakara 2/156)

124 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 24/24 (29 Cemâziye'l-âhir 1331), s. 4-5.

125 Neşirde bunun yerine "hasiyyeti" kelimesi yazılıdır.

126 **[Kemâleddin Efendi:]** *Vârid*, meʿâni-i gaybiyyeden havâtır-ı mahmûdeden ʿabdin kesb ü kasdı olmaksızın kalbine vürûd eden hâtıradır. (bk. Cürcânî, *Taʿrîfât*, s. 109.)

bulunduğu hâlde gördü.[127]

Binâenʿaleyh vesâvis ve şürûr-ı şeytâniyyeden Cenâb-ı Rahmân'a istiʿâze ederek perverdigârından iki cenbi beyninde bulunan ʿadüvv-i ekberi üzerine ʿavn ü nusret istedi. Müteʿâkıben bir mürşid-i şehîr, bir şeyh-i fekāhet-semîr hâzır olup ona âbdest suyu getürderek gusül ve âbdest ile emr etdi. Fevz ü felâhı bildirip salâh üzere kendisini durdurdu. "Ve't-tîn" sûre-i şerîfesiyle bir namâz kıldırdı. Fakat "ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ" [128] âyet-i celîlesini okuyup defter-i aʿmâlinin siccînde[129] olabilmesini anladınca hemân rûh-ı mezkûr kendi hâl-i pür-melâline acıyıp efʿâli üzerine ağladı ve fâiz-i hazz-ı evfer olmak ümîdiyle cihâd-ı ekber ʿadd olunan mücâhede-i nefse kıyâm etdi. Ve niyyet-i câzime ve hâlise ile ʿazm ü himmet râhilesine bindi. Ve sefer-i baʿîd-i mezbûr içün takvâyı zâd-ı râh edinip esmâ-ı ilâhiyyeyi mızrâk, hamd ü senâyı kılıç ittihâz ederek daʿavât-ı hâlisâneden bir âlây ʿasker techîz etdi. Ve mürşid-i ʿârife peyrev olup kāim olan delîlden irâe-i tarîk istedi. Sıfâtını tehzîb ve tathîre kuşandı. Muhâsebesine kıyâm eylediği nefsini ʿukūbetler ile tahvîf etdi. Nefsinin hevâsını zelîl ve kuvâsını da -şarâb u taʿâmı azaltıp uykusuzluğu, kıyâmı artırarak- taklîl eyledi.[130]

Gece gündüz zikr ü tevhîd ile meşgûl oldu. Mihnetlere, belâlara tahammül etdi. Ve fürûʿu'l-esmâ[131] ile istiʿâne eyledi. Hattâ bir dereceye geldi ki hakīkatde sükûnet-bahş-ı ıztırâb olan, veren, alan, hareket etdiren, mazarrat ve menfaʿat îrâs

---

[127] **[Kemâleddin Efendi:]** Burada makāmât-ı sebʿa-i seyr ü sülûkun birincisine işâret buyuruluyor ki sıfât-ı şeytâniyye ile muttasıf ve şehevâta mağlûb olarak kötü şeylerle âmir olmağla emmâre nâmını alan nefsin bu makāmda seyri *ilallâh*, ʿâlemi *'âlem-i şehâdet*, mahalli *sadr*, vâridi *şerî'at*, hicâbı *zulümât-ı ağyâr*, sıfâtı da cehl, buhl, hırs, kibr, gazab, şehvet, hased, sû-i hulk, mâlâyaʿnîye dalmak gibi şeylerdir.

Bilinmelidir ki taleb-i ilâhî husûsundaki seyr ü sefer ehl-i hakāyıkın ʿindinde kalbin zikr ile Hakk'a bi'l-mübâşere teveccühü zamânında olan seyrinden ʿibâret olarak dört vech üzeredir: **1)** *Seyr ilallâh*dır ki vech-i vahdetden, hucub-i kesretin refʿinden ve ʿabdin mezâhir ve ağyâr nakşını izâle ile tecelliyât-ı esmâiyyenin mebdei ve makām-ı kalbin nihâyeti olan ufk-ı mübîne vüsûl içün menâzil-i nefsin seyrinden ʿibâretdir. **2)** *Seyr fillâh*dır ki vücûd-ı kesret-i ʿilmiyye-i bâtıniyyeden hicâb-ı vahdeti refʿ ederek sıfât-ı ilâhiyye ile ittisâf ve esmâ-ı ʿaliyye ile tahalluk edip makāmu'r-rûh ve hazret-i vâhidiyyetden ʿibâret olan ufuk-ı aʿlâya seyrdir. **3)** *Seyr ma'allâh*dır ki zâhir ve bâtın zıdlarına olan tekayyüdün zevâliyle ʿaynü'l-cemʿde, hazret-i ehadiyyetde husûle terakkīden ʿibâretdir. Bu *'aynü'l-cem'*e isneyniyyetin bekāsı hâlinde *makām-ı kābe kavseyn* ve irtifāʿ hâlinde de *makām-ı ev ednâ* denilir ki makām-ı velâyetdir. **4)** *Seyr billâh 'anillâh*dır ki Hakk'ın halkda indirâcını ve halkın Hak'da izmihlâlini -ʿayn-ı vahdeti suver-i kesretde, suver-i kesreti ʿayn-ı vahdetde görecek derecede- müşâhede ile mücerred tekmîl içün makām-ı istikāmetde Hak'dan halka rücûʿdan ʿibâretdir. Buna *el-fark ba'de'l-cem'* ve *el-bekā ba'de'l-fenâ* makāmı denilir. (Bu bilgiler için bk. Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 53.)

[128] *"Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik."* (et-Tîn 95/5)

[129] **[Kemâleddin Efendi:]** *Siccîn*, küffârın, füccârın defter-i aʿmâli vazʿ olunacak mahallin ismidir.

[130] **[Kemâleddin Efendi:]** Burada tarîk-i ʿurefânın erkân-ı sitte-i meşhûresinden yalnız üçüne işâret buyurulmuşdur ki erkân-ı mezkûre şunlardır: Taklîl-i taʿâm, taklîl-i menâm, taklîl-i kelâm, ʿuzlet-i enâm, zikr-i müdâm, fikr-i tamâm.

[131] **[Kemâleddin Efendi:]** *Fürû'u'l-esmâ*nın mukābili *eimmetü'l-esmâ*dır ki vücûdu gayrın iʿtibârına değil, belki yalnız vücûduna tevakkuf etmeyen esmâ-ı zâtiyyedir. Taʿbîr-i dîger ile buna *esmâ-ı evveliyye* de denilir.

eden ancak Cenâb-ı Allah olduğunu yalınız kālen, iʿtikāden değil, belki bir hâlet-i zevkiyye-i rûhâniyye ile müşâhedeten gördü.

İşte o vakitde âb-ı zülâl-ı kelime-i celâl kalbine sirâyet edip korkuların bi'l-külliye refʿiyle lutf-ı İlâhîyi hâiz ve tevhîdü'l-aʿmâl ʿatıyyesine fâiz oldu.[١٣٢] Ve kendisinde beşâşet-i kalbiyye ile berâber bir hâl-i zillet ve tevâzuʿ hâsıl olup mehâsin-i ahlâk-ı ʿaliyye ve âdâb-ı şerʿiyye ile tahalluk eyledi.[133]

Müteʿâkıben nefs-i emmâre-i nâriyyeden rehâyâb olup kalbi ikāmetgâh edinerek bir hâlet-i muhlisânede şerîʿat, tarîkat üzere vârid olan ve ʿâlem-i berzahda[134] hâlisâne seyr lillâh eden nefs-i levvâme-i sebʿiyye-i hevâiyyeye ilticâ etdi.[135] Şu hâlde hak olan şeyleri memdûhiyyet-i zâtiyesiyle berâber hak ve bâtılları da mezmûmiyyet-i asliyyeleri ile bâtıl gördü. Fakat kendi derûnunu yine birtakım kabâih-i hafiyye ile dolu buldu. Bu cihetle tîb-i menâmı, tatlı kelâmı terk etdi. Nâsdan bi'l-külliye ʿuzlet eyledi. Ve günâhları üzerine [s. 4] acıyıp ʿazâhân olarak yetîm çocuklar gibi ağladı. Dâimâ Cenâb-ı Allah'a hâmid, şâkir oldu. Kāimen, kāʿiden "Allah Allah" diye zikr eylemekden ayrılmadı.[136] Ve sâliklerin tarîkine sülûk ederek ebrâr-ı muhlisînin silkine girdi. Şu kadar ki ʿavâid-i ʿibâdâtı da fevâid-i ticâret gibi zannederek emel ve ârzûsunu recâya arkalanarak kasd eyledi. Bu cihetle iʿtimâd ʿale'l-ʿamel perdesiyle mahcûb kaldı.

Sonra ʿavâidin mahzâ fazl u kerem-i İlâhî cümlesinden olup beyʿ u selemin bahşedeceği fevâide aslâ makīs olamayacağını ve kendisini de ʿakd ettiği bu zanda hâsir bilip bu aldanmasında mağmûm, mütehayyir kalacağını anlayınca hemân o iʿtimâdından dönüp iʿtikād-ı mezkûrdan tevbe ederek şükre mülâzemet, zikre müdâvemet eyledi. Hattâ bir râddeye geldi ki ebrârın[137] hasenâtı, mukarrebîne[138] nisbetle ʿâdetâ seyyiât ʿaddolunacağını yakînen bildi. Bu kere mütevâzıhâne bir savt, mütezellilâne bir lisân ile her sabâh, her akşam "Ey kalpleri tahvîl eden! Kalbimi tâʿat u ʿibâdetinin tarafına döndür!" ve "Ey kulûbu döndüren! Kalbimi

---

132 **[Kemâleddin Efendi:]** Menâzil-i selâse-i ʿurefânın birincisi olan ve *ʿâlem-i fenâ* denilen bu makāmda bulunacak sâlikin müdâvemet edecek zikri, kūt-ı kulûb olan *lâilâhe illallâh* kelime-i şerîfesidir.

133 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 49 (11 Receb 1331), s. 3-4.

134 **[Kemâleddin Efendi:]** *ʿÂlem-i berzah*, ʿâlem-i melekûtun kısmından olup meʿânî-i mücerrede ʿâlemiyle ʿâlemü'l-ecsâd beyninde bulunan ʿâlem-i meşhûrdur.

135 **[Kemâleddin Efendi:]** Burada makāmât-ı sebʿa-i sâbıkanın ikincisine işâret buyuruluyor ki evvelki hâlinden dolayı levm ü nedâmete başlayarak *levvâme* nâmını alan nefsin bu makāmda seyri *lillâh*, ʿâlemi *ʿâlem-i berzah*, mahalli *kalb*, vâridi *şerîʿat, tarîkat,* hicâbı mâniʿ-i esrâr olan *envâr*, sıfâtı da levm, fikr, heves, ʿucb, ʿişret, riyâ-yı hafî, hubb-ı riyâset, hubb-ı şöhret gibi şeylerdir.

136 **[Kemâleddin Efendi:]** Menâzil-i selâse-i sâbıkanın ikincisi olan ve *ʿâlem-i cezbe* denilen bu makāmda bulunacak sâlikin muvâzabet edecek zikri kūt-ı ervâh olan *Allah* lafz-ı şerîfidir.

137 **[Kemâleddin Efendi:]** *Ebrâr*, ashâb-ı nefs-i levvâme[dir].

138 **[Kemâleddin Efendi:]** *Mukarrebîn*, erbâb-ı nüfûs-ı zekiyye[dir].

râzı olduğun dîn-i hak üzere sâbit et!" diye nidâ etdi. Ve netîcesi müşâhede olan bir mücâhede-i ʿazîme ile cihâd eyledi. Bi't-tabʿ bir hâlden dîger bir hâle tebeddül, nihâyet ʿâlem-i misâle tahavvül etdi.[139]

Binâenʿaleyh, muhabbet-i rûhâniyye âteşi kalbinde iştiʿâl ederek şehevât-ı nefsâniyyeden büsbütün kesildi. Esrâr-ı kalbiyye kendisine münkeşif olup ebrâr-ı muhlisînden ayrılarak muhlasîn-i mukarrebîne iltihâk etdi. Hemân kendisinden *vâkı'a* zuhûr edip *müşâfehe* hâlini tebeyyün eyledi.[140] Bu cihetle ervâhı, basîret-i kalbiyyesiyle görür fakat kuvve-i nazariyye ile görülmüş bellerdi. Nitekim ashâb-ı kirâm da Cibrîl-i Emîn'i Dıhyetü'l-Kelbî sûretine temessül ederek dâhil-i meclis-i Seyyidi'l-mürselîn oldukda yalınız ʿuyûn-ı ervâh ile gördükleri hâlde ʿaynı cesed gözüyle görüyorlar zannederek ashâb-ı kirâmdan Dıhyetü'l-Kelbî zannederlerdi. Ve mücerred taʿlîm-i ashâb içün şeref-nüzûl etmiş bir melek-i kerîm olduğundan gâfil bulunuyorlar idi. Maʿamâfîh "Kalb, gördüğü şeyde kâzib olmadı. Şu hâlde onunla gördüğü şey üzerine mücâdele mi ediyorsunuz?"[141] Bu kere nevʿ-i insân hakkındaki tavsîfât-ı Kur'âniyyeden olmak üzere zalûmiyyet, cehûliyyet taʿbîrleriyle işâret buyurulmuş olan kuvve-i gadabiyye ve şeheviyyeyi silsile-i şerîʿat ve revâbıt-ı ʿakliyye ile bağladı. Bundan dolayı emânât-ı Rabbâniyye'yi hâmil olmağla ehil oldu. Ve cihât-ı gaybiyyeden müvâcehe tarîkiyle hitâb-ı fehvâniyye[142] ile muhâtab olarak şevki müzdâd olup kudret-i ilâhiyyeye aslâ mâniʿ olamadığını ve her bir şeyin kabza-i kudret-i ilâhiyyede bulunduğunu zevkan bildi. Ve rızâ, tevekkül, muhabbet-i tevekkül makāmına dâhil olarak nefs-i levvâme-i hevâiyyeyi bir tarafa bırakıp nefs-i mülhime-i mâiyye ile behreyâb oldu.[143] Ve nefsini -mebde' ve müstakarrını bilip fücûrunu, takvâsını bildirdikten sonra- îkān bahçeleri çiçeklerine sâime hayvân gibi salıvererek nûr-ı hakīkat-i îmân, bâtınında nümâyân oldu. Bu cihetle nazarını Mevlâsına kasr u imʿân edip basarını mâsivâdan kapadı. Nihâyet hilm, cûd, sehâvet, tevâzuʿ, sabr, kanâʿat, ezâya tahammül, ʿözrü kabûl etmek, semâhat gibi şeyler ile muttasıf oldu.

---

139 **[Kemâleddin Efendi:]** *'Âlem-i misâl*, ekser-i mutasavvıfîn ile baʿzı hukemâ-yı müteehhilînin şu ʿâlem-i mahsûs ile ʿâlem-i maʿkūl beyninde keşf ü burhân tarîkiyle buldukları ve mevcûdât-ı mümkineden her bir mevcûdun lâ-mehâlete orada bizâtihi kāim bir misâl ve timsâli bulunduğuna zâhib oldukları ʿâlem-i maʿrûfdur. Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 50 (18 Receb 1331), s. 14-15.

140 **[Kemâleddin Efendi:]** *Vâkı'a*, ʿâlem-i misâle dâhil olup esrâr-ı kalbiyyeye vukūf hâsıl eden sâlike -nevm ü yakaza beyninde mutavassıt bir hâlde olmak üzere- iṣṭîlâ eden hâlet-i mahsûsadır. *Müşâfehe*, yakaza hâlinin nevm hâline galebesi şartıyla hâlet-i mahsûsa-i mezkûrenin zuhûrundan ʿibâretdir.

141 en-Necm 53/11-12.

142 **[Kemâleddin Efendi:]** *Fehvâniyye*, ʿâlem-i misâle dâhil olan sâlik-i ʿârifin hitâb-ı Hak ile müstetâb olmak hâlet-i mahsûsasından ʿibâretdir.

143 **[Kemâleddin Efendi:]** Burada makāmât-ı sebʿa-i sâlifenin üçüncüsüne işâret buyurulmuşdur ki mazhar-ı ilhâm-ı Rabbânî olarak *mülhime* nâmını alan nefsin bu makāmda seyri *'alallâh*, mahalli *rûh*, vâridi *ma'rifet*, hicâbı mâniʿ-i kemâl olan *esrâr* ve sıfâtı da ʿilm, sehâvet, tevâzuʿ, kanâʿat gibi şeylerdir.

Müteʿâkıben heyecân-ı şevke, hücûm-ı ʿaşka mübtelâ olup ıztırâb, ağlamak hâlleri kendisini [s. 15] meşakkate bırakarak inzivâ hâli kendisine sevgili geldi. Hemân umûr-ı zâtiyyesinde ahyâr-ı kirâmın dalması gibi bir nevʿ dalmağa dûçâr ve halʿu'l-izâr[144] denilen bir hâl-i ʿacîbe giriftâr oldu. İşte şu sûretle nefs-i şeytâniyyeyi tahkîr, kuvve-i Rahmâniyyeyi tekrîm ü tevkîr ederek makāmât-ı ʿâliyyeden olan fenânın birinci derecesine terakkī eyledi.[145] Şu hâlden, -bütün mahsûsâtdan havâssı cemîʿ-i âfâtdan külliyen sâlim olmağla berâber- câhil olup saʿyi cinsinden olmayan ve hıfzı hâlinde maʿnâsına da kendisince ʿirfân hâsıl edilemeyen şeyleri işitdi.[146]

Muahharen nefs ricʿat, tâir-i rûhu bi'l-mürâcaʿa kafes-i bedene girmeğe mübâderet edince kalbini halka-i ceres ile[147] halkalanmış görüp kabzı heybete, bastı ünse tebeddül etdi.[148] Ve zikri "Yâ Hû Hû"[149] oldukdan sonra "Lâ Hû illâ Hû!"

---

144 **[Kemâleddin Efendi:]** *Hal'u'l-izâr*, insânın câlib-i tevkīr-i dünyevî olacak kadar ve kıymet-i hâzırasını mücerred halkın nazarından iskāt içün bi'l-fiʿl kendi eliyle umûr-ı zâtiyyesini tesviye etmesi gibi meslek-i küberâ ve mütehayyizâne münâfî bir hâl ü hareketde bulunarak kesr-i nefs etmesinden ʿibâretdir.

145 **[Kemâleddin Efendi:]** *Fenâ*, evsâf-ı mezmûmenin zehâb ve sukūtundan ve Bârî Teʿâlâ'nın ʿazametinde müsteğrak ve mazhar-ı müşâhede-i Hak olmakla ʿâlemü'l-mülk ve'l-melekûtu ʿadem-i ihsâsdan ʿibâret olarak üç derece üzeredir. **1)** *Fenâü'z-câhirdir* ki Cenâb-ı Hakk'ın faʿâliyet sıfatıyla tecellîsi sebebiyle ʿabdin kendi irâde ve ihtiyârından bi'l-külliye meslûbiyyetinden ʿibâretdir. Buna *fenâü'l-efʿâl* denilir. **2)** *Fenâü'l-bâtın*dır ki sıfât-ı ʿabdin sıfât-ı kadîme-i ezeliyyenin saltanat-ı envârında mağlûbiyetinden ʿibâretdir. Buna da *fenâü's-sıfât* denilir. **3)** *Fenâü sırrı'l-bâtın*dır ki zât-ı ʿabdin, zât-ı ilâhiyyenin ʿazamet-i vâhidiyyeti envârının eşrâfında mağlûbiyetinden kinâyedir. Çünkü efʿâl sıfâtın ve sıfât da zâtın hicâbı olmakla efʿâlin bâtını sıfât ve sıfâtın sırr u bâtını da zât olduğundan *sırru'l-bâtın*dan zât-ı ʿabd irâde edilmişdir. Buna da *fenâü'z-zât* denilir. üçüncü derecesi *hakke'l-yakīn* mertebesi olan *bekā*nın ʿaynıdır. Bu cihetle denilmişdir ki:* فَيَفْنَى ثُمَّ يَفْنَى ثُمَّ يَفْنَى / فَكَانَ فَنَاؤُهُ عَيْنَ البَقَاءِ * Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinde "فَأُمِّتُوا ثُمَّ أُمِّتُوا ثُمَّ أُمِّتُوا / وَأُبْقُوا بِالْبَقَاءِ مِنْ قُرْبِ رَبِّهْ" şeklinde geçen bu beytin şâiri meçhûldür. Beyit başka kaynaklarda da "kāle'ş-şâiru, kâle ehadü'l-ârif" gibi kayıtlarla isim belirtilmeden bulunmaktadır. *Cerîde-i Sûfiyye*'de ilk mısrâda bir "ىِنَفْيَ مَّثُ" ibâresi eksik çıkmıştır. Beytin mânâsı şudur: "Kişi fenâ bulur, sonra yine fenâ bulur, yine fenâ bulur/ Sonra yok oluşu (Hakk'a kurbiyet mânâsındaki) bekā hâline dönüşür." (bk. Ebü'l-Kāsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâle* [thk. Abdülhalîm Mahmûd-Mahmûd b. Şerîf], Kahire: Dârü'l-Maʿârif, [1989], I, 172. Kemâleddin Efendi'nin yukarıda verdiği bilgiler için ayrıca bk. Ebû Yahyâ Zekeriyyâ b. Muhammed el-Ensârî, *İhkâmü'd-delâle 'alâ tahrîri'r-Risâle* [thk. Abdülcelîl Atâ], Dımaşk: Dârü'n-Nuʿmân li'l-ʿulûm, 2000, I, 286; Abdullah Ahmed b. Acîbe, *Mi'râcü't-teşevvuk ilâ hakāiki't-tasavvuf* [thk. Abdülmecîd Hayyâlî], Fas, Merkezü't-turâsi's-sekāfî el-Mağribî: ed-Dâru'l-beyzâ, ty., s. 59.)

146 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 51 (25 Receb 1331), s. 27.

147 **[Kemâleddin Efendi:]** Bu makāmda bulunan sâlik-i ʿârif kalbi yenâbîʿ-i hikmetle galeyân ve tefeccür ederek *salsalatü'l-ceres* denilen kelâm-ı rûhâniyyûn ile muhât ve meşmûl olunacağına işâret buyurulmuşdur.

148 **[Kemâleddin Efendi:]** *Kabz ile bast* ve *heybet ile ünes* ve *havf ile recâ* esnâ-yı sülûkda zuhûr ederek zevkan bilinecek ve makāmât u eşhâs i'tibâriyle ismi değişilecek bir hâlet-i mahsûsadan ʿibâretdir. Şöyle ki sâlik-i ʿârife kabz u bast, mürîd-i müste'nife nisbetle havf u recâ menzilesindedir. Farkları da şudur ki havf u recâ mekrûh ve mahbûb olan bir emr-i müstakbele ve kabz u bast da kalb-i ʿârife vâridât-ı gaybiyyeden galebe eden emr-i hâle müteʿallıkdır. Heybet ü ünes de feyz u bastın fevkında olan iki hâlet-i mahsûsadır ki heybetin muktezâsı gaybet ve ünsün muktezâsı da sahv u ifâkatdır. Ve heybet havfden nâşi olan kabzdan neş'et etmekle kabzdan aʿlâdır. Ve üns de rehâdan nâşi olan bastdan neş'et etmekle bastdan etemmdir. (Bu bilgiler için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle,* I, 156, 159, 176.)

149 **[Kemâleddin Efendi:]** Çünkü menâzil-i selâse-i sâlifenin üçüncüsü olan ve ʿâlem-i kabza denilen o makāmdaki sâlikin zikri kuvvet-i esrâr olan *hû hû* lafzı idi.

diyerek mevcûdât-ı imkâniyyeye sârî olan bihâr-ı hüviyyet girdâbında senâver oldu. Hemân perde ve mâniʿler bi'l-külliye refʿ u zâil ve itmi'nân u istikrâr hâlleri hâsıl olup telvîni temkîne[150] tebdîl ederek yakīni ʿayne'l-yakīn bildi. Der-ʿakab derecât-ı kemâliyyenin birinci derecesine dâhil oldu. İşte bu sır ile tefsîr edilen hakīkat-i Muhammediyye ʿâlemine seyr maʿallâh eden ve baʿzı esrâr-ı şerʿiyye üzerine vârid olan nefs-i mutmainne-i sâbite-i râbiyedir.[151]

Şu hâlde evâmir-i teklîfiyyeden aslâ ayrılmaksızın rızâ bi'l-kazâ, sabr ʿale'l-belâ ile tahalluk eyledi. Bir kere sûret–i nidâda "Yâ Hak!", bir kere de kelime–i nidâyı hazfederek "Hak!" diyerek zikre müdâvim[152] ve mahlûk ile söyleşmekden sâim oldu. İhrâz eylediği menzile-i kurbetden tebʿîd olunmasından korkarak dünyevî kerâmât izhâr etmeyi sakladı. Zikr-i ezkâra ve muhabbet-i Muhammediyye'ye meyli artdı. Ahîren halk kendisini görmeği istihsân edip mülâkātıyla enâm telezzüz eylediğinden ʿibâdullâha rıfk u şefkat içün kāim bi-emrilâh olup kalbine gaybden ilkā olunan şeyleri lisânıyla tercüme etmeğe ve yârân u ihvânına minnetsizce bir hâlde ihsân eylemeğe başladı. Nihâyet nefsi bir itmi'nân-ı Rahmânî ile mutmain[153] ve şerîʿat-ı Rabbâniyye ile mümtezic olarak cemîʿ-i ahvâlden zühûl edip şühûdü'l-cemâl ile iştigâl etdi. Hemân lisân-ı sırru's-sır ile nefs-i râzıyyeye çağrılıp[154] derece-i fenânın ikinci tabakasına girdi. Ve ihlâs u rızâ ve mâsivâdan ıʿrâz u tevakkī ile ittisâf ederek seyr fillâh etmeğe başlayıp her bir duʿâ ve nidâsı müstecâb olacak bir râddeye geldi. Fakat şu hâlde artık duʿâ ve suâlden teeddüb ederek tabîʿî bir halk-ı rızâ hâsıl edip bütün vekāyiʿ-i kevniyyeye karşı sürûr-ı tâm gösterdi.[155]

Müteʿâkıben şühûd ve yakīn denizine daldı. Nihâyet "Sen bugün bizim

---

150 **[Kemâleddin Efendi:]** *Telvîn*, erbâbü'l-ahvâlin ve temkîn de ehlü'l-hakāyıkın, vâsılînin sıfatı olmak üzere birer hâlet-i mahsûsadır. Şöyle ki temkîn istikāmet üzere rüsûh ve istikrâr makāmından ʿibâret olup ʿabd esnâ-yı tarîkde mutlakā bir hâlden dîger hâle terakkī ve bir vasıfdan dîger vasfa intikāl edeceğinden sâhib-i telvîn ve makām-ı tevhîde vâsıl olduğu zamânda mazhar-ı sıfat-ı temkîn olmuş olur. (bk. Kuşeyrî, *er-Risâle,* I, 189.)

151 "Yüce, yüksek, zâid" gibi mânâlara gelen "râbiye" kelimesi neşirde "toprağa ait, toprak rengi" vb. anlamları olan "turâbiyye" şeklinde yazılmıştır.

[Kemâleddin Efendi:] Burada makāmât-ı sebʿanın dördüncüsüne işâret buyuruluyor ki uğradığı ıztırâblara karşı mazhar-ı itmi'nân-ı Rahmânî olarak mutmainne nâmını alan nefsin bu makāmda seyri *maʿallâh*, ʿâlemi *hakīkat-i Muhammediyye*, mahalli *sır*, hicâbı mâniʿ-i visâl olan *kemâl*, sıfâtı da cûd, tevekkül, teslîm, rızâ, sıdk gibi şeylerdir.

152 Neşirde "zikr-i müdâvim" şeklinde.

153 Neşirde "mutmainnî" şeklinde.

154 **[Kemâleddin Efendi:]** Burada makāmât-ı sebʿa-i maʿrûfenin beşincisine işâret buyuruluyor ki kemâl-i rızâ ile ittisâf ederek *râzıyye* nâmını alan nefsin bu makāmda seyri *fillâh*, ʿâlemi *ʿâlem-i lâhût*, mahalli *sırru's-sır*, hicâbı mâniʿ-i tecelliyât-ı efʿâl olan *visâl*dır. Bunun vâridi yokdur. Çünkü vârid evsâfın bekāsına menût ve mütevakkıf olup sâlikin ise bu makāmda evsâf-ı beşeriyyesi büsbütün zâil olmuşdur.

155 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 52 (1 Şaʿbân 1331), s. 39-40.

ʿindimizde menzilet ve emânet sâhibisin!"[156] diye bir hitâb-ı saʿâdet-nisâb ile muhâtab olmağla Hakk'ın ʿindinde muʿazzez, halkın yanında muʿazzam oldu. Sonra el-Hayy lafzının zikrini iksâr etmekle kendisinden bekāyı muʿadd ü müheyyâ olan fenâ hâli zâil olarak bekā bi'l-Hayy menzilesine mazhar olduğundan nefs-i râzıyyeden terakkī ile nefs-i marzıyyede takarrur eylemeğe müsta'id oldu.[157] Ve mahzâ kulları tabiʿat-i nefsâniyye zulmetlerinden ihrâc ve envâr-ı rûhâniyyeye îsâl içün ʿâlem-i gaybden ʿâlem-i şehâdete ricʿat eyledi.

Muahharen Cenâb-ı Münezzil-i sebʿ-i mesânî[158] tarafından fark-ı sânî[159] ile mükerrem olup maʿdinü'l-esrâr, imâmü'l-ahyâr olarak rüsûm-ı kāliyyenin değil belki ʿulûm-ı hâliyyenin maʿdini oldu. Binâenʿaleyh bidâyeten kurb-ı nevâfile fâiz oldu ki bu, mücerred ahlâk-ı zemîme-i şeytâniyyeyi ahlâk-ı memdûha-i Rahmâniyye'ye tebdîl etmekden ʿibâretdir. Nihâyeten dahi mahzâ hakīkat-i Muhammediyye'den ʿibâret olan derece-i âdemiyyete vüsûl ile şerefyâb olup nefsini zillet, fakr, ʿubûdiyyet ile; perverdigârını da ʿizzet, kudret, [s. 40] sıfât-ı rubûbiyyet ile tanıdı, bildi. Ve kendi zillet ü fenâsını perverdigârının ʿizzet ü bekāsıyla bi'l-mukābele örtdü. Hemân "وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ كُلَّهَا" [160] kavl-i celîliyle işâret buyurulduğu üzere eşyâya mevdûʿ olan esrâra muttaliʿ oldu. Ve kendisine de nigehbân-ı ahvâlimiz olan Hâlık Teʿâlâ Hazretleri "Beni, halk etdiğim arz u semâ sığdıramaz da mü'min olan kulumun kalbi sığdırabilir!"[161] kavl-i celîli hilʿatini ifâza ve ihsân etdi.

Sonra "Yâ Kayyûm!" diye cezbe-i kurbiyye ile meczûb oluncaya kadar nidâ ederek tabiʿat-ı asliyye ile tabîʿatlandı ve sıfât-ı hâdisesini sıfât-ı kadîme-i ezeliyyede müstehlek edip kemâl-i ʿubûdiyyet ile muttasıf oldu. Hemân Mevlâsı da kendisini "Ey zikr-i İlâhî ile kesb-i itmi'nân eden nefs! Aldığın şeyden memnûn olduğun ve nezd-i İlâhî'de pesendîde kılındığın hâlde perverdigârının

---

156 Yûsuf 12/54.

157 Burada makāmât-ı sebʿa-i sâbıkanın altıncısına işâret buyuruluyor ki mazhar-ı rızâ-yı İlâhî olarak marzıyye nâmını almış olan nefsin bu makāmda seyri *'anillâh*, ʿâlemi *'âlem-i şehâdet*, mahalli *hafâ*, vâridi *şerî'at*, hicâbı mâniʿ-i tecelliyât-ı esmâ ve sıfât olan *tecelliyât-ı efʿâl*, sıfâtı da ahlâk-ı ʿaliyye-i ilâhiyye ile tahallukdur.

158 "sebʿ-i mesânî" "tekrarlanan yedi" mânâsında olup Hicr sûresinin (15) 87. âyetinde şu şekilde geçmektedir: "وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ" *"Gerçekten sana sürekli tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur"an'ı verdik."* Rivâyetlere göre "sürekli tekrarlanan yedi âyet" her rekatta okunan Fâtiha sûresidir. (bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Matbaa-i Ebü'z-Ziyâ, 1935, I, 6; IV, 3074-3076.)

159 **[Kemâleddin Efendi:]** *Fark-ı sânî*, halkın Hak ile kıyâmını görmek ve galebât-ı hakīkatin îcâbâtından olan mahv u istiğrâk hâletinden ferâizi edâ vaktinde -mücerred vaktiyle ferâizi ikāme etmek için- sahv hâline dönmekden ʿibâret olmağla "er-rücûʿu lillâhi billâh" diye icmâlen tefsîr edilmektedir. Mukābili olan *fark-ı evvel* de Hak'dan halkın muhtecib olmasından ve rüsûm-ı halkıyyenin bi-hâlihâ bâkī kalmasından ʿibâretdir. (Kemâleddin Efendi'nin bu tarif ve açıklaması için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 168.)

160 *"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti."* (el-Bakara 2/31)

161 Bu kudsî hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* II, 229, (hadis nr. 2256).

fermânına rücûʿ et!”[162] diye çağırıp havâss-ı ʿibâdından saymak[163] ve niʿmet-i ebediyyeye idhâl eylemek ile mükerrem etdi. Müteʿâkıben ʿâlemü’s-sır ve’l-ahfâ kendilerini nefs-i mutmainne-i rûhâniyyeden ʿibâret olan ahfâ derecesine kaldırıp koydu. Bu kere vahdeti kesretde, kesreti vahdetde görerek ʿubûdiyyeti tezâyüd edip gaflet-i kalbiyye kendisine pek ağır ve büyük geldi.[164] Artık daha kendisi içün rızâ-yı İlâhî’den başka bir matlûba nâiliyyet, bir ârzûya muvâsalet husûsu kalmadı. Bu cihetle havâss-ı evliyâ-yı kirâmın da ekmel-i havâssından maʿdûd olup harekâtı kudrete muvâfık, sekenâtı hikmete mutâbık, enfâsı da ʿibâdete musâhib ve mürâfık oldu. Dâimâ râkiʿ, sâcid olarak kāim, şâkir, hâmid olduğu hâlde nâim olup bir ân kendiye gaflet tareyân etmedi. Şöyle ki odada oturduğu hâlde beriyyelerde seyâhat eder ve denizlere dalmış bulunduğu sırada da evde, odada sükûnet eylerdi.[165]

Muahharen vakt-i maʿlûmu intizâr etmekde iken meczûmu’l-vukūʿ olan yevm-i mevt ansızın gelip çatdı. Bu cihetle mücerred nefsini teslîm etmek sebebiyle ʿâdetâ nefsden rehâyâb olanların sevinci derecesinde ferahnâk ve mesrûr olarak ölümü istikbâl etdi. Hemân cennetden hilʿat ve gül, çiçek getirip hilʿati gösterdiler, çiçeği koklatdılar. Şu hâlde rûhu cennet çiçeklerinin güzel râyihasıyla imtizâc edip çıkdı. Ve “أَمَاتَ وَ أَحْيَا”[166] emr-i ʿâlîlerine inhisâr eden Hak celle ve ʿalânın emriyle mevt hâli kendisini aldı. Bundan dolayı lâhûtunun rûhunun kudûmüyle ervâh-ı hâzıra gülerek şâdmân ve fenâ-pezîr olan nâsûtu beşeriyyeti üzerine de ecsâd-ı sâire sirişk-i hasretle gözlerini çalkayarak giryân oldu. O sırada kendisi de cesed-i fânîden iʿrâz ederek bekā-yı ebedîye rağbet etmiş ve ʿayb u raybden pâk ü âzâde olarak ʿâlem-i gayba teveccüh eylemişdi. Bunun üzerine daha nâimin mızganacağı kadar bir müddet geçmeksizin kirâm-ı kâtibînden birisi hemân önüne gelip tuhfe-i tahiyyet ü selâmı îfâ ederek “Mekânında dur! Kalbini tevcîh et, şânını mutabassır ol, [s. 64] hâlini mütedebbir ol ki senden ʿaleyhine, lehine dâir olan birtakım şeyleri suâl edeyim!” dedi.

Cevâben rûh “Hangi emr ile soracaksın ve ne iş üzerine benimle mücâdele ediyorsun?” deyince melek-i mezbûr “Ben me’mûr olarak sana gönderilmişimdir

---

[162] el-Fecr 89/27-28.

[163] Bu kelime neşirde “sapmak” şeklindedir.

[164] **[Kemâleddin Efendi:]** Burası makāmât-ı sebʿa-i mezkûrenin yedincisine işâreti tazammun ediyor ki bu makāmda bulunan ve hâiz-i cemîʿ-i kemâlât-ı beşeriyye olarak “kâmile” nâmını alan nefsin burada seyri *bilâh*, ʿâlemi *kesretde vahdet vahdetde kesret 'âlemi*, mahalli *ahfâ*, hicâbı mâniʿ-i tecelliyât-ı zât olan *tecelliyât-ı esmâ ve sıfât*, vâridi nüfûs-ı sâbıkanın vâridâtı olduğu gibi sıfâtı da yine onlarda bulunan evsâf-ı hamîdenin mecmûʿudur.

[165] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 54 (17 Şaʿbân 1331), s. 63-65.

[166] *“Öldüren de dirilten de O’dur.”* (en-Necm 53/44)

ki senden kırâtdan,[167] dînârdan,[168] kıtmîrden,[169] kantârdan,[170] azdan, çokdan, fitîlden,[171] nakīrden[172] ve zarûret u servet hâllerinin son derecesinde bulunanlarından sorayım." dedi.

Onlar böyle yekdîgeriyle mücâdele etmekde ve teʿâtî-i kelimât eylemekde iken nâgâh birtakım melâike-i kirâm uçarak bunların etrâfını bürüyüp indiler. Ve ervâh-ı mevcûde de mûmâ ileyhimânın sözlerini intizâr ederek saff-beste olup cümleten "Yâ Allah! Bu kulunu cevâbında sâbit ve sıdk u sevâb ile intâk et!" dediler. İşte o zamân mûmâ ileyhin kalbi cilâlanıp hüzn u musîbeti[173] zâil oldu. Binâenʿaleyh muhâtab ve muhâsımı olan meleğe hitâben "Ey birâder! Artık muhâsame ve mücâdeleyi terk et ve sana her ne zâhir oluyorsa sor!" dedi.

Bunun üzerine aralarında şöyle bir muhâvere açıldı, vukūʿa geldi. Bilinmelidir ki Kur'ân-ı Kerîm'de de emsâli pek çok vâkiʿ olduğu üzere beyne'l-fusahâ kalîl ü ekall olan şeyden dâimâ bi-tarîki'l-kinâye bu gibi elfâz-ı mahsûsa ile taʿbîr olunur.

Melek: ʿAhd ü vaʿdini hatırlıyor musun?

Rûh: Evet, ʿahd ü vaʿdimi tezekkür etmekde ve Cenâb-ı Hak'dan başka aslâ maʿbûd bi'l-hak olmadığına ve Hazret-i Muhammed sallâllâhu Teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem de Cenâb-ı Allah'ın resûl-i zîşânı olduğuna cidden şehâdet eylemekdeyim.

Melek: Nereden ricʿat ediyorsun? Nereye gidiyorsun?

Rûh: Hak'dan halka geldim. Halkdan Hakk'a gidiyorum.

Melek: Hak kimdir?

Rûh: O bir maʿbûd-ı bî-nazîrdir ki zâtında, sıfâtında aslâ müşâriki yok ve ulûhiyetle mümtâz u münferid, ʿumûmun merciʿi, "doğurmamış, doğmamış, hîçbir zât kendisine mânend olamamış",[174] her bir şeyi ʿademden vücûda getirir, doğru yolu gösterir, halk eder, ihyâ ve imâte eyler, her bir zî-rûhun rızkını verir.

Melek: Ahbâr-ı ilâhiyyeyi teblîğ edici olan enbiyânın hakkında ne diyorsun?

---

[167] **[Kemâleddin Efendi:]** Bir dînârın rubʿ-ı südüsü yâhûd nısf-ı ʿöşrü.
[168] **[Kemâleddin Efendi:]** Kırk sekiz arpa ağırlığında bulunan sikkeli altun.
[169] **[Kemâleddin Efendi:]** Hurma çekirdeğinin yapışık ince kabuğu.
[170] **[Kemâleddin Efendi:]** ʿAlâ kavlin kırk okka altundur.
[171] **[Kemâleddin Efendi:]** Mezkûr çekirdeğin yarığındaki iplik.
[172] **[Kemâleddin Efendi:]** Mezkûr çekirdeğin arkasındaki beyâz çukurdur.
[173] Bu kelime neşirde "masiyyeti" şeklinde çıkmıştır.
[174] el-İhlâs 112/3-4.

Rûh: Onlar ʿumûmen muhbir-i sâdık ve teblîğ buyurdukları haberler de hakka ve nefsü'l-emre ser-â-pâ mutâbıkdır.

Melek: Ya kelâm-ı İlâhî olan Kur'ân'a [ne] diyorsun?

Rûh: O bir zikr-i kerîm ve maʿnevî bir nûr-ı mübîn-i ʿazîm ve nâsın imâm u muktedâ bihidir.

Melek: Enâmın dîni neden ʿibâretdir?

Rûh: "Hakīkaten dîn, nezd-i İlâhî'de dîn-i İslâm'dır."[175]

Melek: Şerîʿat nedir?

Rûh: Menhiyyâtı terk etmek ve evâmir-i teklîfiyyeyi işlemekdir.

Melek: Tarîkat nedir?

Rûh: Ahlâk-ı ʿaliyye-i nebeviyye ile muttasıf ve mütehallık olmakdır.

Melek: Tasavvuf nedir?

Rûh: Âdâb-ı şerʿiyyeye zâhiren ve bâtınen vâkıf olmak ve zâhir ü bâtın beynindeki tevâfuk ile istihsâl–ı mahsûl–i kemâl eylemekdir.

Melek: Meşâyıh hakkında ne diyorsun?

Rûh: O ne güzel meşâyıhdır![176] Ki işte ancak onlar ʿilimde rüsûh u sübût bulmuşlar ve ʿakl u fehmin yazdığı kitâbları bozmuşlardır. Hattâ tıbb-ı rûhânîyi ʿâlim olan mürşid-i İlâhî ve ʿibâdı tarîk-i rüşd ü sedâda delâlet etmeğe muktedir bulunan kutbu'l-irşâd onlardandır.

Melek: Perverdigârın ile murâkaben[177] nasıldır? [s. 65]

Rûh: Murâkabe budur ki "Allah'ı dâimâ görür gibi ʿibâdet edesin. Çünkü sen onu görmüyorsan da elbette Cenâb-ı Hak seni görüyor."[178]

Melek: Hakk-ı ʿubûdiyyet nedir?

---

[175] Âl-i İmrân 3/19.

[176] Neşirde tercüme "O ne güzel! Meşâyıhdır ki…" imlâsıyla çıkmışsa da "Yâ lehâ min…" kalıbının "meşâyıh"la beraber tercümesinin yukarıdaki şekliyle daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu kalıp "Yâ lehâ min musîbetin! (Ne korkunç bir felâket!)" örneğinde görüldüğü üzere her zaman "O ne güzel!" şeklinde tercüme edilemez.

[177] **[Kemâleddin Efendi:]** *Murâkabe*, bir kul her bir emirde rızâ-ı İlâhî tarafını muhâfaza ve cemîʿ-i ahvâline ʿilm-i İlâhî'nin muhît olduğunu dâimâ mulâhaza ederek nefsini mümârese etmekden ʿibâretdir. (bk. Cürcânî, *et-Ta'rîfât,* s. 91.)

[178] Meşhur "Cibrîl hadîsi"nde "ihsân"ın tarifi olarak geçen bu kısım için bk. Buhârî, *es-Sahîh*, s. 12 (hadis nr. 50); Müslim, *es-Sahîh,* s. 23 (hadis nr. 1/8).

Rûh: ʿAhde vefâ edip hudûd-ı şerʿiyyeyi muhâfaza etmek ve mevcûd olan şeye râzı olup mefkūd olan şey üzerine de sabr u tahammül eylemekdir.[179]

Melek: Ey felâh u salâha mülâzemet eden! Oh, ne güzel! Sana tahsîn-hân olunur ki ʿubûdiyyeti îfâ etdin. Rubûbiyyetin ʿazametini de bildin. Bâri şu nevʿ-i seferinden de bana haber ver ve evvelce söylemediğin garîb ü nâ-dürüstîlerin de baʿzısını iʿtâ et. Dünyâyı, ahvâl-i dünyâyı nasıl gördün? Onun da gerek ʿaleyh[in] e gerek lehine dâir olan şeyleri bana taʿrîf eyle.

Rûh: Muhabbeti her bir hatîenin başı olan[180] kötü ve habîs dünyâya[181] dâir ne söyleyeyim ki? O ʿâdetâ fenâ ve zillet hânesi ve mihnet ü meşakkat mağarasıdır. Sabahla ikbâl, akşamla idbâr göstermektedir. Vefâsızlığa fıtraten mecbûldür. Takdîr olunacak ʿahd ü zimmeti ve muhabbet ü hulleti yokdur. Belki o nice defʿalar ikbâl etmiş sonra hicr eylemiş; ne kadar gâfilâne davranmış, sonra müsâraʿat etmiş; ne kadar yemînler etmiş, sonra hulf eylemiş; ne kadar aldatmış, sonra sancımışdır. Ne kadar muvâfakat göstermiş, sonra nifâk eylemiş; ne kadar refâkat etmiş, sonra müfârakat eylemiş; ne kadar güldürmüş, sonra ağlatmış; ne kadar bir şeye insânı mâlik etmiş, sonra öldürmüş; ne kadar emîr nasîb etmiş, sonra esîr etdirmiş; ne kadar muʿammer etmiş, sonra müdemmer eylemiş; ne kadar tedbîr etmiş, sonra idbâra mübtelâ eylemiş; ne kadar iʿmâr etmiş ve sonra tahrîb eylemiş; ne kadar hürmet etmiş, sonra cinâyet eylemiş; ne kadar aldatmış, sonra gâret etmiş; ne kadar komşuluk etmiş, sonra zulm eylemiş; ne kadar muvâsalet etmiş, sonra hücûm eylemiş; ne kadar ülfet etmiş, sonra ihtilâl çıkarmış; ne kadar mukārebe, sonra da muhârebe etmişdir.

Dünyânın ebnâ-yı dünyâ ile hâli sana ʿaynı bir lâşenin ahbârını hikâye eder. Dünyânın hayâtı menâma, lezâizi ihtilâma, ʿayş u safâsı da uyku hâlinde görülecek adgâs-ı ahlâma benzer. Dünyâ, ʿaynı geceleyin gelen hayâl yâhûd yaz bulutu gibi serîʿü'z-zevâldir. Vâh dünyâyı kasd eyleyene! Taʿaccüb olunur dünyâyı himâye etmek isteyene! Âh dünyâyı cemʿ edene! Helâk olsun şu hudʿa ve gurûr mağarasına ve fısk u günâh kehfine ve zûr u yalan yuvasına! Buʿd u helâk olsun şu havâdis-i gûn-â-gûn şîşe ve karargâhına!

Melek: Vallâhi pek munsıfâne davrandın ve dünyânın ihtivâ eylediği evsâfı [s. 77] kâmilen ityân eyledin. Ya dünyânın ʿulûmundan bir şey okudun mu?

---

179 Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 55 (24 Şaʿbân 1331), s. 76-77.

180 "başı olan" ibâresinden önce "gerek, gürg" diye okunan "كرك" kelimesi varsa da bu okuyuşlar cümlenin akışını bozmaktadır. Metnin Arapçasında bu kelimeye tekabül eden bir kelimenin bulunmaması, bir önceki cümlede bu kelimenin iki defa geçmesi gibi sebeplerle mürettib hatasına hamlederek bunu metne yazmadık.

181 Hadis olarak rivâyet edilen bu kısım için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I, 392 (hadis nr. 1099).

Rûh: Hangi ʿilmi kasd ediyorsun, istiyorsun?

Melek: Tefsîri, usûl-ı fıkhı, ʿilm-i dîni.

Rûh: Bunlar peygamberânın ʿulûmundan olarak dîn-i mübînin esâsıdır. Ve bunları okumak zâten sâlihlerin ʿâdeti, tabîʿatıdır.

Melek: Sonra da ʿulûm-ı âliyeyi.

Rûh: Bunlar da zâten şerîʿat-ı nebeviyyenin hâdimleridir.

Melek: Mantık okuyan kimsenin hakkındaki re'yin nedir?

Rûh: O hemen hemen zındık olmaya yaklaşmış olur.[182]

Melek: Ya ʿilm-i münâzara ve cidâl ve âdâb hakkındaki kavlin nedir?

Rûh: Zâten kīl u kālden nehy-i katʿî vâkiʿ olmuşdur.

Melek: Ya hukemânın ʿilm-i hikmetine ne diyorsun?

Rûh: "Her bir hikmetin başı, esâsı Allah'dan korkmakdır."[183]

Melek: ʿUlûm-ı hey'et hakkındaki kavlin nedir?

Rûh: Câhilin esrâr-ı semâvâtı bilmesi ne kadar baʿîddir, ne kadar!

Melek: Ya insânın muhâsebesi hakkında ne diyorsun?

Rûh: Muhâsebe zâten mîzân-ı ʿadâletin cümle-i muktezeyâtındandır.

Melek: Öyle ise dünyâda kaç sene yaşadın?

Rûh: Doksan şu kadar sene.

Melek: Fazlasından maʿfuvsun, hele şu seksen senenin muhâsebesini ver bakalım.

Rûh: Ben gitdiğimi, geldiğimi düşünemiyorum. Nezdimde de defter-i aʿmâlim yokdur. Hesâbımı nasıl bileyim?

Melek: Ben defter-i aʿmâlini getiririm. Sen de vereceğin cevâbı getir. Hîç düşünemiyor musun ki ne yedin yâhûd hîç mi hâtırına gelmiyor ki ne işledin?

Rûh: Evet, düşünüyorum ki dünyâ beni kendisine daʿvet etdi. Ben reddettim. O beni kasd eyledi ben onu defʿ u terk eyledim. Dünyâdan bir kabza bir şey al-

---

[182] **[Kemâleddin Efendi:]** Besbelli ezyâl-ı felâsifeye teşebbüs etmiş olmağla onların büyût-ı ʿankebûtdan evhen* olan kāʿide-i fâsidesine ibtinâ eden meslek-i sakīm-i meşhûruna peyrev olmak husûsu dâire-i ihtimâlden hâric kalmadığı içün.

* Neşirde "evhen" kelimesi "edhen" olarak yazılmıştır.

[183] Hadis için Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I, 477 (hadis nr. 1350).

madım. Aslâ hisseyâb olmadım. Dünyâda bulundukça gamdan, gussadan başka bir şey de yudmadım. Ne içün yaradılmış isem yalınız onu yapdım. Bana rızık olmayan şeyden de hîç tatmadım. Daha hangi şeyle beni mutâlebe ediyorsun? Daha hangi şey üzerine beni muhâsebe eyliyorsun?

Melek: Öyle zannediyorum ki sen dünyâya ne girmiş ne de o efʿâlini işlememişsin.

Rûh: Evet, dünyâya ihtiyâr u irâdem olmaksızın girdim ve oradan da zarûret u mecbûriyet sâikasıyla çıkdım. Dünyâda kaldıkça bir hâl-i muztaribânede yaşadım. Ve ʿâdetâ âteşler içinde cîvenin dolaşması[184] gibi dolaştım. Dâimâ râhatım meslûb, elim boş, istirâhatdan büsbütün âzâde oldum. Dünyânın ne hayâtı beni memnûn ne de memâtı mahzûn etdi. Hangi açtığım yaradan dolayı benimle uğraşıyorsun? Hangi günâhım sebebiyle beni şiddetle tutuyorsun? Hangi hatâm üzerine muhâsebemi böyle tedkīk eyliyorsun? Hîç veledler, oğullar analarının babalarının aldıkları lezzetler ile mes'ûl ve muâheze olunur mu? Yâhûd hîç müflise hesâb sorulur mu? Mecbûr [ve] muztarr olarak yapan kimseye ʿitâb olunur mu? Yâhûd günâhı olmayan adama hîç ʿazâb teveccüh eder mi?

Melek: Niʿmet ü ihsânlar üzerine de şükr ü senâ etmek vâcib olduğunu ve dünyânın helâli hesâbdan, harâmı da sırf ʿazâbdan ʿibâret bulunduğunu anlamadın mı? Hîç teyakkun etmedin mi? Binâenʿaleyh bu cevâbını kabûl etmem. Ya hesâbını vereceksin yâhûd ʿazâba hâzırlanacaksın! İşte bu da kitâbın. Söyle bakalım nedir cevâbın?[185]

Rûh-ı mezkûr aldığı o defter-i aʿmâlini okuyup nefsini muhâsebeye alarak Cenâb-ı Allah'ın rahmet ü niʿmetinin vüsʿatini ve ʿatâ ve ihsânlarının kesretini görünce ve aldığı ihsân u nevâli bir kere kendi ʿameliyle muvâzene ederek bir senelik tâʿatin az bir müddet uyumak niʿmetine bile mukābele edilemeyeceğini bilince hemân hâli mütegayyir[186] ve kalb u bâli de korkusundan uçmaya mübâşir olup "Kavm u ʿaşîretimin vây hâline! Helâk olsun! Vâ esefâ benim dayıma, ʿamucama! Vây musîbet ü hümûmuma, ahzân u gumûmuma! Kâşki anam beni doğurmamış olaydı! Hîç Hâlık'a hakkıyla ʿibâdet, lâyığı vech üzere tâʿat olunabilir mi? Yâhûd bir ʿabd-i ʿâciz niʿmet-i İlâhiyyeyi saymağa kādir olabilir mi? Ya hamd ü senâ-i İlâhî'yi son derecede îfâ eyleyebilir mi? Ya cemîʿ-i niʿam-ı İlâhiyyenin hamd ü şükrü ityân olunabilir mi?" diyerek "Cenâb-ı Allah

[184] Neşirde "dolaşmaması" şeklindedir.
[185] Bundan sonraki kısım için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 56 (1 Ramazân 1331), s. 87-88.
[186] Bu kelime neşirde "müstagîr" şeklindedir.

bize kâfîdir. Allah'ın muʿâvenet ve tevfîki olmaksızın bizce şükr ü ʿibâdete kādir olmak hîç mutasavver değildir. 'Biz Cenâb-ı Allah'ın taht-ı hükm ü fermânında ʿumûmen mahkûmuz.'[187] 'Ben emrimi yalınız Cenâb-ı Allah'a tefvîz ederim.'[188]" dedi ve kalb-i refîk sâhibi müteferriʿ gibi âh u vâh edip müteʿâkıben göz yaşları dökdü. Derûnundan muhrik, acı feryâd u figânlar çıkardı.

Nihâyet gökdeki melekler kendisine merhamet edip acıdı. Ağlaması içün ervâh-ı sâire de ağlayarak nevha edip refʿ-i esvât eyledi. Hemân melâike ve ervâh-ı hâzıranın ʿumûmu şefâʿat etmek üzere kalkdılar. Ve "Ey ʿatâ ve ihsânıyla kullarının kabâyıhını setr eden! Ey kullarına duʿâ ve niyâz etmek ile emreyleyen! Ey bütün mahlûkātın penâhı! Hazret-i Muhammed'in sallallâhu Teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem ve âl ü ashâbının üzerine inzâl-ı rahmet ü tahiyyet et! Ve bu kulunun da fezaʿlarını, şiddetlerini izâle, korkusunu teskîn eyle! Emel ü ârzûsunu hâib ü hâsir eyleme! Ey niʿmetleri sayılamayan! Ey hamd ü senâsı kâmilen îfâ olunamayan! Ey ʿatâ ve ihsânları taʿdâd edilemeyen! Ey ʿatâları tükenmeyen! Bu kuluna lutf u ʿinâyet, ağlamasına merhamet, duʿâsına da mücerred kendi fazl u kereminle icâbet et! Ey kuluna dîgerinden erham olan! Ey kulunun hayr u şerrini aʿlem olan! Emr-i zâtîsinde mütehayyir kalmış, şükrünü edâ etmekdeki ʿaczini de iʿtirâf eylemekde bulunmuş olan bu kuluna rahm u ʿinâyet eyle. Ey hasenâtı ihsân ve seyyiâtı defʿ, hatîâtı mahv eyleyen! Eğer bu ʿabdin muhsin ise hasenâtını artır. Müsî' ise seyyiâtını ʿafv et! Ey her bir şeye habîr! Ey kullarını basîr olan! Bu kulunu kolay bir hesâb ile muhâsebe buyur ve büyük, küçük günâhlarına müsâmaha et!" dediler. [s. 88]

Derʿakab Cenâb-ı ʿAzîz ü Vehhâb tarafından "Kulumun hesâbını tedkīk etmeyiniz! Onun muhâsebesi benim nezd-i Ulûhiyyetimdedir. Günâhlarını izhâr u ikrâr eden o kulum da ferahnâk olsun. Çünkü 'ben kullarıma karîb ve duʿâ edenlerin duʿâsına da mücîbim.'[189]" diye bir hitâb-ı beşâret-nisâb şeref-nâzil oldu.[190]

Muhâtabım olan timsâl dedi ki: Mûmâ ileyhin müjdelenmesiyle hemân onlar da müjdeleşdiler. Ve duʿâsının böyle müstecâb olmasından ve şekvâsının refʿ u izâle edilmesinden dolayı fevkalʿâde neş'e-yâb oldular. Muahharen melâike-i kirâm mûmâ ileyhden menʿ olunarak açıldılar ve kendisine de lutf u ikrâm-ı İlâhî'ye

[187] Arapça metindeki "إنّا لله" *Biz Allah'a aitiz."* (el-Bakara 2/156) âyetini Kemâleddin Efendi yukarıda görüldüğü şekilde tercüme etmeyi uygun bulmuştur.
[188] el-Mü'min 40/44.
[189] el-Bakara 2/186.
[190] Metnin bundan sonraki kısmı için bk. *Cerîde-i Sûfiyye,* nr. 57 (8 Ramazân 1331), s. 100.

mazhar olarak cennetdeki makāmını gösterip "Selâmetle giriniz!"[191] dediler. O da hemân şükr ü hamd ederek rükûʿ ve sücûd edip sonra kalkdı. Müteʿâkıben kendisine şerbet-i ebediyyeden nûş etdirdikleri cihetle ebedî, sermedî bir sûretle neş'eyâb oldu.

Ey sâlikler! Ey tâlibler! Anlayınız ki rûhun nüzûlü ve ervâh-ı sâireye luhûku işte böyledir.

Timsâl-i mezkûr dedi ki: Bundan sonra cemâʿat-i hâzıra muztarib olup teveccüh etdiler. Ve hulûl eden bir cezbe-i İlâhiyye'nin te'sîriyle sayha eylediler. Ben de bu kıssayı hıfz edip hissemend oldum ve öğrendim. İtkān u ihkâm etdim. Müdârese ve mümârese eyledim. Bâri sen de o kıssa-i pür-hisseyi yaz, ketm etme. Dâimâ neşr et, saklama. Ve cidden hıfz et. Öyle ağızdan atma. Cehr et, hecr etme. Çünkü o vâzıh ve Kādirî bir tarîkat-ı ʿaliyyedir ki iştimâl eylediği nusûs u ahbâr Şeyh-i Ekber Hazretleri'nin *Fusûs* adlı kitâbında münderic olan hakāyıkı kısmen îzâh u izhâr eder.

Zâten sûfiyyenin işârât-ı hafiyyesinden, kinâyât-ı ʿaliyyesinden de sana cüz'î bir ʿibâre-i sarîha kâfîdir. Hem de o mahzâ hâl ü zevk ile bilinecek ve esrâr-ı hakīkiyyeyi keşf ü beyân eyleyecek bir makāme-i ʿâliyyedir ki seni vehmî ve kālî olan her bir makāmeden müstağnî kılacakdır.

Bütün hamd ü sitâyişler cemîʿ-i sıfât-ı kemâliyye ile muttasıf olan Cenâb-ı Allah'a mahsûsdur. Ve rahmet ü tahiyyât ü taʿzîmât-ı İlâhiyye de her sabâh ve akşam Nebiyy-i zî-şânı ve kâffe-i mahlûkātın hayırlısı olan Hazret-i Muhammed'in sallallâhu Teʿâlâ ʿaleyhi ve selllem ve âl ü ashâb ü ümmetinin üzerine şeref-nâzil olsun. Âmin…

Kemâleddin Harputî

[191] el-Hicr 15/46.

SUMMARY

A SÛFIS COMMUNE WITH HIS OWN TRUTH: MEHMED EMÎN EFENDI'S *EL-MAKĀMETÜ'S-SÛFİYYE* AND ITS TRANSLATION BY KEMÂLEDDIN HARPUTÎ

Ahmet KARATAŞ*

Makāme is a genre of the Islamic literature in which an imaginary hero's short stories are told. The most significant feature of those stories is the authors style. The author decorates his work with many arts mostly by secî, tenmîk and cinâs and chooses phonetically different and less used words to create a flowery style. In this style words are preffered over meanings and that is also important to show the author's language dominance. In Arabic world Hemedânî and Harîrî opened a new era in this style. But also in some makāmes even thought the style protected its place some topics such as teaching, to advise, encouragement to the good manners became the purpose of the genre. This article focus on the makāme written in Arabic by Mehmed Emîn Efendi who was the attorney general in Elazığ at the end of the 19th century. The text is important according to its context rather than its style. Mehmed Kemâledddîn Harputî one of the foremost müderris and the müfti of Elazığ translated this makāme and serialized it with its original in *Cerîde-i Sûfiyye* journal. Mehmed Kemaleddin who is the latest mufti of Ottoman Empire in Elazıg and the first mufti of Turkish Republic at the same time is the last wiseman that wrote up religious books as a member of Harput Family line, a family of four century-long tradition of knowledge. Apart from being a teacher for a very long time he wrote lots of religious, ethical and sufistic books besides poetry and literary writings.

As its known makāmes have an imaginary teller and a protoganist, the story is told on the axis of a journey. The author mostly keeps himself out of the text, and builts his text with with a very decorative style by choosing words that are hard to pronounce and less used (garip) and sometimes uses conversations. The sentences are kept short and easy to understand. Thus making the text to be easily memoriseable, fluently and sound good. Even though makāmes are associated with authors showing his skills in literary arts, word plays and preffering words over the meaning, mostly makāmes are written in order to give advice to the reader and encourage both the reader and the lsitener to good morals.

The fame of the makāmes of Hemedânî and Harîrî exceed over the Arabic literature and effect many different nations literatur mainly the Turks. Harîrî's work was read at the Ottoman Medrese's for many years and also appears in the schedule. Upon this, Mehmed Emîn and Kemâleddn Efendis being the intellectuals of their time there is no doubt that they are aware of the makāmes of Hemedânî, Harîrî, İbn Nâkıyâ (v. 485/1092), Zemahşerî (v. 538/1144). This work is important since it is the last example of the makāme genre –even though its name is different in different locations- in Ottoman Empire.

When we examine Mehmed Emîn Efendi's *el-Makāmetü's-Sûfiyye* we can easily say that most of the characteristics of the genre can be found in his work. What is significant here is that Mehmed Emîn Efendi included himself in the text. the imaginary protoganist in the *el-Makāmetü's-Sûfiyye* is the author himself. In the story Emîn Efendi faces with his own truth, connected and communed with it. His motivation of writing the text is to transform his sufi dieas whicha re mostly based on İbn Arabî's thinking and to give advice. This makāme is framed into a friday khutbe and sometimes conversations are used in order to break the uniformity of the text.

The journals released at the latest years of the Ottoman Empire such as *Beyânü'l-Hak*, *Hazîne-i Fünûn*, *Sırât-ı Müstakīm*, *Sebîlü'r-reşâd*, *Cerîde-i Sûfiyye* hosted many valuable installments and they cause many sprarrings. But event hough these installments were important they are forgoten in the journals with their authors. An arabic work titled *el-Makāmetü's-Sûfiyye* of Mehmed Emîn Efendi the müfti of Elazığ and its Turkish adaptation of Mehmed Kemâleddin Efendi is among the forgotton ones. *el-Makāmetü's-Sûfiyye* is important because it is the last of its genre in Ottoman Literature. Mehmed Kemâleddin Efendi -the translator and the publisher of the text is a müderris and müfti is from one of the foremost families of the Elazığ known as Efendigil- is also worth noticing. Sadly he is also among the forgotten ones.

With this article Emîn Efendi's *el-Makāmetü's-Sûfiyye* vowelized, mistakes were corrected and presented to the scholarly world, also one other work of Kemâleddin Efendi's work is revealed whom we have been working on for a time.

KAYNAKÇA

Abdullah Ahmed b. Acîbe, *Mi'râcü't-teşevvuk ilâ hakāiki't-tasavvuf* (thk. Abdülmecîd Hayyâlî), Fas, Merkezü't-turâsi's-sekāfî el-Mağribî: ed-Dâru'l-beyzâ, ty.

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammâ'ştehera mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs* (thk. Yûsuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed), I-II, Dımaşk: Mektebetü'l-ʿilmi'l-hadîs, 1421.

Âşık, Nevzat, "el-Hemezânî ve Makāmât'ı, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1 (İzmir 1983), s. 67-96.

Âşık, Nevzat, "Hicrî IV. Asırdan Sonra Makāmât Yazanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (İzmir 1985), s. 55-74.

Atay, Hüseyin, *Osmanlı'da Yüksek Din Öğretimi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983, s. 80ç

Ayyıldız, Erol, "Makāme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVII, Ankara: TDV, 2003, 417-419.

Beeston, A.F.L., "Makāmât Türünün Kökeni" (trc. Ömer Kara), *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1 (Kars 2014), s. 211-223.

Brockelmann, Carl, "Makāme", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, VII, 197-201.

Buhârî, *es-Sahîh*, Riyâd: Dârü's-selâm, 1999.

Çağmar, M. Edip, "ez-Zemahşerî ve el-Makāmât Adlı Eseri", *Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, IV/1 (Diyarbakır 2002), s. 77-98.

Demirci, Gülyaşar, *Mısır Edebiyâtında Kısa Hikâye*, yüksek lisans tezi 2014, Atatürk Üniversitesi SBE.

Ebû Yahyâ Zekeriyyâ b. Muhammed el-Ensârî, *İhkâmü'd-delâle 'alâ tahrîri'r-Risâle* (thk. Abdülcelîl Atâ), I-II, Dımaşk: Dârü'n-Nuʿmân li'l-ʿulûm, 2000.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Mişkâtü'l-envâr ve mısfâtü'l-esrâr* (thk. Abdülazîz İzzeddîn Seyrevân), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1986.

Gülle, Sıtkı, "Arap Edebiyâtında Makāme ve el-Harîrî'nin Osmanlı Medreselerinde Yüksek Arapça Öğretimi Çerçevesinde Okutulan el-Makāmât'ı", *İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (İstanbul 2000), s. 179-201.

Gülle, Sıtkı, *el-Harîrî: Hayatı, Arap Dili ve Edebiyâtına Dâir Çalışmaları*, doktora tezi, 1995, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İbn Mâce, *Sünen* (taʿlîk: Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî), Riyâd: Mektebetü'l-Maʿârif li'n-neşri ve't-tevzîʿ, 1417.

İpek, Muhammet Selim, "Arap Edebiyâtında Makāme Sanatı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X/51 (yy 2017), s. 109-118.

Karaca, Ahmet Cevdet, *Arap Edebiyâtında Makāme ve Bazı Makāmât Örnekleri*, yüksek lisans tezi, 2005, Uludağ Üniversitesi SBE.

Karataş, Ahmet, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 49 (İstanbul 2015), s. 29-125.

Korkmaz, Bülent, *Edebî-Tıbbî Makāmeleri Işığında Suyûtî ve Makāme Sanatına Katkıları*, yüksek lisans tezi, 2011, Ankara Üniversitesi SBE.

Kuşeyrî, Ebü'l-Kāsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâle* (thk. Abdülhalîm Mahmûd-Mahmûd b. Şerîf), I-II, Kahire: Dârü'l-Maʿârif, 1989.

Mehmed Emîn Zeki Bey, *Târîhu's-Süleymâniye* (Kürtçe'den Arapça'ya trc. ve nşr. Muhammed Cemîl Bendî er-Rûzbeyânî), Bağdad: Şeriketü'n-neşr ve't-tıbâʿati'l-ʿIrâkıyyeti'l-mahdûde, 1951.

Mehmed İbn Resûlzâde, *Ta'lîku İbn Resûl 'alâ Siyâlkûtî*, İstanbul: Civelkiyan Matbaası, 1302.

Müslim, *es-Sahîh* (nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî), Riyâd: Dâru Taybe, 2006, s. 96.

Ömer b. Kīnne, "Fennü'l-makāme fi'l-edebi'l-Arabî'l-Cezâirî hilâle'l-karneyni't-tâsiʿ ʿaşer ve'l-ʿışrîn", *Mecelletü Külliyeti'l-insâniyyât ve'l-'ulûmü'l-ictimâ'iyye*, sy. 23 (Katar 2000), s. 279-332.

Seyyid Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, Mısır: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1306.

Şevkī Dayf, *el-Makāme*, Kahire: Dâru'l-Maʿârif, 1987.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul: Matbaa-i Ebü'z-Ziyâ, 1935-1938.

Yûsuf Nûr Avad, *Fennü'l-makāme beyne'l-meşrık ve'l-mağrib*, Beyrut-Lübnan: Dâru'l-kalem, 1979.